GLAZBA ŽIVOTA
135 godina Hrvatske glazbe Mostar

THE MUSIC OF LIFE
135 Years of Croatian Wind Orchestra Mostar

HRVATSKA GLAZBA MOSTAR 135

HRVATSKA GLAZBA MOSTAR 1889

GLAZBA ŽIVOTA / THE MUSIC OF LIFE
135 godina Hrvatske glazbe Mostar /
135 Years of Croatian Wind Orchestra Mostar

NAKLADNIK / PUBLISHER
Hrvatska glazba Mostar /
Croatian Wind Orchestra Mostar

ZA NAKLADNIKA / ON BEHALF OF THE PUBLISHER
Miroslav Šimunović

UREDNIK KNJIGE I AUTOR TEKSTA /
BOOK EDITOR AND TEXT AUTHOR
Darko Juka

UREDNIČKO VIJEĆE / EDITORIAL BOARD
Miroslav Šimunović, Darko Šunjić, Damir Zadro

PROSLOV / PROLOGUE
Darko Juka

POGOVOR / AFTERWORD
Fra Ante Marić

FOTOGRAFIJA NA KORICI / COVER PHOTOGRAPHY
Marijo Maduna (Foto klub Mostar / Photo Club Mostar)

FOTOGRAFIJE / PHOTOGRAPHS
Grzlo Czech, Darko Juka, Denis Kapetanović
(Foto klub Mostar / Photo Club Mostar),
Ignaz Königsberger, Stojan Stole Lasić, Marijo Maduna
(Foto klub Mostar / Photo Club Mostar), **Ivo Marić,**
Emilio Perić, Ćiril Ćiro Raič, Samir Šehić,
Elena Šmakova, Anton Zimolo

PRIJEVOD / TRANSLATION
Zoran Pervan

LEKTURA I KOREKTURA NA HRVATSKOMU JEZIKU /
CROATIAN LANGUAGE CORRECTION AND PROOFREADING
Darko Juka

LEKTURA I KOREKTURA NA ENGLESKOMU JEZIKU /
ENGLISH LANGUAGE CORRECTION AND PROOFREADING
Zoran Pervan

GRAFIČKO OBLIKOVANJE / GRAPHIC DESIGN
Shift Brand Design, Mostar

TISAK / PRINTED BY
Fram Ziral d.o.o. Mostar

NAKLADA / EDITION
500 primjeraka / 500 copies

© **Hrvatska glazba Mostar** /
Croatian Wind Orchestra Mostar
Hrvatski dom hercega Stjepana Kosače,
Trg hrvatskih velikana bb, 88000 Mostar,
Bosna i Hercegovina / Bosnia and Herzegovina

Mostar, svibanj 2024. / Mostar, May 2024

ISBN 978-9926-8893-0-2

CIP zapis dostupan u COBISS sustavu Nacionalne i sveučilišne knjižnice (*Nacionalna i univerzitetska biblioteka*) BiH pod ID brojem 59808774 /
CIP record available in te COBISS system od the National and University Library of B&H under ID number 59808774

GLAZBA ŽIVOTA
THE MUSIC OF LIFE

135 godina Hrvatske glazbe Mostar
135 Years of Croatian Wind Orchestra Mostar
MOSTAR, 2024.

POZDRAVNO SLOVO
A WORD OF WELCOME 7

PROSLOV
FOREWORD 11

GLAZBA ŽIVOTA
THE MUSIC OF LIFE 21

POVIJESNE OKOLNOSTI
HISTORICAL CIRCUMSTANCES 25

OSNIVANJE NARODNOGA PJEVAČKOG DRUŠTVA
FORMATION OF THE PEOPLE'S SINGING SOCIETY 33

RAĐANJE HRVATSKE GLAZBE MOSTAR
BIRTH OF CROATIAN WIND ORCHESTRA MOSTAR 43

USTRAJNA BORBA ZA NARODNO IME
A PERSISTENT STRUGGLE FOR A NATIONAL NAME 47

RAZVOJNI PUT HRVATSKE GLAZBE MOSTAR
DEVELOPMENT PATH OF CROATIAN WIND ORCHESTRA MOSTAR 57

OSAMOSTALJENJE HRVATSKE GLAZBE MOSTAR
INDEPENDENCE OF CROATIAN WIND ORCHESTRA MOSTAR 77

PONOVNO NA UDARU REPRESIVNOGA STROJA
UNDER THE ATTACK OF THE REPRESSIVE MACHINE AGAIN 91

PRIJATELJSTVO SA ZRINJSKIM I NAKLONOST HSS-U
FRIENDSHIP WITH ZRINJSKI AND AFFECTION FOR THE CROATIAN PEASANT PARTY 99

USUD DOMA HRVATSKE GLAZBE MOSTAR
FATE OF THE LODGE OF CROATIAN WIND ORCHESTRA MOSTAR 113

RATNI PAKAO I PORATNI NESTANAK
THE HELL OF WAR AND POST-WAR DISAPPEARANCE 121

GLAZBARI DO GAŠENJA HRVATSKE GLAZBE MOSTAR
MUSICIANS BEFORE THE DISBANDMENT OF THE CROATIAN WIND ORCHESTRA MOSTAR 139

ZALASKOM STOLJEĆA SVANULA JE NOVA ZORA
WITH THE TURN OF THE CENTURY, A NEW DAWN BROKE 161

TRADICIJA S KOJOM RASTU I GLAZBA I GRAD
A TRADITION WITH WHICH BOTH THE WIND ORCHESTRA AND THE CITY GROW 181

GLAZBARI NAKON OBNOVE GLAZBE
MUSICIANS AFTER THE REVIVAL OF THE WIND ORCHESTRA 215

GLAZBARI HRVATSKE GLAZBE MOSTAR
MUSICIANS OF CROATIAN WIND ORCHESTRA MOSTAR 225

POGOVOR
AFTERWORD 237

LITERATURA
LITERATURE 243

Pozdravno slovo

Veljača je 2007. godine. Nebo je sivo i tmurno, građani su se okupili u maskenbalsku povorku i bojažljivo pogledavaju uvis, očekujući kišne kapi. Hrvatska je glazba Mostar u kariranim hlačama i žutim kabanicama, sviramo *Maškare, ća mogu maškare* i koraci su nam ujednačeni i ritmični. Prolazimo pored negdanje picerije *Hollywood* i odjednom utihne doboš. Šapat se širi među našim redovima, *prestanite svirati*, dolazi s čela kolone. Zbunjeni smo i pomalo uplašeni, ne razumijemo što se događa. Samo krišom gledamo prema balkonu na drugomu katu, očekujući tamo vidjeti njega kako maše i smije se.

Bio je to trenutak u kojemu smo shvatili kako nas je zauvijek napustio naš dugogodišnji profesor, voditelj i dirigent Željko Šimić. Mnogi od nas upravo njemu duguju ovu ponekad neobjašnjivu ljubav koju gajimo prema Hrvatskoj glazbi Mostar. Bio je čovjek od malo riječi, a puno djela. Životu je pristupao lako i jednostavno, tuge je brisao osmijehom, vječito rumenih obraza i neprestano u nekomu pokretu. Ne mogu ne spomenuti kako čvrsto i nesumnjivo vjerujem da svi dobri članovi Glazbe, oni koji su nas napustili, iz nekoga nebeskog kutka pletu mrežu divnih ljudi koji i dalje ustrajno i neumorno vode ovu riznicu kulture u našemu gradu, a uvjeren sam kako nisu niti svjesni svoje pokretačke moći. Tako mislim da je trenutak kada su punih srca i bez ikakva interesa Damir Zadro i Miroslav Šimunović preuzeli kormilo broda, koji je tada išao prema hridi odnosno uništenju, bila prekretnica u Hrvatskoj

A Word of Welcome

February 2007. The sky is gray and gloomy, citizens have gathered in a carnival procession and anxiously look upwards, expecting raindrops. Croatian Wind Orchestra Mostar is in checkered trousers and yellow raincoats, we play *Maškare, Ća Mogu Maškare*, and our steps are steady and rhythmic. We pass by the former *Hollywood* pizzeria and suddenly the snare falls silent. A whisper spreads among our ranks, *stop playing*, it's coming from the front of the column. We're confused and somewhat scared, we don't understand what's happening. We just sneakily glance towards the balcony on the second floor, expecting to see him waving and laughing there.

It was the moment when we realized that our longtime professor, leader, and conductor, Željko Šimić, had left us forever. Many of us owe him this sometimes inexplicable love we have for the Croatian Wind Orchestra Mostar. He was a man of few words but many deeds. He approached life with ease and simplicity, wiping away sadness with a smile, a man with perpetually blushing cheeks, and constantly in some kind of motion. I cannot fail to mention how firmly and unquestionably I believe that all the good members of the Wind Orchestra, those who have left us, from some heavenly corner weave a network of wonderful people who continue to steadfastly and tirelessly lead this treasury of culture in our city, and I am convinced that they aren't even aware of their motivating power. Therefore, I think that the moment when Damir Zadro

glazbi Mostar a, evo, ove godine slavimo 135. godinu postojanja. Hvala im jer znam da to *hvala* ne očekuju.

Spominjem se upravo njih u Pozdravnomu slovu ove monografije, jer je njihovo postojanje, zapravo, sama bit današnje Hrvatske glazbe Mostar. U životu svakoga čovjeka dođe trenutak kada su ti potrebni prijatelj, potpora, rame za plakanje ili netko tko će s tobom samo šutjeti. Za sve koji su ikada kročili u prostoriju na samomu vrhu HD Hercega Stjepana Kosače, od milja zvanu *Glazbaona*, Hrvatska glazba Mostar bila je upravo to. Utjeha kada je potrebna, smijeh kada je najzvonkiji i ljubav u svojemu najčišćem i najiskonskijem obliku. Jednom riječju, svima nama oduvijek je bila i bit će prijatelj.

Stoga smo izuzetno sretni i ponosni što Vam možemo predstaviti ovu monografiju, ovaj zbornik misli i osjećaja unatrag 135 godina našega postojanja. Da, ovo jesu stranice ispisane tintom, precizno i grafički uredno oblikovane. No, za nas su daleko više. Za nas su one spomen jednomu životu, jednoj mladosti, jednomu prijateljstvu, jednomu obećanju koje dugujemo sami sebi, a to je da ne ćemo odustati i da ćemo na nove naraštaje prenijeti ovaj zavjet koji osjećamo. Ovaj osjećaj kako postoji nešto veće od nas samih, nešto što nas drži čvrsto i ne dopušta nam okrenuti leđa svojoj povijesti i svojemu nasljeđu.

Želio bih zahvaliti i svima Vama, dragi čitatelji ove monografije, na potpori koju nam pružate sve ove godine. Hrvatska glazba Mostar diše i živi zahvaljujući upravo Vama, Vašim dlanovima koji nam neumorno plješčу

and Miroslav Šimunović, with full hearts and without any interest, took over the helm of the ship, which was then heading towards the cliffs of destruction, was a turning point in the Croatian Wind Orchestra Mostar, and now, this year, we celebrate its 135th anniversary. I thank them because I know they don't expect a *thank you*.

I mention them specifically in the Word of Welcome of this monograph because their existence, in fact, embodies the essence of today's Croatian Wind Orchestra Mostar. In everyone's life, there comes a moment when you need a friend, support, a shoulder to cry on, or someone who will simply be there with you in silence. For all who have ever stepped into the room at the top of the Croatian Lodge *Herceg Stjepan Kosača*, affectionately called the *Music Room*, the Croatian Wind Orchestra Mostar has been precisely that. Comfort when needed, laughter when it's the loudest, and love in its purest and most primal form. In short, it has always been and will always be a friend to all of us.

Therefore, we are extremely happy and proud to present this monograph to you, this collection of thoughts and feelings spanning the past 135 years of our existence. Yes, these are pages written in ink, precisely and neatly graphically arranged. But to us, they are much more. For us, they are a tribute to a life, to a youth, to a friendship, to a promise we owe ourselves that we will not give up and that we will pass on this vow we feel to new generations. This feeling that there is something bigger than ourselves,

GLAZBA ŽIVOTA THE MUSIC OF LIFE
135 godina Hrvatske glazbe Mostar 135 Years of Croatian Wind Orchestra Mostar

i Vašim ushitom koji nam je nezaustavljivim vjetrom u leđa. Rezultat toga velik je priljev novih članova u Glazbu, a entuzijazam koji sa sobom donose zaista je neopisiv i zarazan.

Ovom monografijom ostavljamo svoj trag u prostoru i vremenu, obilježavamo naše postojanje na jedan predivan i dosad neviđen način. Od srca zahvaljujemo svima koji su pridonijeli ostvarenju ovoga našeg sna. Znamo kako vrijeme briše puno toga, no riječi ispisane na ovim stranicama, riječi koje su pred vama, ne će moći nikada.

Volio bih da ova naša prva monografija bude tek jednom u nizu, vjerujući duboko kako će i novi naraštaji koji tek dolaze nastaviti njegovati sve ono što im u zalog ostavljamo. A do tada se i dalje slušamo, na nekim novim koncertima, nekim novim pozornicama, s nekim novim pjesmama. Jer, na koncu, to je ono što najbolje radimo i ono zbog čega i opstajemo – poklanjamo srca i duše Vama na dar, zauzvrat tražeći tek pokoji osmijeh i pokoji pljesak.

Darko Šunjić,
tajnik Hrvatske glazbe Mostar

something that holds us firmly and does not allow us to turn our backs on our history and heritage.

I would like to thank all of You, dear readers of this monograph, for the support you have given us over all these years. Croatian Wind Orchestra Mostar breathes and lives thanks to You, thanks to Your hands that tirelessly applaud us and to Your enthusiasm that is an unstoppable wind at our backs. As a result, there is a significant influx of new members into the Wind Orchestra, and the enthusiasm they bring is truly indescribable and infectious.

With this monograph, we leave our mark in space and time, marking our existence in a beautiful and unprecedented way. From the bottom of our hearts, we thank everyone who has contributed in realizing this dream of ours. We know that time erases many things, but the words written on these pages, the words before you, can never be erased.

I would like for this First monograph of ours to be just one in a series, deeply believing that the generations yet to come will continue to nurture everything we leave them as a legacy. And until then, we continue to listen, at some new concerts, on some new stages, with some new songs. Because, in the end, that's what we do best and why we endure - we give our hearts and souls to You as a gift, in return only asking for a few smiles and applause.

Darko Šunjić,
Secretary of Croatian Wind Orchestra Mostar

PROSLOV
FOREWORD

Uzvišeno je slaviti jedan takov duh, kakov prožima povijest Hrvatske glazbe Mostar. Rođena u tmini sutona 19. stoljeća, gušena od svih režima, udarana *bandirama potonulih carstava*, jedrila je minulim desetljećima gorda i graciozna, u jednomu biću i ponosit vitez i otmjena dama. Prva je u Mostaru glazbom pronijela hrvatski narodni preporodni zamah u Hercegovini, zasviravši na ulicama, povijesnoga 17. svibnja 1890. godine, melodiju koju je oduševljeni puk pratio proslavljenim Demeterovim stihovima:

Prosto zrakom ptica leti,
prosto gorom zvijer prolazi,
A ja da se lancim speti,
dam tudincu da me gazi? (...)

Znam da moji pradjedovi
cijelim svijetom gospodahu;
A ja jezik da njihovi
u robskome tajim strahu? (...)

I nisu slučajno za prvi javni nastup, uz *Lijepu našu domovinu* (*Horvatska domovina*, 1835.) i hrvatsku inačicu monarhijske himne *Carevku* (1797.), odabrane *Prosto zrakom* (*Pjesma Hrvata*, 1842.) i *Oj, Banovci* (*Udri naši*, 1848.). Naviještena je nova zora, naviješten je procvat iz krila Bratovštine sv. Ante Paduanskoga (zastarjela inačica pridjeva *Padovanskoga* koji se premetnuo u puno ime velikoga katoličkog sveca, osobito štovanoga u Hercegovini), u njedrima mostarskoga franjevačkog Samostana sv. Petra i Pavla, gdje su rođeni: Prva hrvatska franjevačka

It is sublime to celebrate such a spirit, one that permeates the history of Croatian Wind Orchestra Mostar. Born in the twilight of the 19th century, stifled by all regimes, struck by the ruins of fallen empires, it sailed proudly and gracefully through the past decades, embodying both a noble knight and a refined lady. It was the first to bring the Croatian national revival momentum to Herzegovina, playing on the streets of Mostar, on the historic May 17, 1890, a melody that the enthralled crowd followed with the celebrated verses of Demeter:

Simply through the air the bird flies,
simply through the mountains the beast passes,
And I am to be bound in chains,
and let a stranger trample me? (...)

I know that my ancestors
ruled over the whole world;
And their language, I am
to hide in servile fear? (...)

And it was not by chance that for its first public performance, alongside *Lijepa Naša Domovino* (*Horvatska Domovina*, 1835) and the Croatian version of the imperial anthem *Carevka* (1797), they chose *Prosto Zrakom* (*Pjesma Hrvata*, 1842) and *Oh, Banovci* (*Udri Naši*, 1848). A new dawn was heralded, heralded was the blossoming from under the wing of the Brotherhood of St. Anthony of Padua (who is especially revered in Herzegovina), in the bosom of the Franciscan Monastery of St. Peter and Paul in Mostar, where the following were born: the First Croatian

tiskara (1872.), Hrvatsko glazbeno-pjevačko društvo *Hrvoje* Mostar (1888.), Hrvatska glazba Mostar (1889.), Hrvatsko potporno društvo za siromašne đake i naučnike (kasnije Hrvatsko kulturno društvo *Napredak* Mostar) (1902.), Hrvatski športski klub *Zrinjski* Mostar (1905.), Hrvatsko katoličko pogrebno društvo sv. Ante Padovanskoga Mostar (1921.), Crkveni zbor sv. Cecilije (1929.)…

Materinski jezik i kultura samom su srži nacionalnoga identiteta, njegovom ishodišnom i vitalnom točkom. To je činjenica koje su pokretači i začetnici pobrojanih i srodnih im društava, mostarski biskupi, franjevci zajedno s nacionalno osviještenim intelektualcima i drugim iskrenim zanesenjacima hrvatskim imenom i bitkom, bili itekako svjesni, vodeći se onom upozorbom velikoga Stjepana Radića: *S tudim se barjakom ne ide ni u boj ni u svatove!* Bili su svjesni potrebe okupljanja i prosvjećivanja puka, oplemenjivanja znanjem i širenja slobodarske nacionalne misli kojoj je, na razdjelnici dvaju okupacijskih carstava, sutonu osmanlijskoga i zori austro-ugarskoga, prijetilo ugušenje i utapanje u neke nove nadnacionalne tvorbe *bosanstva* na ozemlju današnje BiH koje su, nakon pet stoljeća trpljenja tiranije s istoka, nenadano puhnule i sa zapada. I nastavljaju puhati i danas…

Upravo u svjetlu te uspravnosti, požrtvovnosti i neslomljive ustrajnosti… Upravo u svjetlu poštovanja vrijednoga trajanja, dugoga 135 godina, unatoč i usprkos bremenitoj i krvlju obojanom poviješću ovoga podneblja… Dužni smo s dubokim poštovanjem njegovati sjećanje na umrle

Franciscan Printing House (1872), the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje* Mostar (1888), the Croatian Wind Orchestra Mostar (1889), the Croatian Aid Society for the Needs of Students in Middle and Higher Schools from Bosnia and Herzegovina (later the Croatian Cultural Association *Napredak* Mostar) (1902), HŠK (Croatian Sports Club) *Zrinjski* Mostar (1905), the Croatian Catholic Burial Society of St. Anthony of Padua Mostar (1921), the Church Choir Sveta Cecilija (1929)...

The mother tongue and culture are the very core of national identity, its originating and vital point. This is a fact that the founders and initiators of the aforementioned and related societies, the bishops of Mostar and Franciscans together with nationally-conscious intellectuals and other sincere enthusiasts of Croatian identity and cause, were very much aware of, guided by the admonition of the great Stjepan Radić: *With a foreign flag, one doesn't march to battle nor to festivities!* They were aware of the need for gathering and enlightening the people, enriching them with knowledge and spreading the liberating national thought, which, at the crossroads of two occupying empires, the twilight of the Ottoman and the dawn of the Austro-Hungarian, was threatened with suffocation and absorption into new supranational formations of *Bosnianhood* on the territory of present-day Bosnia and Herzegovina, which, after five centuries of tyranny from the east, suddenly surged forth from the west as well. And they continue to surge forth even today...

osnivače i glazbare Hrvatske glazbe Mostar koji očuvaše dičnо ime bespućima povijesnih gibanja. Dužni smo sa zahvalnošću osigurati i budući spomen na one koji danas nastavljaju hoditi stazama naših djedova i očeva i njegovati njihovu državotvornu i nacionalnu misao, čestito noseći oznake trajno ušivene na rukave raskošnih odora suvremene mostarske limene glazbe koja, pod svojim povijesnim imenom, razliježe pitke melodije obalama Radobolje i Neretve, vrhovima Veleža, Planinice, Huma…

Upečatljivo je neumorni mostarski kroničar Karlo Drago Miletić, u svojoj spomen-knjizi Hrvatskoj glazbi Mostar iz 2000. godine, zapisao: *Nikad nismo pristali lažno se predstavljati*. Podsjetio nas je na neke danas zatomljene osjećaje ponosa, podsjetio je naraštaje na moralnu, uljudbenu i životnu obvezu njegovanja kulturne baštine koju nam *namrišeše naši predi*. Ovu je monografiju, u koju je utkan teško opisiv trud sveobuhvatnoga pristupa prošlosti i sadanjosti Hrvatske glazbe Mostar, i svih okolnosti koje su ju pratile (i udarale), bilo moguće na ovaj način ostvariti samo zato što su oni prije nas, izlažući se katkad i progonu pa i pogibelji, od iščeznuća u prašini zaboravljene povijesti spasili i desetljećima kriomice čuvali svjetlopise, dokumente, zabilješke…

Dugujemo iznimnu zahvalnost onima izravno navezanima na Hrvatsku glazbu Mostar, pokojnima Karlu Dragi Miletiću, Frani Ćoriću, Antonu Toni Zadri i Niki Martinoviću, također i njihovim suprugama odnosno potomcima koji nam nesebično ustupiše bogatstvo spašenih

It is precisely in the light of this erectness, dedication, and unbreakable perseverance... Precisely in the light of respect of the valuable duration, 135 years long, despite and in spite of the burdensome and blood-stained history of this region... We are obliged with deep respect to cherish the memory of the deceased founders and musicians of Croatian Wind Orchestra Mostar who preserved the illustrious name through the vicissitudes of historical movements. We are obliged to reverently ensure future remembrance of those who continue to walk in the footsteps of our grandfathers and fathers today and nurture their state-building and national thought, honorably bearing the insignia permanently sewn onto the sleeves of the luxurious attire of contemporary Mostar brass band which, under its historic name, spreads mellifluous melodies along the banks of the Radobolja and Neretva rivers, the peaks of Velež, Planinica, Hum...

The tireless Mostar chronicler Karlo Drago Miletić, in his commemorative book to Croatian Wind Orchestra Mostar in 2000, noted dramatically: *We have never agreed to falsely represent ourselves*. He reminded us of some feelings of pride now suppressed, reminded generations of the moral, cultural, and life obligation to nurture the cultural heritage *bequeathed to us by our ancestors*. This monograph, in which the difficult-to-describe effort of a comprehensive approach to the past and present of Croatian Wind Orchestra Mostar is woven, and all the circumstances that accompanied (and

sjećanja koje je digitaliziranjem trajno spasio član Predsjedništva Hrvatske glazbe Mostar Damir Zadro. Potom, prvomu dopredsjedniku obnovljene Hrvatske glazbe Mostar Juri Musi, umirovljenoj predsjednici HGPD *Hrvoje* Mostar Mariji Zelenika i njezinu preminulomu suprugu, uglednomu povjesničaru umjetnosti i prvomu uredniku časopisa *Hercegovina* Anđelku Zeleniki, pokojnomu mostarskom velemajstoru fotografije Ćirilu Ćiri Raiču, suvremenim istraživačima Nini Rotimu i Antoniju Šarcu, kao i Mirni Jelčić koja je obiteljski vezana na *Hrvoje* te Narodnoj knjižnici Hercegovačko-neretvanske županije na čelu s Julijanom Pavlović, Arhivu Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja Blažene Djevice Marije na čelu s dr. fra Robertom Jolićem, Arhivu Hercegovačko-neretvanske županije i njegovim djelatnicima i Hrvatskomu dokumentacijskom centru Domovinskoga rata u BiH na čelu s prof. dr. Ivicom Šarcem.

Osobitu, pak, zahvalnost na strpljivosti, pitku gostoprimstvu i susretljivosti tijekom dugih sati *rudarenja* po ostarjelim, ali i od osvajača i od ratnih požara požrtvovno sačuvanim, neprocjenjivim knjigama, knjižicama, svitcima i spisima Franjevačke knjižnice u Mostaru, osjećamo prema toj ustanovi, njezinu voditelju i iskrenu prijatelju Hrvatske glazbe Mostar fra Anti Mariću, kao i mladomu svećeniku fra Alenu Baraću.

Svi su oni duboko svjesni činjenice kako je povijest Hrvatske glazbe Mostar ujedno i povijest rasplamsavanja hrvatskoga narodnog preporoda i starčevićanskoga duha u Mostaru, povijest mostarskoga otrgnuća ropstvu i petstoljetnoj zaostalosti i povratka grada pod sestrinsko krilo europske uljudbe. Itekako su svjesni činjenice kako je priča o (prvih) 135 godina Hrvatske glazbe Mostar ujedno i priča o proteklih 135 godina grada Mostara. Neka nas život i trajanje Hrvatske glazbe Mostar oplemene, nadahnu i osnaže u hodu koji je pred nama. Jer, preporod nije završio, nije usahnuo, preporod se nastavlja…

(…) Tope dušman nek' izbaci,
Nek' nas pakla vatrom plaši:
Graničarka kog odgoji,
Vatre ti se taj ne boji! (…)

(Udri naši, 1848.*)*

Darko Juka

GLAZBA ŽIVOTA THE MUSIC OF LIFE
135 godina Hrvatske glazbe Mostar 135 Years of Croatian Wind Orchestra Mostar

battered) it, could only be achieved in this way because those before us, sometimes exposing themselves to persecution and even peril, saved from disappearing in the dust of the oblivion and secretly preserved photographs, documents, notes for decades...

We owe exceptional gratitude to those directly connected to Croatian Wind Orchestra Mostar, the late Karlo Drago Miletić, Frano Ćorić, Anton Toni Zadro, and Niko Martinović, as well as to their wives and descendants who generously provided the wealth of saved memories which were permanently saved through digitization by Damir Zadro, a member of the Presidency of Croatian Wind Orchestra Mostar. Then, to the first Vice President of the revived Croatian Wind Orchestra Mostar, Jure Musa, to the retired president of the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje* Mostar, Marija Zelenika, and her late husband, the renowned art historian and first editor of the journal *Hercegovina*, Anđelko Zelenika, to the late Mostar photography grandmaster Ćiril Ćiro Raič, to contemporary researchers Nina Rotim and Antonio Šarac, to Mirna Jelčić, who is connected to *Hrvoje* through her family, as well as to the Herzegovina-Neretva County Library led by Julijana Pavlović, the Archive of the Franciscan Province of Herzegovina of the Ascension of the Blessed Virgin Mary led by Friar Robert Jolić, PhD, the Archive of the Herzegovina-Neretva County and its staff, and the Croatian Documentation Center of the Homeland War in BiH led by Prof. Ivica Šarac, PhD.

Special thanks, however, for their patience, warm hospitality, and kindness during the long hours of *mining* through the aging, yet from the conquerors and flames of war faithfully preserved invaluable books, booklets, scrolls, and documents of the Franciscan Library in Mostar, we feel towards that institution, its director, and a sincere friend of the Croatian Wind Orchestra Mostar, Friar Ante Marić, as well as the young priest Friar Alen Barać.

They all are deeply aware that the history of the Croatian Wind Orchestra Mostar is also the history of the ignition of the Croatian national revival and the spirit of Starčević in Mostar, the history of Mostar's emancipation from slavery and five-century long backwardness, and the return of the city under the sisterly wing of European civilization. They are very much aware that the story of the (first) 135 years of the Croatian Wind Orchestra Mostar is also the story of the past 135 years of Mostar. May the life and duration of the Croatian Wind Orchestra Mostar enrich, inspire, and strengthen us in the path ahead. For the revival is not over, it has not withered, the revival continues...

(...) Let the enemy fire away,
Let him frighten us with hellfire:
The one raised by the borderlands,
He fears no fire! (...)

(Udri naši, 1848*)*

Darko Juka

Marijo Maduna

GLAZBA ŽIVOTA
THE MUSIC OF LIFE

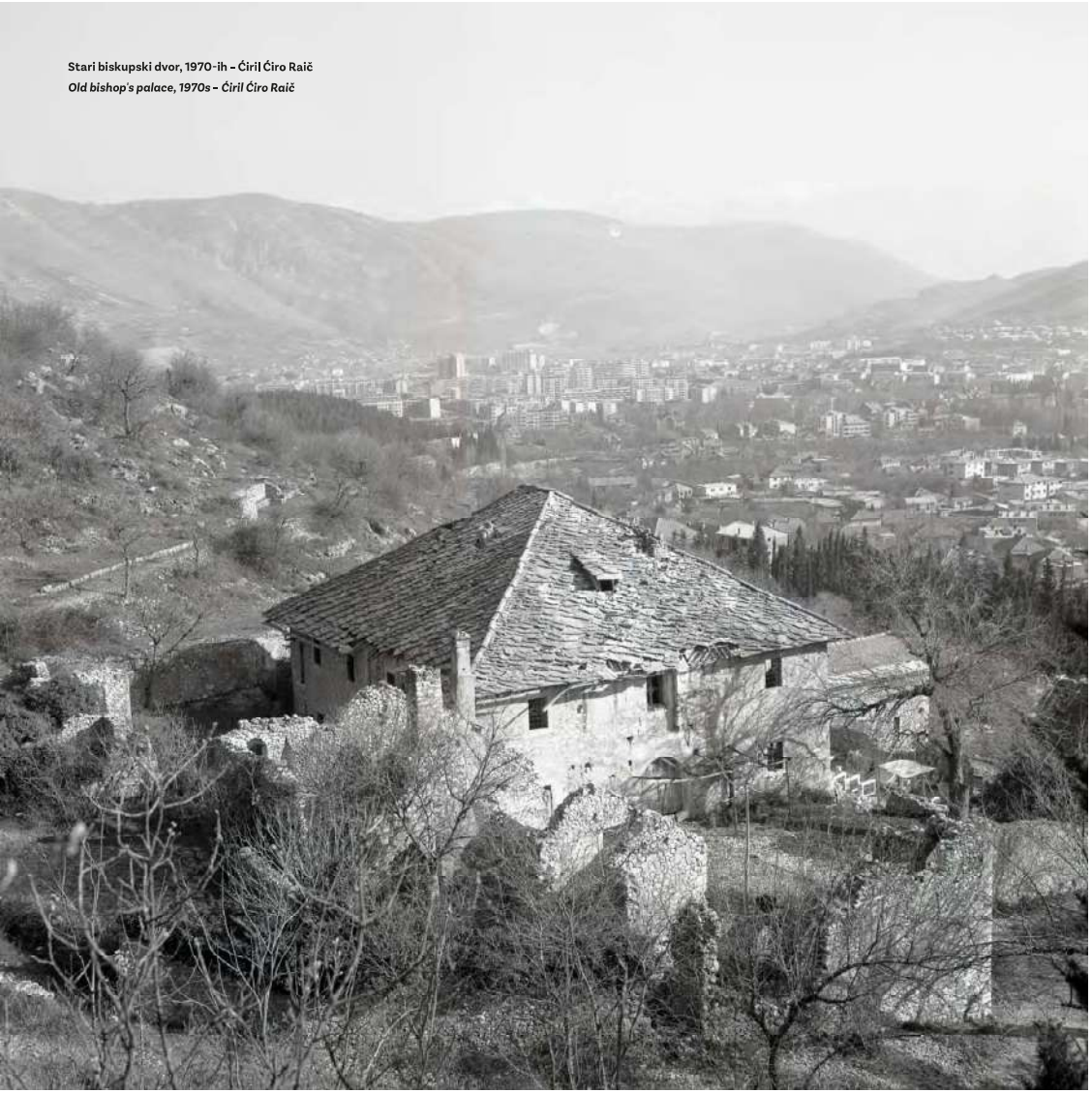

Stari biskupski dvor, 1970-ih – Ćiril Ćiro Raič
Old bishop's palace, 1970s – Ćiril Ćiro Raič

Glazba Narodnoga pjevačkog društva toga je ugodnog humskog proljetnog predvečerja izišla na ulice, postrojila se ispred Biskupskoga dvora u drevnomu mostarskom Vukodolu, ugnječenu pod obroncima Brkanova brda i Huma … Ugla đena, sjajna, u svečanim odorama, s ulaštenim glazbalima, kao prethodnica i vjesnica zaokreta koji će uslijediti… Bila je subota, 17. dan svibnja 1890. godine… Kapelnik Vinko Šubir dao je znak svečanom palicom… Glazbari su otpočeli i tim prvim taktovima zakoračili u povijest, u neizbrisivost vječnosti, u trajanje koje, u ovoj obljetnici, broji prvih 135 godina… I, zaista, više ništa nije bilo isto…

The music of the People's Singing Society took to the streets on that pleasant spring evening, lined up in front of the Bishop's Palace in the ancient part of Mostar called Vukodol, crushed under the slopes of Brkanovo Brdo and Hum... Polished, shiny, in ceremonial uniforms, with polished musical instruments, as a precursor and harbinger of the turn to follow... It was Saturday, the 17th day of May 1890... Chaplain Vinko Šubir gave the signal with his ceremonial baton... The musicians began and with those first bars stepped into history, into the indelibility of eternity, into a duration which, in this anniversary, counts the first 135 years... And truly, nothing was ever the same again...

Marijo Maduna

POVIJESNE OKOLNOSTI

Prvi je uvjet svakoga umjetničkog pa i glazbenog nastojanja sloboda i blagostanje. Zato se nije čuditi da se u Hercegovini nije čulo kroz četirista godina druge glazbe osim plača i jauka potištene raje – misao je hrvatskoga povjesničara dr. fra Dominika Mandića iz uvoda njegova teksta *Iz hrvatske glazbene prošlosti*, otisnutoga u *Svetoj Ceciliji* 1. rujna 1916. godine. Zgodna misao za otvaranje ovoga poglavlja i ovoga djela u cjelini.

U uvjetima naslonjenosti na naturalno gospodarstvo i oštru potlačenost porobljenih naroda, u društvu u kojemu su povlastice bile osigurane samo islamskomu pučanstvu, uz naraslu imovinsku i osobnu nesigurnost te neobuzdanu samovolju onih koji su činili više društvene slojeve, osobito u rubnim pokrajinama negdanjega osvajačkog diva, krajem 18. i početkom 19. stoljeća Osmansko je Carstvo zahvatila ozbiljna kriza. Navijestilo je to unutarnje propadanje koje je, globalno prepoznato, dovelo do kovanice *Bolesnik s Bospora* koju povijest pripisuje ruskomu caru Nikoli I.

Slabljenjem središnje sultanove vlasti, s prvim znacima načetosti upravljačke represije nad pokorenim područjima, s naglaskom na neislamski živalj koji je stoljećima trpio okrutna ugnjetavanja i stalno potiranje svojega narodnog i kulturnog identiteta, prvu polovicu 19. stoljeća u Osmanskomu Carstvu obilježavaju brojni nacionalni pokreti. Do uskovitlavanja složenih odnosa među porobljenim narodima i osmanskim osvajačem poglavito dolazi na prostoru Balkanskoga poluotoka.

HISTORICAL CIRCUMSTANCES

Freedom and well-being are the first condition of every artistic and musical effort. Therefore, it is not surprising that in Herzegovina, for four hundred years, no music was heard other than the cries and wails of oppressed people - this is the thought of the Croatian historian Friar Dominik Mandić, from the introduction of his text *From the Croatian Musical Past*, which was printed in *Sveta Cecilija* on September 1, 1916. A fitting thought to open this chapter and this work as a whole.

In the conditions of reliance on natural economy and the harsh oppression of subjugated peoples, in a society where privileges were reserved only for the Islamic population, amidst growing financial and personal insecurity, and unrestrained tyranny of those who constituted the higher social strata, especially in the peripheral regions of the former conquering giant, at the end of the 18th and the beginning of the 19th century, the Ottoman Empire was engulfed in a serious crisis. This was heralded by the internal decay which, globally recognized, led to the coining of the term *the sick man upon the Bosporus*, attributed to the Russian Tsar Nicholas I.

With the weakening of the central sultan's authority, with the first signs of erosion of administrative repression over conquered territories, with a focus on the non-Muslim populace who had endured centuries of cruel oppression and constant suppression of their national and cultural identity, the first half of the 19th century in the Ottoman Empire was marked by numerous national

Hrvatski je narodni preporod na ozemlju današnje Bosne i Hercegovine bio odjekom Hrvatskoga narodnog preporoda iz Zagreba, ali kako je, s obzirom na opće društveno-političko stanje unutar Bosanskoga vilajeta (prethodno Bosanskog pašaluka i Hercegovačkoga pašaluka), kasnio nekoliko desetljeća, toliko je i dulje trajao u odnosu na pokret kojemu je na čelu bio veliki hrvatski jezikoslovac i ilirski ideolog Ljudevit Gaj. Hrvatski preporodni zamah na prostoru današnje BiH zbio se i zahuktao upravo u Mostaru koji je krajem 19. i početkom 20. stoljeća, kako fra Žarko Ilić u 17. *Kršnom zavičaju* iz 1984. zapisa, postao *jače kulturno središte od većine gradova na Balkanu*.

Fra Didak Buntić će u svojemu pismu dr. Isidoru Isi Kršnjaviju, ukoričenomu u djelu *Život i rad fra Didaka Buntića* dr. fra Otona Knezovića ustvrditi sljedeće:

Fra Franjo Milićević

Prva hrvatska franjevačka tiskara, 1920-ih
The First Croatian Franciscan Printing House, 1920s

movements. The complex relationships among subjugated peoples and the Ottoman conqueror particularly came to be swirled in the Balkan Peninsula.

The Croatian national revival on the territory of present-day Bosnia and Herzegovina echoed the Croatian national revival from Zagreb. However, due to the general socio-political situation within the Bosnian Vilayet (formerly Bosnian Pashaluk and Herzegovinian Pashaluk), it lagged behind by several decades, and therefore lasted longer compared to the movement led by the great Croatian linguist and Illyrian ideologist Ljudevit Gaj. The Croatian revival momentum in present-day Bosnia and Herzegovina occurred and intensified precisely in Mostar, which, as noted by Friar Žarko Ilić in *Kršni Zavičaj* 17, published in 1984, became a *stronger cultural center than most cities in the Balkans* at the end of the 19th and the beginning of the 20th century.

Friar Didak Buntić will assert the following in his letter to Isidor Isa Kršnjavi, documented in the work *The*

Zublja narodne svijesti hrvatske, Starčevićanstvo nije došlo iz Slavonskog Broda u Bosnu nego iz Hercegovine, napose iz kamenitog Mostara koji je zadržao svoj narodni karakter naproti malom Berlinu – Sarajevu.

Edin Čelebić u *Hercegovini*, časopisu za kulturno i povijesno naslijeđe, 1987. godine zapisuje kako se kod Hrvata javljaju nacionalne težnje nadahnute ilirskim pokretom, kako ilirske zamisli brzo prodiru u Hercegovinu i Mostar i kako su njihovim nositeljima uglavnom franjevci i učitelji podrijetlom iz Hrvatske. Dodaje i to kako, osim ilirske, jak utjecaj ima i pravaška svehrvatska ideja koju također populariziraju franjevci. Isti autor, tri godine ranije, također u *Hercegovini*, stavlja kulturne prilike s kraja 19. i početka 20. stoljeća u Mostaru u povijesno-gospodarsko-društveni kontekst. On zapisuje kako se osamdesetih godina 19. stoljeća Grad na Neretvi snažno gospodarski razvija, kako ga je željeznička pruga spojila s Metkovićem, potom i sa Sarajevom, kako su popravljene stare i izgrađene nove ceste…

U Mostaru, nakon 1850. godine, dolazi do otvaranja prve pučke učionice (franjevačka, u Vukodolu, 1852.), knjižnice i čitaonice (*Hindin han*, pod Jusovinom, 1861.), ali i Prve hrvatske franjevačke tiskare (Vukodol, 1872.) odnosno time i do pojave prvih tiskovina, udžbenika i priručnika na hrvatskomu jeziku na ozemlju današnje BiH. Franjevci, još od 17. stoljeća i vremena prosvjetitelja fra Matije Divkovića, potom i fra Ivana Frane Jukića i fra Grge Martića, nastoje osnovati tiskaru. Turske vlasti sve te pokušaje odlučno zaustavljaju, da bi uspjeh, u izmijenjenim okolnostima 19. stoljeća, konačno postigao *hercegovački Gutenberg* fra Franjo Milićević, stvorivši povijesni zamašnjak hrvatskoj kulturi i prosvjeti Mostara i cijele zemlje.

Berlinskim kongresom iz 1878. godine, na kojemu se odlučivalo o sudbini jugoistočne Europe, Carska i kraljevska dvojna monarhija Austro-Ugarska dobila je pravo na zaposjedanje Bosanskoga vilajeta. Premda je prostor Monarhiji službeno pripojen tek 1908. godine, austro-ugarska je vojska, odmah po okončanju Berlinskoga kongresa, 1. kolovoza 1878. iz smjera Vrgorca ušla u Hercegovinu, da bi 5. istog mjeseca bila u Mostaru, predvođena generalom

Life and Work of Friar Didak Buntić by Friar Oton Knezović:

The torch of Croatian national consciousness, Starčevićanism, did not come from Slavonski Brod to Bosnia but from Herzegovina, especially from the rocky Mostar, which retained its national character in contrast to the small Berlin – Sarajevo.

Edin Čelebić writes in *Hercegovina*, a journal for cultural and historical heritage, in 1987, that Croats showed national aspirations inspired by the Illyrian movement, that Illyrian ideas quickly penetrated into Herzegovina and Mostar, and that their bearers were mostly Franciscans and teachers from Croatia. He also notes the strong influence of the all-Croatian idea of the Croatian Party of Rights, which was also popularized by the Franciscans. The same author, three years earlier, also in *Hercegovina*, places the cultural conditions at the end of the 19th and the beginning of the 20th century in Mostar in a historical-economic-social context. He writes about how, in the 1880s, the City on the Neretva River experienced strong economic development, how it was connected by a railway line to Metković, and then to Sarajevo as well, and how old roads were repaired and new ones built…

In Mostar, after 1850, the first public classroom was open (a Franciscan one, in Vukodol, 1852), as well as a library and a reading room (*Hindin Han*, under Jusovina, 1861), but also the First Croatian Franciscan Printing House (Vukodol, 1872), thereby leading to the appearance of the first publications, textbooks, and manuals in the Croatian language on the territory of present-day Bosnia and Herzegovina. Franciscans, since the 17th century and the time of the enlighteners Friar Matija Divković, and later Friar Ivan Franjo Jukić and Friar Grgo Martić, attempted to establish a printing house. Turkish authorities thwarted all those attempts resolutely until success, under altered circumstances of the 19th century, was finally achieved by *the Herzegovinian Gutenberg* Friar Franjo Milićević, thus creating a historic impetus for Croatian culture and education in Mostar and the entire country.

Stjepanom Jovanovićem. Hrvatski kroničar Martin Đurdević u *Memoarima sa Balkana* opisuje oduševljenje puka:

> *Cijeli se grad uzeo pripremati, da ga* (generala Jovanovića, nap. a.) *sjajno dočeka, jedni od veselja, a drugi jer im nije moglo biti drukčije...*

Premda su u njoj poimali kršćansku, europsku uljudbu i konačno razbijanje ropskih okova, oduševljenje hrvatskoga puka novom vlašću nije potrajalo. Dr. fra Dominik Mandić u svojoj knjizi *Etnička povijest Bosne i Hercegovine* zorno raščlanjuje zašto je došlo do toga, navodeći kako je Austro-Ugarska *sustavnim programom* nastojala stvoriti posebnu naciju *Bošnjaci i Hercegovci* te uvesti *bosanski zemaljski jezik*. Tomu su se, piše dr. Šimun Musa u svojemu radu *Hrvatska narodnopreporodna postignuća u Hercegovini*, objavljenomu u 2. broju časopisa *Hum*, 2007. godine, *suprotstavljali svi svjesni Hrvati*.

Kroz posljednja desetljeća turske okupacije hrvatski je, katolički puk svu nadu polagao u katolički Beč, prije svega vodeći se činjenicom da se Austro-Ugarska nakon 1838. počela kod turske vlasti zauzimati za poboljšanje života i političko-vjerskih prava Hrvata, da je pomagala katoličko školstvo itd. Pokazalo se, međutim, kako je Monarhija tek pripravljala podlogu za svoje prostorno proširenje na istok.

– Dolaskom nove vlasti, poglavito Benjamina Kallaya na mjesto ministra financija, počinje razdoblje gaženja i zatiranja nacionalnih osjećaja i pokušaja uspostave nove bosanske nacije – zapisuje Marko Babić u svojemu radu *Austro-ugarsko zatiranje hrvatskoga identiteta u Bosni i Hercegovini*, tiskanomu 2009. u zborniku *Fra Didak Buntić – Čovjek i djelo*. On nadalje, popisujući konkretne čimbenike monarhističke represije, navodi izričitu zabranu službene uporabe hrvatskoga nacionalnog imena, zastave i grba, bilo kakova izvanjskoga očitovanja hrvatstva te, osobito, organiziranja na hrvatskoj osnovi i osnivanja društava s nacionalnom odrednicom. Zabranjeno je i širenje pravaške ideologije, čitanje izdanja Matice hrvatske, učlanjivanje u Maticu hrvatsku...

Kako se Hrvati nisu smjeli politički organizirati, na nacionalnomu je osviješćivanju djelovala Katolička crkva, a

With the Congress of Berlin in 1878, which decided on the fate of Southeastern Europe, the Imperial and Royal Austro-Hungarian Dual Monarchy gained the right to occupy the Bosnian Vilayet. Although the territory was officially annexed to the Monarchy only in 1908, the Austro-Hungarian army entered Herzegovina immediately upon the conclusion of the Congress of Berlin from the direction of Vrgorac on August 1, 1878, and reached Mostar on the 5th of the same month, led by General Stjepan Jovanović. Croatian chronicler Martin Đurđević, in his *Memoirs from the Balkans*, describes the enthusiasm of the people:

> *The entire city began to prepare to receive him* (General Jovanović, author's note) *splendidly, some out of joy, and others because it could not have been otherwise...*

Although the Croatian people initially perceived the new rule as a harbinger of Christian, European civility, and the final destruction of the chains of servitude, their enthusiasm for the new authority did not last. Friar Dominik Mandić, in his book *Ethnic History of Bosnia and Herzegovina*, analyzes vividly why that happened, stating that Austria-Hungary *systematically aimed* to create a separate nation of *Bosniaks and Herzegovinians* and introduce the *Bosnian regional language*. According to Dr. Šimun Musa and his work *Croatian National Revival Achievements in Herzegovina*, published in issue 2 of the journal *Hum* in 2007, all conscious Croats opposed that.

During the last decades of Turkish occupation, the Croatian Catholic population placed all hope in Catholic Vienna, primarily guided by the fact that Austria-Hungary had begun advocating for the improvement of the lives and political-religious rights of Croats with the Turkish authorities after 1838, had begun supporting Catholic education, etc. However, it turned out that the Monarchy was merely preparing the ground for its territorial expansion to the east.

– With the arrival of the new authority, especially Benjamin Kallay as Minister of Finance, a period of suppression and obliteration of national sentiments and attempts to establish a new Bosnian nation began – writes

Berlinski kongres – Anton von Werner
Congress of Berlin – Anton von Werner

jedino moguće sredstvo javnoga djelovanja na tomu tragu bila su kulturna, tako i pjevačka društva koja su izrasla u presudan čimbenik njegovanja i širenja nacionalne svijesti te potiskivanja državnoga *bosanstva* i nasilnoga stvaranja nepostojeće nadnacije. Trebalo se, u otporu snažnim tudinskim nasilništvima nad hrvatskim nacionalnim bićem, osim od monarhijskoga nauma, tada obraniti i od rastućega velikosrpskog zanosa prema BiH, raspirivanim spisom *Srbi svi i svuda* Vuka Stefanovića Karadžića iz 1836. godine, o čemu piše i dr. Musa. U tomu svjetlu, jasno je zbog čega kod hrvatskih narodnih preporoditelja u Hercegovini nikada nije zaživjela južnoslavenska ideja, nego su zdušno prigrlili pravaško-starčevićanski nauk, što će ostaviti trag na sve sastavnice života hrvatskoga bića u Hercegovini.

Ipak, ostaje nepobitnom činjenicom kako tek s austro-ugarskim zaposjedanjem ovoga dijela Europe Mostarci dolaze u dodir s umjetničkom glazbom. Ubavka Prusina-Prašo u svojoj knjizi *Muzička škola I. i II. stupnja*

Marko Babić in his work *Austro-Hungarian Suppression of Croatian Identity in Bosnia and Herzegovina*, published in 2009 in the proceedings *Friar Didak Buntić – Man and Work*. He further alleges, listing the specific factors of monarchist repression, the explicit prohibition of the official use of the Croatian national name, flag, and coat of arms, any outward manifestation of Croatian identity, and especially any attempt at organizing on Croatian basis and establishing societies with a national designation. The spread of the ideology of the Croatian Party of Rights, reading editions of Matica Hrvatska, and joining Matica Hrvatska were also banned...

Since Croats were not allowed to politically organize, the Catholic Church acted upon raising the national consciousness, and the only possible means of public action in that direction were cultural, and singing societies that grew into a decisive factor of nurturing and spreading national awareness and suppressing the state-prescribed

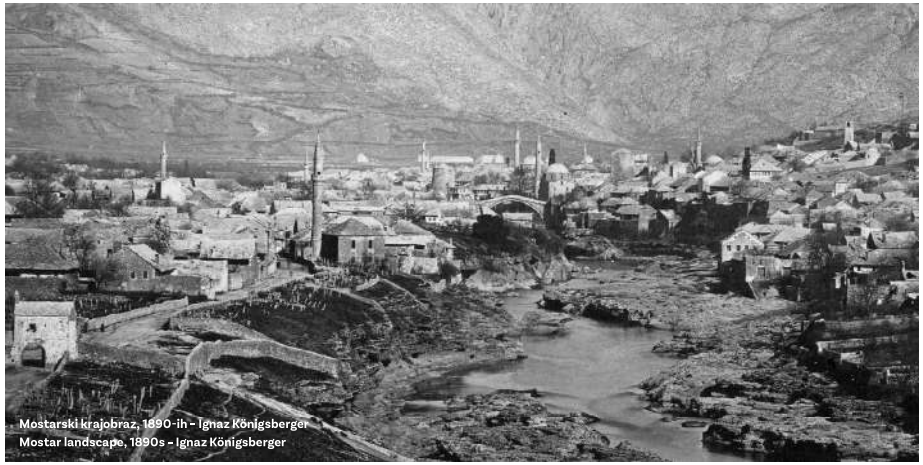

Mostarski krajobraz, 1890-ih – Ignaz Königsberger
Mostar landscape, 1890s – Ignaz Königsberger

u Mostaru 1947. – 1993. piše kako Mostar, nakon višestoljetnoga kulturnog mirovanja, postaje glavnim poprištem kulturnoga, umjetničkoga, nacionalnoga i inoga preobražaja, čije uzroke, prije svega, nalazimo u sve bržemu gospodarskom razvitku grada, ali i u želji njegovih žitelja za njegovanjem vlastite nacionalne kulture.

– Dotadanji kontakti s europskom kulturom i umjetničkom glazbenom praksom ostvarivali su se djelomično zahvaljujući religijskoj orijentaciji kršćanskoga puka koji je, slijedeći tradiciju svojega obreda, zadržao neprekidnu svezu s Europom tijekom svih stoljeća opstojnosti – zapisuje Prusina-Prašo, ovoga puta u knjizi *60 godina glazbenih škola u Mostaru*.

Ista autorica, inače profesorica glazbene umjetnosti, u svojemu eseju o djelatnosti Hrvatske glazbe Mostar, objavljenomu 1997. godine u prvomu broju *Motrišta* Matice hrvatske Mostar, piše:

> *Glazbena umjetnost kao sastavni dio duhovne kulture odigrala je tada značajnu ulogu u borbi za slobodu i priznanje vlastite nacionalnosti, koja je razmjerno propadanju snage 'bolesnika na Bosporu' jačala koliko je jačala i nacionalna emancipacija naroda pod njihovom upravom i šire. Turska vlast, svjesna poraza koji joj predstoji, nije blagonaklono gledala na pokušaje nacionalnoga rada i sve izražajnije težnje k stvaranju nacionalnih društava. Zbog toga su Hrvati svoj nacionalni i kulturni rad u početku vezali za Crkvu, gdje su se, zapravo, stjecala i prva znanja iz oblasti teorije glazbe, instrumentalnog muziciranja, zbornog i solo pjevanja. Hercegovački franjevci, kao jedini izvorni nositelji nacionalne svijesti i kulturne afirmacije Hrvata, odigrali su tada i ulogu prvih prosvjetitelja, jer su se nakon školovanja u europskim zemljama, osobito u Italiji, vraćali u Mostar i nastavljali, između ostalog, i s glazbenom poukom neprosvijećenog puka po školama i u Crkvi. Hercegovačka franjevačka provincija imala je tada 5 orgulja, 38 harmonija, 4 glasovira, 2 pijanina, 5 harmonika i nekoliko gitara. U tiskarama, koje su u Mostaru također prvi otvorili franjevci, tiskale su se prve pjesmarice s crkvenim i hrvatskim narodnim pjesmama.*

Bosnian identity and the forced creation of a non-existent super-nation. In resisting strong foreign oppressions against the Croatian national identity, next to the ambitions of the Monarchy, they also had to defend themselves against the growing Serbian ardor for Bosnia and Herzegovina, fueled by Vuk Stefanović Karadžić's pamphlet *Serbs All and Everywhere* from 1836, which is mentioned by Dr. Musa as well. In this light, it is clear why the South Slavic idea never took hold among Croatian national revivalists in Herzegovina, but they wholeheartedly embraced the doctrine of the Croatian Party of Rights and Ante Starčević, which would leave a mark on all components of Croatian life in Herzegovina.

However, it remains an undeniable fact that it was only with the Austro-Hungarian occupation of this part of Europe that Mostar came into contact with artistic music. Ubavka Prusina-Prašo writes in her book *Music School, Degree I and II in Mostar 1947 – 1993* how Mostar, after centuries of cultural dormancy, became the main stage of cultural, artistic, national, and other transformations, the causes of which are primarily found in the city's rapidly growing economy, but also in the desire of its inhabitants to nurture their own national culture.

– Previous contacts with European culture and artistic music were partly made possible thanks to the religious orientation of the Christian folk, who, following the tradition of their rite, maintained a continuous connection with Europe throughout all the centuries of existence – writes Prusina-Prašo, this time in the book *60 Years of Music Schools in Mostar.*

The same author, a professor of music, in her essay on the activities of the Croatian Wind Orchestra Mostar, published in 1997 in the first issue of *Motrište* by Matica Hrvatska Mostar, writes:

> *The art of music, as an integral part of spiritual culture, played a significant role in the struggle for freedom and recognition of their own (Croatian) nationality, which grew stronger as much as the national emancipation of the people under their rule grew stronger in proportion to the decline of the strength of the 'sick man upon the Bosporus'. The Turkish authorities, aware of the impending defeat, did not look favorably upon attempts at national pursuit and the increasingly pronounced aspirations towards the creation of national societies. Therefore, the Croats initially linked their national and cultural work to the Church, where the first knowledge of music theory, instrumental music, choral and solo singing was actually acquired. The Herzegovinian Franciscans, as the sole original bearers of national consciousness and cultural affirmation of the Croatian people, also played the role of the first educators, as they returned to Mostar after studying in European countries, especially in Italy, and continued with, among other things, the music instruction for the unenlightened people in schools and in the Church. The Franciscan Province of Herzegovina at that time had 5 organs, 38 harmoniums, 4 pianos, 2 upright pianos, 5 accordions, and several guitars. In the printing houses, which were also first opened by the Franciscans in Mostar, the first songbooks with church and Croatian folk songs were printed.*

Crkva sv. Petra i Pavla, 1899. – Grzlo Czech
Church of St. Peter and Paul, 1899 – Grzlo Czech

OSNIVANJE NARODNOGA PJEVAČKOG DRUŠTVA

Prema fra Žarku Iliću i njegovoj knjizi *Hercegovina sa sv. Antom*, još je 1872. u Mostaru osnovana Bratovština sv. Ante kao jezgra iz koje su kasnije nastala brojna druga pobožna i kulturna društva koja su izravno potaknuli, osnovali, štitili i potpomagali hercegovački franjevci, što institucionalno odnosno djelovanjem Provincije i mjesnih biskupa, tada redom franjevaca, što kroz predanost gorljivih pojedinaca među svećenicima. U *Šematizmu Hercegovačke franjevačke provincije 2012. godine*, u

FORMATION OF THE PEOPLE'S SINGING SOCIETY

According to Friar Žarko Ilić and his book *Herzegovina with St. Anthony*, the Brotherhood of St. Anthony was founded in Mostar as early as 1872 as the nucleus from which numerous other religious and cultural societies later emerged. These societies were directly encouraged, established, protected, and supported by the Herzegovinian Franciscans, both institutionally through the activities of the Province and local bishops, who were predominantly Franciscans at the time, and through the

Crkva sv. Petra i Pavla,
s fra Paškalom Buconjićem, 1900-tih
Church of St. Peter and Paul,
with Friar Paškal Buconjić, 1900s

poglavlju *Karitativna i prosvjetna djelatnost*, priredivač dr. fra Robert Jolić jasno ustvrduje kako je osnutak *Hrvoja* najuže povezan s hercegovačkim franjevcima.

– Društvo je raslo uz franjevce i franjevačku crkvu u Mostaru, desetljećima pritajeno unutar crkvenoga zbora. Još se u vrijeme otomanske vladavine pokušalo dobiti službeno odobrenje za rad hrvatskoga kulturnog društva (1873.), ali je molba ostala neuslišana. Nije bolje bilo ni u austro-ugarsko vrijeme, jer su vlasti bile protiv isticanja hrvatskoga imena. Društvo je tako odobreno tek 1888., ali ni tada nije bilo dopušteno da nosi hrvatsko ime. Tako je ostalo sve do 1899., kada su državne vlasti dopustile hrvatsko ime, pa se od tada zove Hrvatsko glazbeno-pjevačko društvo *Hrvoje*. Nekoliko je franjevaca najuže povezano s nastankom *Hrvoja*, osobito oni koji su se bavili glazbom. Fra Augustin Zubac bio je utemeljitelj i prvi predsjednik Narodnoga pjevačkog društva (kasnije *Hrvoje*). Fra Božo Ostojić, koji je bio glazbeno nadaren, bio je suosnivač *Hrvoja* i neko vrijeme zborovođa. Fra Anđeo Nuić bio je u dvama navratima predsjednik Narodnoga pjevačkog društva (…) – stoji u fra Robertovu osvrtu.

Pregaoci, okupljeni oko Bratovštine, uz potporu apostolskoga vikara (biskupa) fra Anđela Kraljevića i uz osobito zalaganje fra Anđela Nuića, osnivača Humačkoga muzeja, prvoga na ozemlju današnje BiH, najzaslužnije osobe za nabavu prvih orgulja u Hercegovini (dopremljene u Mostar

dedication of fervent individuals among the clergy. In the *Schematism of the Franciscan Province of Herzegovina of 2012*, in the chapter *Charitable and Educational Activities*, the complier Friar Robert Jolić clearly states that the formation of *Hrvoje* is closely connected with the Herzegovinian Franciscans.

– The society grew quietly alongside the Franciscans and the Franciscan church in Mostar within the church choir for decades. Even during the Ottoman rule, attempts were made to obtain an official authorization of the Croatian cultural society (1873), but the request remained unanswered. The situation did not improve during the Austro-Hungarian period either, as the authorities were against the promotion of the Croatian name. The society was finally authorized in 1888, but even then, it was not allowed to have the word Croatian in the name. This remained the case until 1899 when the state authorities allowed it, and since then it has been called the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje*. Several Franciscans were closely associated with the formation of *Hrvoje*, especially those involved in music. Friar Augustin Zubac was the founder and first president of the People's Singing Society (later *Hrvoje*). Friar Božo Ostojić, who was musically gifted, was a co-founder of *Hrvoje* and served as conductor for some time. Friar Anđeo Nuić served as president of the People's Singing

Fra Augustin Zubac

Fra Anđeo Kraljević

Fra Anđeo Nuić

Fra Ambro Miletić

1882.) i tvorca čuvenoga *Molitvenika fra Anđela Nuića* (1892.) koji je dosad tiskan u 23 izdanja i uz koji osobnu pobožnost obavljaju i naraštaji suvremenoga doba, još su 1873. od turskih vlasti zatražili odobrenje za ustrojavanje Hrvatskoga pjevačkog društva *Kosača*. Nakana *buđenja* imena velikoga humskog vojvode hercega Stjepana Vukčića Kosače, koji je Hercegovinu od turskih nasrtaja branio još punih devetnaest godina nakon pada Kraljevine Bosne i mučkoga pogubljenja posljednjega bosanskog kralja Stjepana Tomaševića (1463.), odlučno je odbačena. Zahtjev zadugo ne će prihvatiti niti nova, austro-ugarska vlast.

Osmanlije su odbile i prijedlog s imenom *Višević* koje bi slavilo ime humskoga kneza Mihajla Viševića Humskoga, suvremenika prvoga hrvatskog kralja Tomislava, pa franjevci, predvođeni fra Anđelom Nuićem i fra Ambrom Miletićem, inače kasnijim idejnim začetnikom pokretanja čuvenoga glasila *Kršćanska obitelj*, iste 1873. potajice osnivaju Crkveno pjevačko društvo *Kosača*, potom preimenovano u Crkveni zbor *Kosača*, snažeći glazbenu izobrazbu puka i postavljajući kamen zaglavni svemu što je uslijedilo i traje do našega vremena.

Stijepo Đivoje u svojemu članku o radu HGPD *Hrvoje* Mostar, objavljenomu u časopisu *Napredak*, izdanju za siječanj i veljaču 1930. godine, u povodu 41. obljetnice postojanja Društva zapisuje kako je jedna od ponovljenih zamolbi upućena austro-ugarskoj vlasti 1880. godine,

Srednja ulica, 1908.
The Middle Street, 1908

Society on two occasions (…) – as stated in Friar Robert's reflection.

The advocates, gathered around the Brotherhood, with the support of the apostolic vicar (bishop) Friar Anđelo Kraljević and with the particular dedication of Friar Anđelo Nuić, the founder of the Humac Museum, the first on the territory of present-day Bosnia and Herzegovina, and the most deserving individual for the acquisition of the first organ in Herzegovina (brought to Mostar in 1882) and the creator of the famous *Prayer Book of Friar Anđelo Nuić* (1892), which has been printed in 23 editions so far and which contemporary generations continue to use for personal devotion, requested permission from the Turkish authorities as early as 1873 to establish the Croatian Singing Society *Kosača*. The intention *to revive* the name of the great duke of Hum, Duke Stjepan Vukčić Kosača, who defended Herzegovina from Turkish attacks for full nineteen years after the fall of the Kingdom of Bosnia and the treacherous execution of the last Bosnian king Stjepan Tomašević (1463), was firmly rejected. The request was also rejected by the new Austro-Hungarian authorities for a long time.

The Ottomans also rejected the proposal with the name *Višević*, which would have honored the name of Duke Mihajlo Višević Humski, a contemporary of the first Croatian king, Tomislav. Therefore, the Franciscans, led by Friar Anđeo Nuić and Friar Ambro Miletić, who later became the initiator of the famous publication *Kršćanska Obitelj*, secretly established the Church Singing Society *Kosača* in 1873, later renamed to the Church Choir *Kosača*, strengthening the musical education of the people and laying the cornerstone for everything that followed and continues to this day.

Stijepo Đivoje, in his article on the work of the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje* Mostar, published in the journal *Napredak*, January/February 1930 edition, on the occasion of the 41st anniversary of the Society, notes that one of the repeated requests was addressed to the Austro-Hungarian authorities in 1880, but it was rejected

ali kako ju *mutesafir* (okružni načelnik) Sauerwald odbio. Riječ je o visokomu gradskom službeniku Karlu von Sauerwaldu kojemu je Gradsko vijeće, poradi zasluga u izgradnji Mostara, iskazalo zahvalnost imenovanjem dotadanje Srednje ulice njegovim imenom (*Sauerwaldgasse*). Srednja se ulica protezala tadanjom gradskom jezgrom, prateći s jedne strane Glavnu ulicu, s druge rijeku Neretvu. Od 1918. do 1945. nosila je ime kralja Tomislava, a potom je nazvana u spomen na četvoro braće Fejić poginulih u partizanskim postrojbama.

Čelebić 1987. u *Hercegovini* ističe snažan poticaj koji je kulturnoj, političkoj i nacionalnoj aktivnosti mostarskih franjevaca dala izgradnja Crkve (1872.) i Samostana sv. Petra i Pavla (1893.) u Mostaru, *u koje su smještene vrlo važne vjerske i nacionalne institucije*. Zahtjevi za osnivanjem glazbenoga i pjevačkog društva s narodnim imenom, nakon turske, upućivani su i novoj, austro-ugarskoj vlasti, ali je odgovor ostao nepromijenjen.

by the *mutasarrıf* (district governor) Sauerwald. This refers to the high-ranking city official Karl von Sauerwald, to whom the City Council, in recognition of his contributions to the construction of Mostar, expressed gratitude by naming what was previously called the Middle Street after him (*Sauerwaldgasse*). The Middle Street extended through the city center at that time, following the Glavna Street on one side and the Neretva River on the other. From 1918 to 1945, it was named after King Tomislav, and then it was renamed in memory of the four Fejić brothers who died in partisan units.

Čelebić emphasizes in *Herzegovina* in 1987 the strong encouragement that was provided to the cultural, political, and national activities of the Franciscans by the construction of the Church (1872) and the Monastery of St. Peter and Paul (1893) in Mostar, *which housed very important religious and national institutions*. Requests for the establishment of a music and singing society with

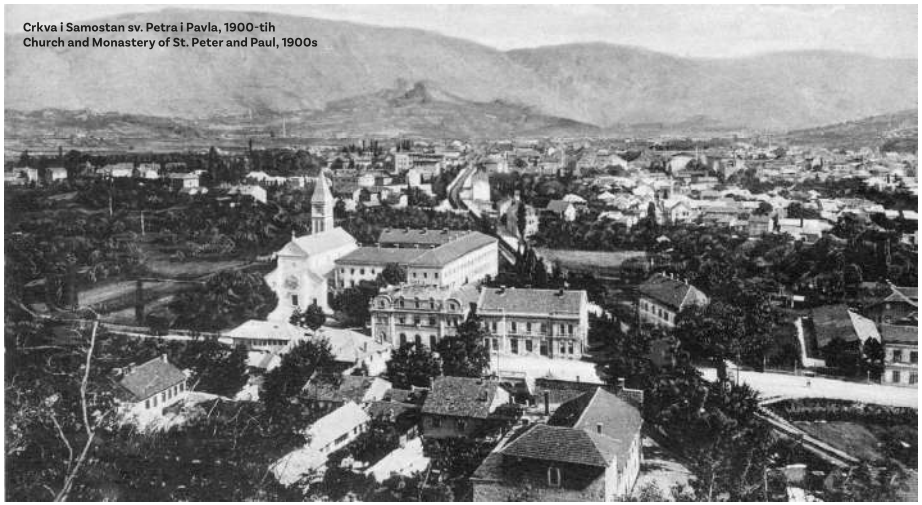

Crkva i Samostan sv. Petra i Pavla, 1900-tih
Church and Monastery of St. Peter and Paul, 1900s

– Oni se (Hrvati, nap. a.) ponovo, 1887. godine, obraćaju vladi zamolbom da im odobri društvo hrvatskog imena. Ta zamolba je djelomično riješena. Austrijska vlast im je dopustila da se društvo zove Narodno pjevačko društvo, ali bez ikakvih nacionalnih oznaka i bez bilo kakvog oblika političke djelatnosti – piše Čelebić.

U gradu je, u međuvremenu, došlo do porasta napetosti između Hrvata i austro-ugarskih vlasti, čak i do uhićenja tridesetak mostarskih hrvatskih uglednika koji su se, nakon jednoga od nastupa Crkvenoga zbora, zakitili hrvatskim trobojnicama. Izazvalo je to uznemirenje među mostarskim pukom. Đivoje u *Napretku* opisuje kako je okružnomu predstojniku, izvjesnomu Rukavini, otišlo izaslanstvo na čelu s Markom Šešeljom koji je na sastanku kazao:

> *Oni time ne izazivlju ničije nemire, no nose zastavu, koju je Halil Džonko iz sela Bivolje Brdo nosio u četi Ali-paše Rizvanbegovića i koja se nalazi na barjaku Bratovštine sv. Ante (...).*

Razvidno, vlast je bila primorana poslužiti se *sigurnosnim ventilom* i načiniti ustupak.

Naime, kao jedinstven slučaj u Monarhiji, Bosnom i Hercegovinom zajednički su upravljale Austrija i Mađarska, putom Zajedničkoga ministarstva financija, unutar kojega je postojao Ured zadužen za upravljanje ovim prostorom, a djelovao je putom Zemaljske vlade u Sarajevu. Pravila, nužna za odobrenje osnutka i djelovanje bilo kojega društva, to je ministarstvo moralo odobriti, a dugo traženu suglasnost Mostarcima daje 3. studenog 1888. godine. Dokument je, poslan iz Zemaljske vlade, u Mostar stigao tjedan dana kasnije odnosno 10. studenog 1888. i u njemu je odobreno osnivanje Narodnoga pjevačkog društva, bez hrvatske odrednice u nazivu i, razvidno, bez uporabe osobnoga imena ijednoga od hrvatskih povijesnih vladara ili zaslužnih među drevnim hrvatskim plemstvom. Taj se nadnevak, 10. studenog, slavi kao *Hrvojev* rođendan.

U *Spomenici o pedeset-godišnjici hrvatskog pjevačkog društva 'HRVOJE' u Mostaru (1888 – 1938)*, objavljenoj 1939. godine, don Mate Nuić opisuje radost te djelomične pobjede ustrajnosti i dugotrajne nepokolebljivosti:

– In 1887, they (the Croats, editor's note) once again appealed to the government to allow them to have a society with a Croatian name. This request was partially granted. The Austrian authorities allowed them to name the society People's Singing Society, but without any national labels and without any form of political activity – writes Čelebić.

In the meantime, tensions between the Croats and the Austro-Hungarian authorities in the city escalated, leading to the arrest of around thirty prominent Croatian figures in Mostar who adorned themselves with the Croatian tricolor after one of the performances of the Church choir. This caused unrest among the local population. Đivoje, writing in *Napredak*, describes how a delegation led by Marko Šešelj approached the district chief Rukavina, stating:

> *They are not inciting any unrest with that, but they are carrying a flag that Halil Džonko from the village of Bivolje Brdo carried in the troop of Ali Pasha Rizvanbegović and which is depicted on the banner of the Brotherhood of St. Anthony (...).*

Clearly, the authorities were compelled to a *fail-safe approach* and to make a concession.

Namely, unlike any other case in the Monarchy, Bosnia and Herzegovina were jointly administered by Austria and Hungary through the Joint Ministry of Finance, within which there was an Office responsible for governing this territory, operating through the Provincial Government in Sarajevo. The rules necessary for approving the establishment and operation of any society had to be approved by that ministry, and the long-sought consent was granted to the people of Mostar on November 3, 1888. The document, sent from the Provincial Government, arrived in Mostar a week later, on November 10, 1888, approving the establishment of the People's Singing Society, without the Croatian designation in the name and, clearly, without the use of the personal name of any

I ako to bijaše tek djelomična pobjeda hrvatske misli nad tudinskom tiranijom, ipak je ona s neobičnom radošću obuzela ne samo Hrvate grada Mostara, nego i ostalu braću širom naše lijepe domovine. Ni najbujnija mašta nije u stanju stvoriti pravu sliku radosnog uzbuđenja, koje je zavladalo mostarskim Hrvatima (...).

Karlo Drago Miletić, u knjizi *Hrvatska glazba u Mostaru*, 2000. godine piše kako su, u pjevačkoj školi (očito misleći na učionicu), u skladu s odobrenim Pravilima Narodnoga pjevačkog društva, 42 društvena člana, u nazočnosti mostarskoga predstojnika g. Foglara, pisanim glasovanjem za prvoga predsjednika Društva izabrali biskupskoga tajnika fra Augustina Zubca, jednoga od najpoznatijih hercegovačkih franjevaca u povijesti te zajednice koji je, kao generalni definitor Franjevačkoga reda u Rimu, 1892. godine od tadanjega generala Reda fra Alojzija od Parme ishodio uzdizanje Hercegovačke kustodije na čast provincije. *Kršćanska obitelj* iz listopada 1938. godine navodi kako je Blaško Zelenika izabran za zamjenika predsjednika, Ante Butigan za tajnika, Prohaska za zborovođu, fra Bože Ostojić za zamjenika zborovođe, Ivan Bašadur za blagajnika, Jure Smoljan za arhivara, dok su za odbornike izglasovani: Martin Čule, Šimun Ćorić, Ilija Ćuk, Ivan Dika, Niko Fišić, Pero Kurtaga, Mijat Merdžo, Šimun Milićević i Ivan Smoljan.

Miletić ovom prigodom pojašnjava kako su raspoloživi podaci o prvomu društvenom zborovođi Prohaski nepotpuni i nisu do kraja razjašnjeni. No, više autora to sačuvano prezime, koje se u nekim zapisima pojavljuje sa slovom *A*, u drugima sa slovom *F* kao početnim slovom imena osobe, vezuju za vojnoga glazbenika češkoga podrijetla Franju Prohasku, kasnijega ravnatelja Zanatske škole u Mostaru, što i Miletić navodi kao izglednu mogućnosti.

Hercegovački franjevac Mićo Pinjuh, inače prvi predsjednik obnovljenoga Hrvatskog glazbeno-pjevačkog društva *Hrvoje* Mostar iz 1991. godine, u 11. broju *Kršnoga zavičaja*, 1978. s pravom ističe značajnu ulogu okružnoga predstojnika Hinka Müllera koji je fra Paškalu, fra Augustinu i fra Božu pomogao napisati *zakonik* (pravilnik) Croatian historical rulers or distinguished figures from the ancient Croatian nobility. This date, November 10 is celebrated as the birthday of *Hrvoje*.

In the *Memorial in honor of the fiftieth anniversary of the Croatian Singing Society 'HRVOJE' in Mostar (1888 - 1938)*, published in 1939, Don Mate Nuić describes the joy of this partial victory of persistence and long-lasting resolution:

Although it was only a partial victory of Croatian thought over foreign tyranny, it nevertheless filled not only the Croats of Mostar with unusual joy but also their brothers throughout our beautiful homeland. Even the most vivid imagination cannot create a true picture of the joyful excitement that gripped the Croats of Mostar (...).

Karlo Drago Miletić, in the book *Croatian Wind Orchestra Mostar*, written in 2000, writes that, in the singing school (apparently meaning the classroom), in accordance with the approved Rules of the People's Singing Society, 42 society members, in the presence of the Mostar superintendent Mr. Foglar, elected the bishop's secretary, Friar Augustin Zubac, as the first president of the Society by written vote. Friar Augustin Zubac was one of the most famous Herzegovinian Franciscans in history, who, as the general definitor of the Franciscan Order in Rome, obtained the elevation of the Herzegovinian Custody to the rank of province from the then general of the Order, Friar Aloisius of Parma, in 1892. *Kršćanska Obitelj*, October 1938 issue, states that Blaško Zelenika was elected as the deputy president, Ante Butigan as the secretary, Prohaska as the conductor, Friar Bože Ostojić as the deputy conductor, Ivan Bašadur as the treasurer, Jure Smoljan as the archivist, while the councilors elected were: Martin Čule, Šimun Ćorić, Ilija Ćuk, Ivan Dika, Niko Fišić, Pero Kurtaga, Mijat Merdžo, Šimun Milićević, and Ivan Smoljan.

Miletić explains that the available data about the first conductor of the Society Prohaska are incomplete and not fully clarified. However, several authors associate the preserved surname, which appears in some records with the initial letter A and in others with the initial letter F, with

budućega društva, priložen uz službeni zahtjev prema Zemaljskoj vladi.

– Iza moga odlaska iz Mostara nastupio mi je fra Ambraža Miletić, vatren za glasbu kao što i ja, te je i on što je mogao podučavao je. Za njim nastupio je fra Božo Ostojić, moj učenik, i nije ništa zaostao iza svog predšastnika. Govorilo se je vazda kako bi se moglo ustrojiti pjevačko društvo, ali pusto brez sredstvah teško je; pak eto i tomu nadođe žuđeni čas. Godine 1888., za biskupovanja fra Paške Buconjića, njegova tajnika fra Augustina Zubca i organište (orguljaša, nap. a.) fra Bože Ostojića, prizvaše njekoliko građana odličniji te se š njima dogovoriše da bi i oni iz svih silah nastojali da se zavede pjevačko društvo na korist Katoličke crkve i narodne prosvjete. Sreća nas posluži što ovog vremena imadosmo za okružnog predstojnika Müllera, koji se za ovu stvar zauze iz svih naramica. Ovaj isti u sporazumu biskupa učini jedan zakonik i posla ga Zemaljskoj vladi na odobrenje, što Vlada sve odobri, i društvu postaviše ime Narodno pjevačko društvo. (...) Biskup najviše je u svemu novcem podupirao (...) – zabilježio je blagopokojni fra Anđeo Nuić u svojemu *Svaštenjaku*, svojevrsnomu osobnom dnevniku koji je pisao od 1875. do 1895. godine, podrobno obrađenomu u knjizi *Fra Anđeo Nuić – Život i djelo* iz 2010. godine.

Iznimno je bitno što je za povijest sačuvano ime toga plemenitog čovjeka koji baca nešto drukčije svjetlo na strance koji su prolazili Mostarom, u njemu službovali i bili izvršnim dužnosnicima vlasti kojoj su, prepoznajući loše odluke i štetnost nekih stajališta, znali staloženo i odmjereno pružiti mudar otpor. Koliko je bio cijenjen među mjesnim pukom svjedoči novinsko izvješće *Glasa Hercegovca* od 9. siječnja 1889. godine u kojemu stoji kako je *obćeobljubljeni vladin savjetnik, te naš okružni predstojnik* dodijeljen *ministarstvu za BiH* u Beču što je vijest koja se *kosnula stanovništva cielog našeg okružja*. U sljedećemu broju tiskovine, dana 16. siječnja, zapisano je kako su Müllera na mostarskomu željezničkom kolodvoru osobno ispratili biskup Buconjić, fra Augustin, fra Božo, Blaško Zelenika i još nekoliko crkvenih i svjetovnih uglednika, među njima i Zadranin talijanskoga podrijetla dr. Bruno Emilio von Curinaldi koji je 1880. doselio u Mostar i postao ravnateljem tada nove gradske bolnice.

the military musician of Czech origin, Franjo Prohaska, who later became the director of the Trade School in Mostar, which Miletić also mentions as a likely possibility.

Herzegovinian Franciscan Mićo Pinjuh, the first president of the revived Croatian Music and Singing Society *Hrvoje* Mostar from 1991, in issue 11 of *Kršni Zavičaj* from 1978, rightfully emphasizes the significant role of the district chief Hinko Müller, who, with Friar Paškal, Friar Augustin, and Friar Božo, helped draft *the code* (rulebook) of the future society, which was included with the official request to the Provincial Government.

– After I left Mostar, Friar Ambraža Miletić, passionate about music as I am, succeeded me and continued teaching what he could. After him, Friar Božo Ostojić, my disciple, took over, and he did not fall behind his predecessor. It was always said that a singing society could be established, but without means, it was difficult; but the long-awaited hour arrived. In 1888, during the episcopate of Friar Paško Buconjić, his secretary Friar Augustin Zubac, and the organist Friar Božo Ostojić, several prominent citizens invited and agreed with them to make every effort to establish a singing society for the benefit of the Catholic Church and the education of the people. We were fortunate to have Müller as the district chief at that time, who advocated for this matter vigorously. He drafted a code in the bishop's agreement and sent it to the Provincial Government for approval, and the Government granted it, and the society was named People's Singing Society (...). The bishop supported everything with money (...) – the late Friar Anđeo Nuić recorded in his *Svaštenjak*, a kind of personal diary he wrote from 1875 to 1895, which is extensively covered in the book *Friar Andeo Nuić - Life and Work* from 2010.

It is exceptionally important that the name of this noble person has been preserved in history, shedding a different light on the foreigners who passed through Mostar, served there, and held executive positions in the government, recognizing bad decisions and the harmfulness of certain positions, could calmly and measuredly resist them. How admired he was by the local population is testified by a newspaper report from *Glas Hercegovca* on January 9, 1889, stating that *the beloved government advisor and our district*

Glas Hercegovca 28. studenog 1888. najavljuje, a 5. prosinca izvještava o tomu kako je Narodno pjevačko društvo svoje djelovanje službeno otpočelo zabavom koja je održana 29. studenog 1888. godine, u povodu proslave 40. obljetnice vladanja austrijskoga cara i ugarsko-hrvatskoga i češkoga kralja Franje Josipa I. Godine 1904., u *Spomenici u slavu svetčanog razvijanja zastave Hrvatskog glasb.-pjevačkog družtva Hrvoje*, taj je događaj opisan ovako:

> *Mladost je pjevala, starcima suze orosile oči, sve se pripravljalo za prvu hrvatsku zabavu, na kojoj bi se imala prvi put javno zagromoriti hrvatska pjesma, na kojoj bi se imali sastati svi, koji hrvatske misle i osjećaju. (...) Nestrpljivo je sve očekivalo onaj sretni dan prve hrvatske zabave, za mostarske Hrvate bijaše to dan uskrsnuća hrvatske sviesti, bijaše to viestnik bolje budućnosti Hrvata Herceg-Bosne.*

– Prva zabava i njen program sa izrazito nacionalnim sadržajem jasno su pokazali da će buđenje nacionalne svijesti biti jedan od glavnih zadataka Društva – zaključuje Čelebić, pozivajući se na izvadak iz *Spomenice* iz 1939. godine:

> *Hrvoje prije zvan Narodno pjevačko društvo kao najstarije hrvatsko kulturno društvo u Bosni i Hercegovini prije pedeset godina stupio je na čelo svome narodu, ali ne da mu pjeva uspavanku nego da ga budi i osvješćuje, da ga bodri i podiže, da ga kultivira, jača i prosvjećuje.*

Spomenica iz 1904. godine, opisujući to zbivanje, bilježi kako je *hrvatski glas iz Mostara odjeknuo širom Bosne i Hercegovine* te kako je sarajevski pjesnik, čije ime povijest nažalost nije upamtila, *u slavu svietlim rodoljubima grada Mostara* u prigodi prve hrvatske predstave, izmedu ostaloga, spjevao:

> *Prvi biste i prvi stupiste*
> *Na poprište kao pobornici,*
> *Kao pravi uzor-značajnici,*

chief was assigned to *the Ministry for Bosnia and Herzegovina* in Vienna, which was news that *resonated with the entire population of our district*. In the next issue of the same publication, dated January 16, it is recorded that Müller was personally escorted in the Mostar railway station by bishop Buconjić, Friar Augustin, Friar Božo, Blaško Zelenika, and several other church and secular dignitaries, including Dr. Bruno Emilio von Curinaldi, a man from Zadar of Italian origin who settled in Mostar in 1880 and became the director of the at-the-time-new city hospital.

Glas Hercegovca announced on November 28, 1888, and reported on December 5 that the People's Singing Society officially commenced its activities with a celebration held on November 29, 1888, to mark the 40th anniversary of the reign of the Austrian Emperor and Hungarian-Croatian and Czech King Franz Joseph I. In 1904, in the *Memorial in honor of the solemn unveiling of the flag of the Croatian Music and Singing Society Hrvoje,* the event is described as follows:

> *The youth sang, tears welled up in the eyes of the elderly, everything was prepared for the first Croatian celebration, where the Croatian song would be publicly resounded for the first time, where all those who think and feel Croatian would gather. (...) Everyone waited impatiently that happy day of the first Croatian celebration, for the Croats of Mostar, it was a day of the resurrection of Croatian consciousness, it was a harbinger of a better future for Croats of Herzeg-Bosnia.*

– The first celebration and its program with an extremely national content clearly showed that the awakening of national consciousness would be one of the main tasks of the Society – Ćelebić concludes, citing an excerpt from the *Memorial* from 1939:

> *Hrvoje, formerly known as the People's Singing Society, as the oldest Croatian cultural society in Bosnia and Herzegovina, stood at the front of its people fifty years ago, not to sing them a lullaby but to awaken and enlighten them, to encourage*

> *Stijeg trobojni slavno razaviste*
> *I presveto nam ime hrvatsko*
> *Na visinu prvu postaviste!*

Prva hrvatska zabava, kojoj je dosad, glede pogrješke u *Spomenici* iz 1904. godine, kao nadnevak održavanja pogrješno pripisivan 2. prosinca, održana je u prostorijama Časničko-činovničkoga kasina u Mostaru, uz besplatan nastup austro-ugarske Vojničke glazbe, na čemu se rukovodstvo Narodnoga pjevačkog društva, u *Glasu Hercegovca*, tiskanomu 12. prosinca 1888., javno zahvalilo *veleslavnomu odboru kazina* i *vojničkoj glasbi*, kao i svim posjetiteljima i dobrotvorima koji su *milodarim podpomogli utemeljenje zaklade Narodnog pjevačkog družtva*. Časničko-činovnički kasino, u gradu upamćen kao kasniji Dom JNA, izgrađen je na mostarskomu Trgu mejdan, nekoliko godina nakon austro-ugarskoga zaposjedanja grada. Osim prvotne svrhe o kojoj govori i samo ime zdanja, u njemu je napravljena i prva pozornica u Mostaru koja je, u kasnijim godinama, služila i kao kinodvorana.

> *and elevate them, to cultivate, strengthen, and educate them.*

The *Memorial* from 1904, describing this event, records how t*he Croatian voice from Mostar resounded throughout Bosnia and Herzegovina* and how a Sarajevo poet, whose name history unfortunately did not remember, *in honor of the illustrious patriots of Mostar* on the occasion of the first Croatian celebration, among other things, composed:

> *You were the first and you stepped forward first*
> *To the field as advocates,*
> *As true significant exemplars,*
> *You gloriously displayed the tricolor flag,*
> *And our sacred Croatian name*
> *You raised up high!*

The first Croatian celebration, which was incorrectly attributed the date of December 2 due to an error in the *Memorial* from 1904, was held in the premises of the Officer Casino in Mostar, with a free performance by the Austro-Hungarian Military Band to which the leadership of the People's Singing Society publicly thanked in *Glas Hercegovca*, printed on December 12, 1888, for *the illustrious committee of the casino and the military band*, as well as to all the visitors and benefactors w*ho generously supported the establishment of the foundation of the People's Singing Society.* The Officer Casino, known in the city as the later Lodge of the Yugoslav People's Army, was built on the Mostar Square Mejdan several years after the Austro-Hungarian occupation of the city. Besides the initial purpose, about which the very name of the building testifies, the first stage in Mostar was also made there, which, in later years, served as a cinema as well.

Emilio Perić

RAĐANJE HRVATSKE GLAZBE MOSTAR

Narodno pjevačko društvo odmah se snažno razvija, osniva plodnu diletantsku sekciju, a ključan trenutak u povijesti, pak, Hrvatske glazbe Mostar zbiva se odlukom o osnutku Glazbene sekcije Društva. Zamisao je, prema zapisima don Mate Nuića, među žiteljima Mostara dočekana s oduševljenjem, a društveni su dobročinitelji i podupirući članovi ubrzo prikupili 1000 forinti za nabavu glazbala i svečanih glazbarskih odora, čime je Mostar dobio jednu od dvije najstarije glazbe na ozemlju današnje BiH. Inače, premda ondanji tisak javlja o *prvoj i jedinoj glazbi u BiH*, činjenica je kako se travnički puhački orkestar danas diči 1881. kao godinom svojega nastanka pri tamošnjemu vatrogasnom društvu.

Za valjan razvitak Glazbene sekcije fra Augustin Zubac držao je nužnim pronaći sposobna i glazbeno obrazovana kapelnika. Uspio je u Mostar dovesti Vinka Šubira, dotadanjega zborovođu Hrvatskoga radničkog pjevačkog družtva *Sloboda* iz Zagreba. Kapelnikom u Mostaru imenovan je 30. listopada 1889. godine, što se i službeno smatra rođenjem Hrvatske glazbe Mostar. Šubir se odmah prihvatio posla, gotovo vojničkom preciznošću posložívši rad sastava koji je preuzeo. Trebalo je manje od pola godine za prve, zadivljujuće pokazatelje predanih vježbi njega i članova Glazbene sekcije Društva.

Uistinu povijesnoga, 17. svibnja 1890. godine, na uočnicu imendana biskupa mostarsko-duvanjskoga i apostolskoga upravitelja trebinsko-mrkanskoga fra Paškala Buconjića, glazbari Narodnoga pjevačkog društva održavaju svoj prvi

BIRTH OF CROATIAN WIND ORCHESTRA MOSTAR

The People's Singing Society immediately flourished, establishing a fruitful amateur section, and a pivotal moment in the history of the Croatian Wind Orchestra Mostar occurred with the decision to establish the Music Section of the Society. According to the records of Don Mate Nuić, the idea was welcomed with enthusiasm among the residents of Mostar, and social benefactors and supporting members quickly raised 1000 forints for the purchase of musical instruments and ceremonial uniforms, making Mostar home to one of the two oldest bands on the territory of present-day Bosnia and Herzegovina. Although the contemporary press reports on the first and only band in Bosnia and Herzegovina, the fact is that the brass band from Travnik boasts about 1881 being the year of its establishment within the local fire brigade.

For the successful development of the Music Section, Friar Augustin Zubac deemed it necessary to find a capable and musically educated chaplain. He succeeded in bringing Vinko Šubir to Mostar, the former conductor of the Croatian Workers' Singing Society *Sloboda* from Zagreb. Šubir was appointed as the conductor in Mostar on October 30, 1889, which is officially considered as the birthdate of the Croatian Wind Orchestra Mostar. Šubir immediately took on the task, organizing the work of the ensemble with a military-like precision. It took less than half a year for the first, impressive results of dedicated rehearsals by him and the members of the Music Section of the Society.

javni nastup izvodeći, pred razgaljenim mnoštvom puka u dvorištu Biskupije, *Lijepu našu domovinu*, *Carevku*, *Prosto zrakom* i *Oj, Banovci. Glas Hercegovca* od 28. svibnja izvještava o *silesiji naroda*, zapisujući kako je pučka veselica koja je uslijedila u Biskupovu dvoru, uz kušanje biskupova *lijepa i dobra vina*, potrajala do 10 sati navečer.

U opisanim okolnostima, u zamahu buđenja nacionalne svijesti pod jakom državnom represijom i zahuktalim projektom stvaranja nečega sasma oprečnog hrvatskomu narodnom identitetu, u punini zrenja pomlađenoga hrvatskog bića koje je poput proljetna cvijeća propupalo novom životnom snagom, čuti tada mladu hrvatsku himnu u javnosti, uz glazbenu pratnju, na dotad glazbeno nijemim ulicama, bio je sudbinski preokret za hrvatski narod cjelokupne BiH. Bila je to bistra kap jutarnje rose u kojoj se oslikavalo rađanje novoga dana.

Bože čuvaj cara Franju (*Gott erhalte Franz den Kaiser*), u Hrvatskoj znana kao *Carevka* ili *Kraljevka*, bila je austro-ugarskom državnom himnom. Godine 1797. napisao ju je Lorenz Leopold Haschka, a skladao čuveni Joseph Haydn u čast austrijskoga cara i ugarsko-hrvatskoga i češkoga kralja Franje II. Kako je podrobno razjašnjeno u knjizi *Jukine crtice* iz 2020. godine, čuvenoga je austrijskog skladatelja nadahnula stara pučka pjesma iz okolice Marije Bistrice, Svetoga Ivana Zeline i Međimurja koja je u to vrijeme bila rado izvođenom i među gradišćanskim Hrvatima, na tromeđi današnjih Austrije, Mađarske i Slovačke. Riječ je o pjesmi koja se pojavljuje pod dva imena: *Stal se jesem* i *Vjutro se ja rano stanem*. Melodija *Carevke*, nastala na podlozi hrvatske pučke pjesme, melodijom je današnje državne himne Savezne Republike Njemačke.

Prosto zrakom ili *Prosto zrakom ptica leti*, izvornoga imena *Pjesma Hrvata* znamenita je davorija hrvatskoga pjesnika Dimitrije Demetera. Riječ je o ulomku iz njegove poeme *Grobničko polje* iz 1842. godine, napisane u povodu 600. obljetnice Bitke na Grobničkomu polju, u riječkomu zaledu, u kojoj su Hrvati, prema povijesnoj predaji, 1242. porazili mongolsku (tatarsku) vojsku, zaustavivši njihov daljnji prodor u Europu. Pjesmu je uglazbio veliki Vatroslav Lisinski, a njezini potresni stihovi, napose ustanički refren (*Tko ne voli umrijet prije, / U tom naša krv ne vrije!*) jednim su od znamenja Hrvatskoga narodnog preporoda. Pjesma *Oj, Banovci*, izvornoga imena *Udri naši* djelo je Ivana Trnskoga, nastalo 1848. godine. Uzimajući u obzir stihove poput *Što smo, kaž'te, nego vojaci, / Pa da kog se mi bojimo! / Svi Hrvati, svi junaci, / Koji smrti prkosimo*, ne čudi kako je bila jednom od omiljenih skladbi u ustreptalomu ozračju 19. stoljeća.

Truly historic was the event on May 17, 1890, on the eve of the name day of the Bishop of Mostar-Duvno and Apostolic Administrator of Trebinje-Mrkan, Friar Paškal Buconjić, when the musicians of the People's Singing Society had their first public appearance performing, before an elated crowd in the courtyard of the Diocese *Lijepa Naša Domovino*, *Carevka*, *Prosto Zrakom*, and *Oj, Banovci. Glas Hercegovca* from May 28 reports on *the multitude of people*, recording that the public festivity that followed in the Bishop's Palace, accompanied by the tasting of the bishop's *good and fine wine*, lasted until 10 p.m.

In the described circumstances, amidst the awakening of national consciousness under strong state repression and a heated project aimed at creating something entirely contrary to the Croatian national identity, in the full ripening of the rejuvenated Croatian spirit that blossomed with new spirit like spring flowers, to hear the at-the-time-young Croatian anthem in public, accompanied by music, on the previously musically silent streets, was a fateful turning point for the Croatian people of Bosnia and Herzegovina. It was like a clear drop of morning dew reflecting the dawn of a new day.

Bože Čuvaj Cara Franju (God Save Francis the Emperor), known in Croatia as *Carevka* or *Kraljevka*, was the national anthem of Austria-Hungary. It was written in 1797 by Lorenz Leopold Haschka, and the famous Joseph Haydn composed it in honor of Emperor Francis II of Austria and King of Hungary, Croatia and Bohemia. As detailed in the book *Jukine Crtice* from 2020, the renowned Austrian composer was inspired by an old folk song from the area around Marija Bistrica, Sveti Ivan Zelina, and Međimurje, which was popular at the time among the Croats in Burgenland, at the tripoint of present-day Austria, Hungary, and Slovakia. The song is known under two names: *Stal Se Jesem* and *Vjutro Se Ja Rano Stanem*. The melody of *Carevka*, based on a Croatian folk tune, is the melody of the present national anthem of the Federal Republic of Germany.

Prosto Zrakom or *Prosto Zrakom Ptica Leti*, originally titled *Pjesma Hrvata*, is a famous Croatian song by the poet Dimitrija Demeter. It is an excerpt from his poem *Grobničko Polje* from 1842, written on the occasion of

Fra Paškal Buconjić

Čast koja je 1890. ukazana biskupu Buconjiću, srčanomu pokrovitelju i zaštitniku Narodnoga pjevačkog društva, jasnija je iz zapisa dr. fra Roberta Jolića i fra Ante Marića koji su o njemu objavili u knjizi *Fra Andeo Nuić – Život i djelo*:

> *Zbog njegovih hrabrih stavova u obrani prava hrvatskoga katoličkog puka u Hercegovini, kako pred osmanskim, tako pred austro-ugarskim vlastima, prozvan je hrvatskim Leonidom. Zaslužan je za mnoge pothvate na pastoralnom,*

the 600th anniversary of the Battle of Grobnik Field, in the hinterland of Rijeka, where, according to historical tradition, the Croats defeated the Mongol (Tatar) army in 1242, halting their further advancement into Europe. The song was set to music by the great Vatroslav Lisinski, and its disturbing verses, especially the revolting refrain (Whoever doesn't love to die first, / In him our blood doesn't boil!), are one of the signs of the Croatian National Revival. The song *Oj, Banovci*, originally titled *Udri Naši*, is the work of Ivan Trnski, created in 1848. Considering verses like *What are we, tell me, if not soldiers, / So who should we fear! / All Croats, all heroes, / Who defy death*, it is no wonder that it was one of the favorite compositions in the fervent atmosphere of the 19th century.

The honor bestowed upon Bishop Buconjić in 1890, the ardent patron and protector of the People's Singing Society, is clearer from the writings of Friar Robert Jolić and Friar Ante Marić, published in the book *Friar Andeo Nuić – Life and Work*:

> *Because of his courageous stands in defense of the rights of the Croatian Catholic folk in Herzegovina, both against the Ottoman and Austro-Hungarian authorities, he was called the Croatian Leonidas. He is credited with many achievements on the pastoral, national, cultural, construction, publishing, and humanitarian fronts.*

It is worth noting that the late Bishop was also called *the Croatian Leonidas* by the people of Karlovac, on the cover of the local Starčevićanin weekly *Sloga*, as early as 1910, in the edition from December 11.

Mirela Milićević-Šečić, in her essay *Civil Wind Orchestras in Herzegovina during the Austro-Hungarian Administration*, published in 2010 in issue 24 of *Hercegovina*, notes that the chaplain Šubir stayed in Mostar for seven years, until 1896, during which significant progress was made in the field of professional leadership of the Music Section and music theory instruction. In addition to the chaplain musically educating the population by teaching singing and piano playing, the People's Singing Society made significant progress, enriching its celebrations and

narodnom, kulturnom, gradevinskom, izdavačkom i humanitarnom planu.

Valja navesti kako blagopokojnoga biskupa *hrvatskim Leonidom* nazvaše i Karlovčani, na naslovnici tamošnjega starčevićanskog tjednika *Sloga*, još 1910. godine, u izdanju od 11. prosinca.

Mirela Milićević-Šečić u svojemu eseju *Civilni puhački orkestri u Hercegovini u razdoblju austrougarske uprave*, objavljenomu 2010. u 24. broju *Hercegovine*, bilježi kako je kapelnik Šubir u Mostaru ostao sedam godina, sve do 1896. i kako je u tomu razdoblju, na polju stručnoga vodenja Glazbene sekcije i poduka iz glazbene teorije, učinjen znatan napredak. Osim što je poduzetni kapelnik glazbeno obrazovao pučanstvo, podučavajući pjevanje i sviranje glasovira, Narodno je pjevačko društvo značajno napredovalo, obogativši svoje zabave i osposobivši se čak i za zahtjevnija izvođenja opereta i dijelova opera. Zanimljiva je činjenica kako je Šubir u Mostaru napisao i skladao i danas živuću božićnu pjesmu *Jurve zlatno*, o čemu izvješćuje fra Stanko Vasilj u 18. broju *Kršnoga zavičaja* iz 1985. godine.

Ubavka Prusina-Prašo, u knjizi *Muzička škola…*, navodi kako početak organiziranoga i sustavnoga razvitka glazbene umjetnosti Mostara vezujemo za osnivanje prvih mostarskih pjevačkih društava, i to Hrvatskoga glazbeno-pjevačkog društva *Hrvoje* Mostar (osnovanoga kao Narodno pjevačko društvo) i Srpskoga pjevačkog društva *Gusle* Mostar (osnovanoga kao Pravoslavno crkveno pjevačko društvo *Gusle*) koje je otpočelo s djelovanjem 18. prosinca iste godine kao i *Hrvoje*.

– Okupljajući u svojim redovima širok krug članstva odigrala su ova društva značajnu ulogu prije svega u kulturnom i nacionalnom životu grada. Dugo vremena su bila prva i jedina žarišta glazbenoga života, mjesta okupljanja mostarskih ljubitelja narodnoga izvornog glazbenog izričaja i mjesta gdje su se stjecala prva znanja iz oblasti teorije glazbe, instrumentalnog muziciranja i solo i zbornog pjevanja. Radeći dugi niz godina kao prava mala glazbena škola, obrazovala su ona stručan glazbeni kadar koji je u godinama između dva svjetska rata odigrao ulogu glavnoga nositelja sveukupnoga kulturnog i glazbenog razvoja Mostara – s pravom ocjenjuje Prusina-Prašo.

even becoming capable of more demanding performances of operettas and opera excerpts. It is interesting to note that Šubir wrote and composed the still-popular Christmas song *Jurve Zlatno* in Mostar, as reported by Friar Stanko Vasilj in issue 18 of *Kršni Zavičaj* from 1985.

Ubavka Prusina-Prašo, in the book *Music School...*, mentions that the beginning of organized and systematic development of the art of music in Mostar is associated with the founding of the first Mostar singing societies, namely the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje* Mostar (founded as the People's Singing Society) and the Serbian Singing Society *Gusle* Mostar (founded as the Serbian Orthodox Church Singing Society *Gusle*), which began its activities on December 18 of the same year as *Hrvoje*.

– By gathering a wide range of members, these societies played a significant role primarily in the cultural and national life of the city. For a long time, they were the first and only centers of musical life, gathering places for Mostar enthusiasts of traditional folk music and places where the first knowledge in the field of music theory, instrumental music, and solo and choral singing was acquired. Working for many years as a true little music school, they educated skilled music professionals who played the main role in the overall cultural and musical development of Mostar between the two world wars – Prusina-Prašo assesses rightfully.

USTRAJNA BORBA ZA NARODNO IME

Narodno pjevačko društvo nastavlja djelovati prodorno. Društvena knjižnica zavidno je popunjena gotovo svim važnijim djelima hrvatskih književnika, kao i periodikom, tiskovinama i zabavnom literaturom. Odobreno je osnivanje društvene Čitaonice, ali uz žestoku državnu cenzuru odnosno precizan popis odobrenih tiskovina i časopisa koje su mogli nabavljati.

– Bojeći se buđenja nacionalne misli, državne su vlasti sva *nepoćudna* djela otpremile u *ralje nezasitnog ognja*. Knjižnične čitaonice također su bile strogo nadzirane, a čitateljski repertoar precizno propisivan. (…) U čitaonicama su se održavala i predavanja, organizirane su zabave i predstave, a vođeni su i politički razgovori – bilježi prof. Musa u spomenutomu radu iz časopisa *Hum*.

Prema Karlu Dragi Miletiću, Čitaonica Narodnoga pjevačkog društva otvorena je 3. srpnja 1892. godine, u iznajmljenim prostorijama pod Jusovinom. Osim Glazbene, Društvo osniva i Tamburašku sekciju, kao i Ženski zbor, potičući time snažnije uključivanje žena u društveni život grada, napose u svjetlu činjenice kako je Mostar tek trebao iskoračiti iz snažnoga zagrljaja tradicionalnoga patrijarhalnog naslijeđa.

Zamah u razvitku Narodnoga pjevačkog društva i rastući broj posjetitelja njihovih zbivanja otvorio je pitanje rješavanja odgovarajućega društvenog prostora te se fra Anđeo Nuić 31. siječnja 1892. obraća Zemaljskoj vladi za odobrenje pothvata prikupljanja milodara za izgradnju Društvenoga doma. U međuvremenu, većinu nastupa

A PERSISTENT STRUGGLE FOR A NATIONAL NAME

The People's Singing Society continues to operate vigorously. The library of the Society is impressively stocked with almost all major works of Croatian literature, as well as periodicals, newspapers, and popular literature. The establishment of the Society's Reading Room was approved, but with fierce state censorship, i.e., a precise list of approved publications and magazines that they could acquire.

– Fearing the awakening of national thought, state authorities dispatched all *undesirable* works into the *jaws of insatiable fire*. Library reading rooms were also strictly monitored, and the readers' repertoire was precisely prescribed. (...) Lectures were also held in the reading rooms, parties and plays were organized, and political discussions were conducted – notes Prof. Musa in the aforementioned work published in the journal *Hum*.

According to Karlo Drago Miletić, the Reading Room of the People's Singing Society was opened on July 3, 1892, in rented premises under Jusovina. In addition to the Music Section, the Society also established a Tamburitza Section and a Women's Choir, thereby promoting a stronger involvement of women in the social life of the city, especially in light of the fact that Mostar was only beginning to emerge from the strong embrace of traditional patriarchal heritage.

The momentum in the development of the People's Singing Society and the increasing number of visitors at their events raised the question of resolving suitable space for

Hotel *Europa*, 1930-ih
Hotel *Europa*, 1930s

Ulica *Kulluk*
***Kulluk* Street**

organiziraju u hotelu *Europa* (*Evropa*), zapravo omanjemu turskom svratištu (*hanu*), smještenomu na spoju najkraće gradske ulice Kulluk i Potkujundžiluka, na samomu početku mostarskoga Starog grada. Ne dobivši traženu suglasnost, Društvo se okrenulo zamjenskomu rješenju.

Tihomir Zovko u radu *Proces hrvatske nacionalne integracije u Mostaru*, objavljenomu u 2. broju 3. serijala *Hercegovine*, 2016. godine, zapisuje kako se, uz pomoć Bratovštine sv. Ante pristupilo dogradnji već postojećega zdanja, i kako je, uz novac dobiven od dobročinitelja, podignut i hipotekarni zajam. Zaduženje je odobreno izravnim posredovanjem Ivana Bašadura, zamjenika mostarskoga gradskog poglavara, ujedno i prvoga blagajnika Društva koji danas počiva na počasnomu mjestu u drevnomu mostarskom katoličkom groblju *Šoinovac*, pod zadivljujućim kipom anđela koji, podno križa, polaže ruku na pokojnikovu sliku, dok u drugoj drži uveli cvijet. S ozbiljnom vjerojatnošću, drži se kako riječ o djelu hrvatskoga kiparskog genija Ivana

the Society, and so, on January 31, 1892, Friar Anđeo Nuić addressed the Provincial Government to request approval for fundraising efforts to build the Society Lodge. In the meantime, most of their performances were organized in the hotel *Europa*, which was actually a small Turkish inn (*han*), located at the junction of the shortest city streets Kulluk and Potkujundžiluk, right at the beginning of the Mostar Old Town. Failing to obtain the requested consent, the Society turned to an alternative solution.

Tihomir Zovko, in the work *The Process of Croatian National Integration in Mostar*, published in issue 2, series 3 of *Hercegovina* in 2016, notes that with the help of the Brotherhood of St. Anthony, they proceeded with the extension of the existing building, and with the money received from benefactors, a mortgage loan was also raised. The loan was approved through the direct intervention of Ivan Bašadur, the deputy mayor of Mostar, also the first treasurer of the Society, who now rests in an honorary

Trg franjevaca mučenika, 1940-ih
Square of the Franciscan Martyrs, 1940s

***Hrvojev* dom, 1898**
Lodge of *Hrvoje*, 1898

Meštrovića čiji reljef *Smrt svetog Franje* resi i tamošnju Franjevačku grobnicu, a koji je, kako piše Marinko Jovanović u knjizi *Sto godina Hrvatskog katoličkog pogrebnog društva svetog Ante Padovanskog Mostar 1921. – 2021.*, u godini nastanka Anđela bio šegrtom u splitskoj klesarskoj radionici *Bilinić* čiji je biljeg otisnut na spomeniku.

Nadahnuti nacrt dogradnje Društvenoga doma izradio je inženjer Miloš Komadina, inače *glavni gradski mjernik* i nositelj naslova *počasni građanin Mostara* koji je svojim arhitektonskim rješenjima i urbanističkim zahvatima nemalo preporodio mostarski javni prostor, unijevši u grad duh zapadne uljudbe. Većinu novčanih sredstava za budući Društveni dom, osim spomenutoga zajma, osigurali su Bratovština i, kako u *Hercegovini* bilježi Edin Čelebić, *zagrebački Hrvati*. Dogradnja zdanja u mostarskomu Podhumu, preko puta franjevačkoga samostana, na zemljištu u vlasništvu Bratovštine, otpočela je 1896., a svečano je otvoren već 2. veljače sljedeće godine.

place in the ancient Catholic cemetery Šoinovac in Mostar, under a stunning statue of an angel who, beneath the cross, lays a hand on the deceased's image, while holding a withered flower in the other. With a high likelihood, it is believed to be the work of the Croatian sculptor genius Ivan Meštrović, whose relief *The Death of St. Francis* adorns the Franciscan tomb there, and who was an apprentice in the *Bilinić* stonecutting workshop in Split, whose mark is imprinted on the monument in the year of the creation of the angel, as noted by Marinko Jovanović in the book *One Hundred Years of the Croatian Catholic Funeral Society of St. Anthony of Padua Mostar 1921 – 2021.*

The vivid plan of the extension of the Society Lodge was made by engineer Miloš Komadina, also *the chief city surveyor* and recipient of the title of *honorary citizen of Mostar*, who through his architectural designs and urban interventions revitalized the public space of Mostar, bringing a spirit of Western civilization to the city. The

***Hrvojev* dom, 1935.**
Lodge of *Hrvoje*, 1935

Nećak fra Franje Milićevića, hrvatski književnik Ivan Aziz Milićević u srpanjskomu broju sarajevskoga *Napretka* iz 1930. piše kako su zagrebačke gospođe, na čelu sa Zorom Trnskom, inače kćeri hrvatskoga pjesnika Ivana Trnskoga čiju su skladbu *Oj, Banovci* glazbari Narodnoga pjevačkog društva izveli u svojemu prvom nastupu, darovale Društvenomu domu *krasnu zavjesu za pozornicu*. Stijepo Đivoje u već spomenutomu tekstu o tomu zastoru bilježi kako ga je osmislio hrvatski umjetnik Peroš, pojašnjavajući i kako novi dom izgradiše mostarski Hrvati *svojim žuljevima* kako bi bio *hramom prosvjete i pjesme*, ali i kako se Narodno pjevačko društvo dotad sastajalo u majority of the funds for the future Society Lodge, apart from the mentioned loan, were provided by the Brotherhood and, as noted by Edin Čelebić in *Hercegovina*, by the Croats of Zagreb. The extension of the building in Mostar's Podhum, across the Franciscan monastery, on land owned by the Brotherhood, began in 1896, and was ceremonially opened on February 2 of the following year.

Friar Franjo Milićević's nephew, Croatian writer Ivan Aziz Milićević, wrote in the July issue of Sarajevo's *Napredak* in 1930 that the ladies of Zagreb, led by Zora Trnski, the daughter of the Croatian poet Ivan Trnski, whose composition *Oj, Banovci* was performed by the musicians

obiteljskoj kući Martina Spuževića. Đivoje nam ostavlja i izniman podatak o tomu kako je, *pokazujući duboko razumijevanje nacionalnog rada*, pri izgradnji Društvenoga doma načinjena i *posebna galerija za muslimanske žene*, što svjedoči o osobitoj razini poštivanja prema posjetiteljima islamske vjere koji su slijedili drukčije zakone društvenoga ophođenja u javnosti.

U novomu su zdanju, koje je prvotno nazvano *Dom Bratovštine* da bi protokom vremena postalo *Hrvoje*, osim najveće mostarske dvorane toga vremena, dom pronašli i Društvo za tjelesni odgoj *Hrvatski sokol* i njegova glazbena sekcija *Fanfara*. U Dom s Jusovine odmah preseljavaju i Knjižnica i Čitaonica. U veljači 1899. godine, kako to bilježi *Osvit* od 18. toga mjeseca, na ulazu u Društveni dom postavljena je *nazivna ploča*.

Ostalo je zapisano kako su Društvo posjećivali brojni znameniti ljudi koji bi dolazili u Mostar, a spomenuti Đivoje izdvaja hrvatskoga književnika Josipa Ljubića Dinkova, kao i hrvatskoga preporodnog političara i novinara Juraja Biankinija koji je 1893. u *Spomenici* Narodnoga pjevačkog društva zapisao:

> *Veseli me što u Mostaru kao u Zagrebu i u Zadru nalazim hrvatske braće, istu krv, istu ljubav za izmučenu i rastrganu hrvatsku domovinu. Slogom svih Hrvata, domovina bit će nam brzo oslobođena i ujedinjena. Živili Hrvati hercegovački!*

U istu se knjigu, dodaje Đivoje u sarajevskomu *Napretku*, upisao i čuveni hrvatski i bošnjački književnik i preporoditelj dr. Safvet-beg Bašagić, ostavivši sljedeći trag:

> *Braćo! Borite se i radite pod zastavom velikog rodoljuba A. Starčevića, koji služi na diku i ponos, kako Hrvatima, tako i cijelom Slavjanstvu. Živila ona Hrvatska, koju časni starac nosi u svojim grudima!*

Đivoje bilježi još jedan osobito značajan podatak kako je Bašagić, posjetivši Narodno pjevačko društvo, napisao svoju sudbinsku pjesmu *Čarobna kćeri* iz koje se kroz povijest izdvajaju stihovi:

of the People's Singing Society in their first performance, donated *a beautiful stage curtain* for the Society Lodge. Stijepo Đivoje, in the aforementioned text, notes that the curtain was designed by the Croatian artist Peroš, explaining that the new Lodge was built by *the blistering hands* of the Mostar Croats to be *a temple of education and song*, but he also notes that the People's Singing Society had previously met in the family home of Martin Spužević. Đivoje also provides remarkable information that, *demonstrating a deep understanding of national work*, *a special gallery for Muslim women* was made during the construction of the Society Lodge, which is a testament to a special level of respect for visitors of the Islamic faith who followed different societal norms in public.

In the new building, which was initially named the Lodge of the Brotherhood but over time became known as *Hrvoje*, besides the largest hall in Mostar at that time, the Croatian Gymnastics Society *Hrvatski Sokol* and its music section *Fanfara* also found their home. The Library and Reading Room also moved to the Lodge from Jusovina. In February 1899, as recorded by *Osvit* on the 18th of that month, a *nameplate* was placed at the entrance to the Society Lodge.

It remains noted that many prominent individuals who came to Mostar visited the Society, and Đivoje highlights the Croatian writer Josip Ljubić Dinkov and the Croatian Revival politician and journalist Juraj Biankini, who wrote in the *Memorial* of the People's Singing Society in 1893:

> *I am delighted to find in Mostar, as in Zagreb and Zadar, our Croatian brothers, the same blood, the same love for our tormented and torn Croatian homeland. With the unity of all Croats, our homeland will soon be liberated and united. Long live the Herzegovinian Croats!*

In the same book, Đivoje adds in Sarajevo's *Napredak*, the famous Croatian and Bosniak writer and reformer Safvet-beg Bašagić also inscribed his message:

> *Brothers! Fight and work under the banner of the great patriot A. Starčević, who serves as pride and honor, both to the Croats and to the entire*

Jer hrvatskog jezika šum
Može da goji,
Može da spoji
Istok i zapad, pjesmu i um.

Bašagić je tu pjesmu objavio u svojemu prvijencu *Trofanda iz hercegovačke dubrave (1890. - 1894.)*, tiskanoj u Zagrebu 1896. godine, što je u vremenskomu suglasju i s Đivojevim navodima i s Bašagićevim kretanjem i nadahnućima koje je upravo tih godina nalazio u rodnoj mu Hercegovini.

Spomenica iz 1904. svjedoči kako se ne miruje niti u htjenju imenovanja društva narodnim imenom pa se

Safvet-beg Bašagić

Slavic world. Long live that Croatia, which the honorable old man carries in his heart!

Divoje records another particularly significant detail that Bašagić, upon visiting the People's Singing Society, composed his seminal poem *Čarobna Kćeri*, from which the following lines stand out through history:

For the murmur of the Croatian language
Can nurture,
Can unite
East and West, song and mind.

Bašagić published the poem in his debut work *Early Fruit from the Herzegovinian Wood (1890-1894)*, printed in Zagreb in 1896, which aligns temporally with Đivoje's account and Bašagić's experiences and inspirations found in his native Herzegovina during those years.

The Memorial from 1904 testifies that there was no rest in the intention to name the society with a national name. In 1891, it is requested from the authorities to rename it to the Croatian Singing and Music Society *Zvonimir*, in 1892 to *Tomislav*, in honor of the great Croatian kings of national lineage. Both requests were rejected, as well as the request to decorate the stage curtain with the Croatian national coat of arms, which was previously done arbitrarily and was then removed by the local authorities. In a series of persistent requests, in 1894 and again in 1895, it was requested to name the society with its present name, in honor of the exceptional Croatian medieval nobleman Hrvoje Vukčić Hrvatinić, which was again rejected.

– In a skillfully worded request addressed to the Provincial Government in 1895 to name the society *Hrvoje*, the District Authority in Mostar also recognized Croatian national and political aspirations – writes Tomislav Kraljačić in the book *Kállay's Regime in Bosnia and Herzegovina*, adding that the *District Authority*, citing the findings of research by Ilarion Ruvarac (a Serbian historian, author's note) and freely interpreting some historical data, concluded that from the surname Hrvatinić, it can be inferred that this noble family was Croatian and had a significant role in the history of Croatia, Dalmatia, and Bosnia.

1891. od vlasti traži preimenovanje u Hrvatsko pjevačko i glasbeno društvo *Zvonimir*, godine 1892. i *Tomislav*, u čast velikim hrvatskim kraljevima narodne loze. Obadva su zahtjeva odbačena, jednako kao i traženje za oslikavanje pozorničkoga zastora hrvatskim narodnim grbom, što je prethodno samovoljno učinjeno pa je zastor uklonila mjesna vlast. U nizu upornih traženja, godine 1894., ponovno i 1985., zaiskano je imenovanje društva njegovim današnjim imenom, u čast iznimnomu hrvatskom srednjevjekovnom plemiću Hrvoju Vukčiću Hrvatiniću, što je ponovno odbačeno.

– U vješto sročenom zahtjevu upućenom Zemaljskoj vladi 1895. da se društvu da ime *Hrvoje*, Okružna oblast u Mostaru je također nazrela hrvatske nacionalne i političke težnje – piše Tomislav Kraljačić u knjizi *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini*, dodajući kako je *Okružna oblast*, pozivajući se na ishode istraživanja (srpskoga povjesničara, nap. a.) Ilariona Ruvarca i slobodno interpretirajući neke povijesne podatke, zaključila kako iz Hrvojeva prezimena Hrvatinić proizlazi da je ta velikaška obitelj bila hrvatska i da je imala značajnu ulogu u povijesti Hrvatske, Dalmacije i Bosne.

– Hrvoje je bio herceg od Splita, ban Hrvatske i Dalmacije i vojvoda od Bosne. Njegova glavna politička težnja bila je ujedinjenje Hrvatske, Dalmacije i Bosne i njihovo odvajanje od Ugarske. Iz toga je izvedena tvrdnja da je Hrvoje bio pobornik velikohrvatske ideje u srednjem vijeku i da *ovdašnji velikohrvati* slave u njemu zastupnika njihovih političkih uvjerenja koja se sastoje u želji za ujedinjenjem Hrvatske, Dalmacije i Bosne i njihovo potpuno odcjepljenje od Ugarske – razjašnjava Kraljačić novu državnu odbijenicu.

Dana 10. kolovoza 1897. godine, bilježi Edin Čelebić, Zemaljska je vlada konačno odobrila hrvatsku trobojnicu kao društvenu zastavu. No, bitno je naglasiti kako su 4. rujna te godine tadanji predsjednik Društva Martin Čule, uz supotpise društvenih vijećnika fra Radoslava Glavaša, Ivana Smoljana, don Franje Milićevića (našavši se u nesuglasju s mjesnim biskupom, premda nevoljko fra Franjo napušta redovničku zajednicu i prelazi u dijecezanske svećenike) i Ilije Ivankovića, od gradskih vlasti zatražili suglasnost na usvajanje prerađenoga društvenog pravilnika. Uz niz

Grb Hrvoja Vukčića Hrvatinića, prema *Hrvojevu misalu*
Coat of arms of Hrvoje Vukčić Hrvatinić, according to *Hrvoje's missal*

– Hrvoje was the Duke of Split, Ban of Croatia and Dalmatia, and Duke of Bosnia. His main political aspiration was the unification of Croatia, Dalmatia, and Bosnia and their separation from Hungary. From this, the claim was derived that Hrvoje was a supporter of the Greater Croatia idea in the Middle Ages, and that *local Greater Croats* celebrate him as a representative of their political beliefs, which consist of the desire to unify Croatia, Dalmatia, and Bosnia and to completely secede them from Hungary - Kraljačić clarifies the new state refusal.

On August 10, 1897, as recorded by Edin Čelebić, the Provincial Government finally approved the Croatian tricolor as the flag of the Society. However, it is important to note that on September 4 of that year, the at-the-time president of the Society, Martin Čule, along with the signatures of the society's councilors Friar Radoslav Glavaš, Ivan Smoljan, Don Franjo Milićević (having fallen into disagreement with the local bishop, albeit reluctantly, Friar Franjo left the Franciscan community and joined the diocesan priests), and Ilija Ivanković, requested approval

Martin Čule, s obitelji
Martin Čule with his family

tehničkih, operativnih i stegovnih pojedinosti u izmijenjenim odredbama, tim su dokumentom propisani i društveni grb i zastava:

> *Družtvo ima poput ostalih pjevačkih družtava svoj grb, koji je označen sa lirom, oko kojeg se vije naslov istoga družtva Narodno glasbeno pjevačko družtvo 'Hrvoje' u Mostaru. Isto tako ima družtvo svoj trobojnički barjak (crveno-bjelo-modre boje).*

Premda Narodno pjevačko društvo smjerno i smjelo, u svoje osnovne dokumente, unaprijed unosi neodobreno narodno ime, s razine Zajedničkoga ministarstva financija 1898. u Mostar pristiže državni blagoslov za preimenovanje u Hrvatsko glazbeno-pjevačko društvo *Hrvoje*, čime postaje prvo društvo u BiH koje je dobilo hrvatsku odrednicu i hrvatsko narodno ime. Tim je značajnim činom zapravo najavljen državni zaokret u službenoj politici prema BiH, o čemu Marko Babić u spomenutomu Zborniku piše sljedeće:

> *Politika bošnjaštva i stvaranja nove bosanske nacije, nametanje bosanskog jezika, doživjelo je krah i službeno je odbačeno tek 1906.*

Uslijedila je onda i Zapovijed Zemaljske vlade od 4. listopada 1907. kojom je određeno da se ima posve napustiti naziv *bosanski jezik* i da se dotadanji naziv *zemaljski jezik* zamijeni nazivom *srpsko-hrvatski jezik*.

– Odmah je potom (1899., nap. a.) *novokršteni Hrvoje*, zajedno s ostalim istorodnim bosanskohercegovačkim društvima, primljen u Savez hrvatskih pjevačkih društava u Zagrebu – bilježi fra Jakov Bubalo u svojemu tekstu *Stoljetni tijek društva 'Hrvoje' u Mostaru*, objavljenom u 22. broju *Kršnoga zavičaja* iz 1989. godine, a don Mate Nuić u *Spomenici* iz 1939. o istomu zbivanju piše:

> *Stupanjem u Savez, 'Hrvoje' postade vidljiva kopča, koja je hercegovačke Hrvate vezala s metropolom hrvatskog naroda, a politički predstavnici banske i dalmatinske Hrvatske u 'Hrvoju'*

from the city authorities for the adoption of the revised statute of the Society. Along with a series of technical, operational, and disciplinary details in the amended provisions, the document also prescribed the society's coat of arms and flag:

> *The Society, like other singing societies, has its coat of arms, which is marked with a lyre, around which the title of the society People's Music and Singing Society 'Hrvoje' in Mostar is wrapped. Likewise, the Society has its tricolor flag (red-white-blue).*

Although the People's Singing Society lowly and boldly included the unauthorized national name in its basic documents, the state approval for renaming it to Croatian Music and Singing Society *Hrvoje* arrived in Mostar from the level of the Joint Ministry of Finance in 1898, which made it the first society in Bosnia and Herzegovina to acquire a Croatian designation and a Croatian national name. With this significant act, a state shift in official policy towards Bosnia and Herzegovina was actually announced, as Marko Babić writes in the aforementioned Proceedings:

> *The policy of Bosniakism and the creation of a new Bosnian nation, the imposition of the Bosnian language, suffered a collapse and was officially rejected only in 1906.*

This was followed by the Order of the Provincial Government of October 4, 1907, which stipulated that the name *Bosnian language* should be completely abandoned and that the previous term *provincial language* should be replaced by the name *Serbo-Croatian language*.

– Immediately thereafter (in 1899, author's note), the *newly-baptized Hrvoje*, together with other similar societies in Bosnia and Herzegovina, was admitted to the Association of Croatian Singing Societies in Zagreb – notes Friar Jakov Bubalo in his text *Centennial Course of the Society 'Hrvoje' in Mostar*, published in issue 22 of *Kršni Zavičaj* in 1989. Don Mate Nuić writes about the same event in the *Memorial* from 1939:

gledahu jaku nesavladivu kulu hrvatskog narodnog života u Herceg-Bosni.

U to je doba ime *Hrvoje* slavljeno i *Hrvatskim pučkim kalendarom*. Prve je, naime, hercegovačke godišnjake (*Mladi ercegovački koledar, Mladi Hercegovac, Koledar hercegovački…*) priređivao don Franjo Milićević. Fra Žarko Ilić u tekstu *Veliki uljudbeni radnik Franjo Milićević – O 100. obljetnici njegove smrti*, objavljenomu 2002. u 35. *Kršnom zavičaju*, piše kako je don Franjo mladim domoljubima koji su 1902. osnovali Hrvatsko potporno društvo za siromašne đake i naučnike (kasnije HKD *Napredak* Mostar) ustupio svoja izdavačka prava te 1901. iz tiska izlazi *Hrvoje – Hrvatski pučki kalendar za prostu 1901.*

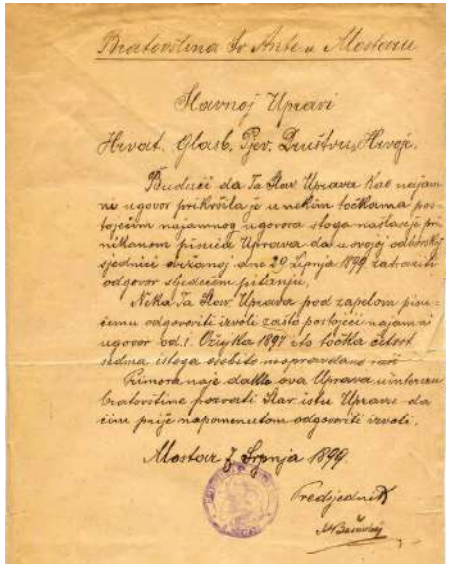

Bratovština Sv. Ante piše Upravi HGPD *Hrvoje*, 1899.
The Brotherhood of St. Anthony writes to the Administration of Croatian Music and Singing Society *Hrvoje*, 1899

By joining the Association, 'Hrvoje' became a visible link that tied the Herzegovinian Croats to the metropolis of the Croatian people, and the political representatives of the Croatian regions of Banate and Dalmatia saw in 'Hrvoje' a strong impregnable tower of Croatian national life in Herzeg-Bosnia.

During that time, the name *Hrvoje* was celebrated in the *Croatian Folk Calendar*. The first Herzegovinian annuals (*Young 'erzegovinian Calendar, Young Herzegovinian, Calendar of Herzegovina…*) were compiled by Don Franjo Milićević. Friar Žarko Ilić writes in the text *Great Educator Franjo Milićević - On the 100th Anniversary of His Death*, published in 2002 in issue 35 of *Kršni zavičaj*, how Don Franjo handed over his publishing rights to young patriots who founded the Croatian aid society for the needs of students in middle and higher schools from Bosnia and Herzegovina (later the Croatian Cultural Association *Napredak* Mostar) in 1902, and in 1901, *Hrvoje - Croatian Folk Calendar for the Year 1901* was published.

Naslovnica *Hrvojeva pučkog kalendara*, 1903.
Cover of *Hrvoje's Folk Calendar*, 1903

RAZVOJNI PUT HRVATSKE GLAZBE MOSTAR

Ne čekajući na rasplete borbe s vlašću i službenom državnom politikom, Glazba Narodnoga pjevačkog društva prvih godina djeluje u punomu zanosu pa ostavlja trag u onodobnim tiskovinama. Sarajevska *Nada* od 15. kolovoza 1896. bilježi kako su održali koncert 22. srpnja te godine u širokobriješkomu franjevačkom samostanu, u sklopu velike dvodnevne proslave pedesete obljetnice osnutka franjevačke redodržave odnosno današnje Hercegovačke franjevačke provincije.

Fra Radoslav Glavaš, prvi dekan Franjevačke bogoslovije (1895.), prve visokoškolske ustanove u Mostaru koji, kako fra Ante Marić lijepo zapisa na službenoj mrežnoj stranici Provincije, *danom njenoga osnutka broji svoju sveučilišnu starost*, u svojoj knjizi *Spomenica pedesetgodišnjice Hercegovačke Franjevačke Redodržave*, piše o mostarskomu obilježavanju punih pet desetljeća od odcjepljenja od *majke redodržave bosanske*. Proslava se odvila 25. srpnja 1896. pod svečanom svetom nedjeljnom misom u samostanskoj crkvi koju je predslavio biskup fra Paškal Buconjić. Iz biskupove snažne propovijedi, u knjizi prenesenoj u cijelosti, dade se iščitati kako su vlasti zabranile održavanje središnje proslave u Mostaru, zbog čega je i organizirana u Širokomu Brijegu, da bi u Gradu na Neretvi bila planirana u crkvenomu krugu, ne i na gradskim ulicama. Fra Radoslav opisuje prepunu crkvu, samostansko i crkveno dvorište ispunjeno vjernicima i brojnim pridošlim uglednicima,

DEVELOPMENT PATH OF CROATIAN WIND ORCHESTRA MOSTAR

The Music section of the People's Singing Society, not waiting for the outcomes of the struggle with the authorities and official state policy, operated with a strong momentum in its early years, leaving a mark in the contemporary press. The Sarajevo *Nada* of August 15, 1896, records their concert held on July 22 of that year at the Franciscan monastery in Široki Brijeg, as part of the grand two-day celebration of the fiftieth anniversary of the founding of the Franciscan Province, today's Franciscan Province of Herzegovina.

Friar Radoslav Glavaš, the first dean of the Franciscan Theology Seminary (1895), the first higher education institution in Mostar wrote about the marking of fifty years since the separation from the *mother province of Bosnia* in his book *Memorial of the Fiftieth Anniversary of the Franciscan Province of Herzegovina*. Friar Ante Marić, writing about the Franciscan Theology Seminary, noted beautifully on the official website of the province that it *counted its university age from its establishment*. The celebration took place on July 25, 1896, with a solemn Sunday Mass in the monastery church led by Bishop Friar Paškal Buconjić. From the bishop's powerful sermon, which was fully reproduced in the book, it was apparent that the authorities had forbidden the central celebration to be held in Mostar, which is why it was organized in Široki Brijeg, with only the churchyard being planned for events in the city, not

napose s oduševljenjem spominjući večernju pučku veselicu u sumrak toga dana:

> *Ni iz daleka se nije bio počeo hvatati mrak, a već je veliko pridvorje samostana i crkve bilo prepuno raznovrsna občinstva, sve glava do glave. Uhvatio se mrak a krasni i ogromni samostan planu rek bi jednim plamenom. Glasba narod. pjev. društva poče udarati a krasni vatrometi počeše letjeti pod oblake sa gromkom pucnjavom. Takova se što još nije u Mostaru vidjelo ni doživjelo.*

Ovako sjajan opis veličanstvena nastupa glazbara Narodnoga pjevačkog društva, u šarenilu raskošna vatrometa i u mnoštvu razdraganih Mostaraca, upotpunjuje vrijedan podatak kako je njihovu izvedbu pratio i tada 74-godišnji fra Grgo Martić kojega fra Radoslav ovjenča imenom

Fra Grgo Martić

the streets. Friar Radoslav describes the crowded church, the monastery, and the churchyard filled with believers and numerous prominent guests, mentioning with enthusiasm the evening public festivities at dusk:

> *The darkness had not even begun to set in from afar, and the grand courtyard of the monastery and the church was already full of various people, one next to the other. Darkness set in, and the beautiful and enormous monastery seemed to blaze into flames. The music of the People's Singing Society began to pump, and beautiful fireworks started to fly into the clouds with loud explosions. Such a thing had never been seen or experienced in Mostar before.*

This magnificent description of the splendid performance of the People's Singing Society, amidst the colorful extravagance of the fireworks and the multitude of joyous Mostar residents, is complemented by the valuable information that their performance was attended by the then 74-year-old Friar Grgo Martić, whom Friar Radoslav crowned with the name *Croatian Homer*. The Croatian national revivalist giant, a man who, as it will be shown, looked far ahead of his time, despite his advanced age, attended the Mostar celebration where he was welcomed in accordance with the fact that he had entered legend during his lifetime, leaving us a warning in verse:

> *Hard may it be for a people*
> *without fraternal love,*
> *like Bosnia without the land of Croatia.*

The Music section had been participating in commemorating significant historical anniversaries and events that were relevant to its contemporary context even earlier. Stijepo Đivoje, in *Napredak* from 1930, mentions the commemoration of the 500th anniversary of the death of the first Bosnian king, Stjepan Tvrtko I Kotromanić (1891). Meanwhile, Don Mate Nuić in his *Memorial* from 1939 describes how in 1892, in Čapljina, they welcomed the return of the delegation that visited Dubrovnik on the

***Fanfara* Hrvatskoga sokola Mostar, 1910.**
***Fanfara* of the Hrvatski Sokol Mostar, 1910**

hrvatskoga Homera. Hrvatski preporodni div, čovjek koji je, pokazat će se, gledao daleko ispred svojega vremena, unatoč visokoj životnoj dobi, pohodio je mostarsku proslavu gdje je dočekan u skladu s činjenicom da je za života ušao u legendu, ostavivši nam upozorenje u stihu:

> *Teško narodu bez ljubavi bratske,*
> *kao Bosni bez zemlje Hrvatske.*

Glazba je i ranije sudjelovala u obilježavanju bitnih obljetnica iz prošlosti i događaja koji su bili značajni za njezinu suvremenost. Stijepo Đivoje u *Napretku* iz 1930. navodi obilježavanje 500. godišnjice smrti prvoga bosanskog kralja Stjepana Tvrtka I. Kotromanića (1891.). Don Mate Nuić u *Spomenici* iz 1939. godine, pak, opisuje kako su 1892. u Čapljini dočekali povratak društvenoga izaslanstva koje je pohodilo Dubrovnik u prigodi tamošnjega otkrivanja spomenika velikomu hrvatskom baroknom pjesniku Ivanu Gunduliću. Istodobno se, piše don Mate, *rodoljubivo građanstvo jatimice skupljalo na mostarskom kolodvoru, odakle su naši izaslanici, uz zanosne poklike i snažni odjek Hrvatske glazbe, svečano dopraćeni u društvene prostorije*.

Don Mate piše i o nezanemarivu *Hrvojevu* nastojanju približavanja suvremenih kretanja i hercegovačkomu selu:

> *U tu svrhu od vremena do vremena društvo je sa svojim sekcijama priređivalo po obližnjim selima zajedničke izlete, kamo bi zvuk glazbe i snažni odjek hrvatske rodoljubne pjesme privukao svu braću Hrvate Mostara i okolice.*

Ipak, premda je izgradnjom novoga *Hrvojeva* doma omogućeno stavljanje na repertoar glazbenih i kazališnih komada u kojima je mogao sudjelovati veći broj izvođača, osjetan je pad aktivnosti Glazbe koji se može vezati s odlaskom Vinka Šubira iz Mostara. Više izvora bilježi kako je došlo i do osipanja glazbara, osobito puhača koji otpočinju suradnju s *Fanfarom* Društva za tjelesni odgoj *Hrvatski sokol* iz Mostara koje je osnovano 1896. kao Prvo hercegovačko koturaško društvo, a čija je glazbena djelatnost

occasion of the unveiling of the statue to the great Croatian Baroque poet Ivan Gundulić. At the same time, as Don Mate writes, *patriotic citizens were gathering in droves at the Mostar railway station, from where our delegates, accompanied by enthusiastic cheers and the powerful sound of the Croatian Wind Orchestra, were ceremoniously escorted to the premises of the Society.*

Don Mate also writes about significant efforts of *Hrvoje* to bring contemporary trends closer to Herzegovinian villages:

> *For this purpose, from time to time, the society, with its sections, organized joint excursions to nearby villages, where the sound of music and the powerful echo of Croatian patriotic songs attracted all the Croatian brethren of Mostar and its surroundings.*

However, despite the construction of the new Lodge of *Hrvoje, which* enabled the inclusion of musical and theatrical pieces in which a larger number of performers could participate, there was a noticeable decline in the activities of the Wind Orchestra, which can be associated with the departure of Vinko Šubir from Mostar. Multiple sources record that there was also a decline in the number of musicians, especially wind instrumentalists, who began collaborating with *Fanfara* of the Croatian Physical Education Society *Hrvatski Sokol* from Mostar, founded in 1896 as the First Herzegovinian Bicyclist Society, whose musical activities began at the dawn of the new century, in 1900. There is little usable information about the Hrvatski Sokol Mostar, even less about *Fanfara*, but it is a reliable fact that in 1914., Austria-Hungary, just like the members of *Hrvoje*, recruited them for wartime needs. This, in turn, enabled some of the Mostar musicians to navigate the storms of war more safely, outside the cruelty of the battlefield, and survive the horrors of the First World War.

The mentioned lull in the activities of the Wind Orchestra from the second half of the 1890s is also evident from numerous preserved invitations and program booklets for festivities, entertainment events, theatrical and musical evenings organized by the People's Singing Society, or

krenula zorom novoga stoljeća odnosno 1900. godine. O Hrvatskomu sokolu Mostar malo je iskoristivih podataka, o *Fanfari* još i manje, ali je pouzdanim podatkom kako ju je 1914. Austro-Ugarska, uostalom jednako kao i *Hrvojevce*, unovačila za ratne potrebe. To je, pak, dijelu mostarskih glazbara omogućilo sigurnije brođenje ratnim vihorom, izvan okrutnosti bojišnice, i preživljavanje strahota Prvoga svjetskog rata.

Spomenuto zatišje Glazbe iz druge polovice 1890-ih razvidno je i prelistavanjem brojnih sačuvanih pozivnica i programskih knjižica za svečanosti, zabave, kazališne i glazbene večeri koje je postavljalo Narodno pjevačko društvo odnosno, nakon 1898. Hrvatsko glazbeno-pjevačko društvo *Hrvoje*, a u kojima uglavnom glazbeni prinos daje Vojna glazba odnosno službeni orkestar u Mostaru raspoređene austro-ugarske vojske.

Na činjenicu da vlast i dalje nije sklona *Hrvoju* osvrće se u svojemu važnom tekstu i Đivoje, navodeći kako, nakon

after 1898, the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje*. These events mostly featured contributions from the Military Band or the official orchestra of the Austro-Hungarian army stationed in Mostar.

Đivoje addresses the fact that the authorities were still not favorable towards *Hrvoje* in his important text, mentioning how, after the opening of the local gymnasium (today's Gimnazija Mostar, founded in 1893 in Luka, operated from 1898 in the first wing of its building, inspired by the Spanish *Alhambra*, designed by Czech architect František Blažek), several of its professors, including Matej Milas, Leo Jamnicki, Stjepan Janković, and Kosta Urumović, who was elected as the president of Hrvoje in 1901, actively participated in the educational activities of *Hrvoje*:

> *In the following year of the Society* (1902, author's note), *gymnasium professors were not allowed to be members of 'Hrvoje' by order of the authorities.*

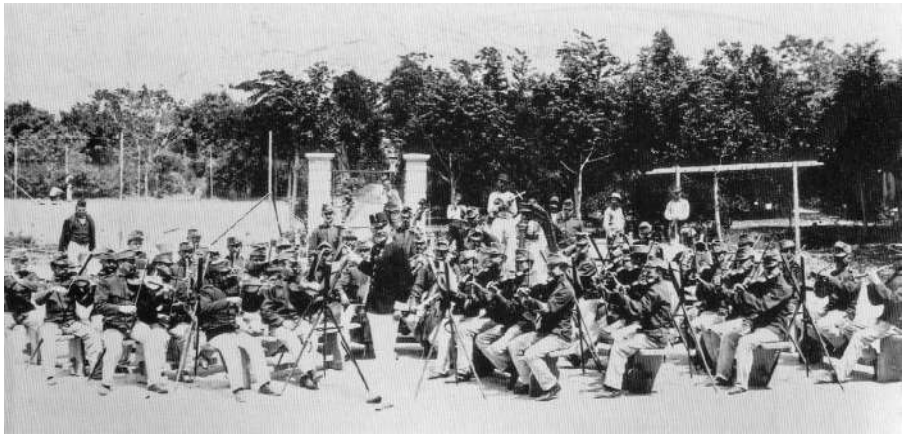

Austro-ugarska vojna glazba ispred Sjevernoga logora, 1898. – Anton Zimolo
Austro-Hungarian military band in front of the Northern camp, 1898 – Anton Zimolo

Primjer knjižice iz 1897.
Example of a booklet from 1897

***Hrvojeva* glazba, 1903.**
The Wind Orchestra of *Hrvoje*, 1903

otvorenja mjesne gimnazije (današnja Gimnazija Mostar, osnovana 1893. na Luci, od 1898. djeluje u prvomu izgrađenom krilu svojega zdanja koje je, nadahnut španjolskom *Alhambrom*, projektirao češki arhitekt František Blažek), aktivno u prosvjetnomu *Hrvojevu* djelovanju sudjeluju i gimnazijski profesori dr. Matej Milas, Leo Jamnicki, Stjepan Janković i Kosta Urumović koji je 1901. izabran za *Hrvojeva* predsjednika:

> *Slijedeće društvene godine* (1902., nap. a.) *profesori mjesne gimnazije naredbom vlasti nijesu smjeli biti članovi 'Hrvoja'.*

No, Glazba nikada nije raspuštena. Dapače, u određenim vremenskim razmacima ondanji tisak bilježi poneki nastup i iz tih *sušnih* godina. Tako *Osvit* 18. travnja 1903. piše kako se *na radost cieloga gradjanstva pokazala željno očekivana 'Hrvojeva' glazba* i na Uskrs prijepodne svirala *od družtva, Stefanijim šetalištem* (današnje Šetalište Nikole Šubića Zrinskoga, nap. a.), *pa Zahumom do pred crkvu, praćena mnogobrojnim svietom*. U nastavku, navodeći kako je na Uskršnji ponedjeljak organiziran izlet u Iliće, na Ćatića slavinu, novinar dodaje kako je *krasno bilo*

However, the Wind Orchestra was never disbanded. On the contrary, at certain intervals, the contemporary press recorded some performances even from those *dry-spell* years. For example, on April 18, 1903, *Osvit* reported how *the eagerly awaited Wind Orchestra of 'Hrvoje' played on Easter morning, passing through Stefanija's promenade* (today's Nikola Šubić Zrinski Promenade, author's note), *then through Zahum to the church, accompanied by numerous citizens.* The journalist further noted that an excursion was organized to Ilići, to the Ćatić fountain, on Easter Monday, where it was *a pleasure to see the well-dressed members of the band and the Hrvatski Sokol*. He especially praised the work of the new chaplain, August Remec.

Karlo Drago Miletić also provides information about the band's performance on July 5, 1903, at the *Summer Party*, which they opened with Remec's *Hrvatska koračnica*, which, at the audience's request, they played twice. Unfortunately, the exact date when Remec took over artistic direction of the musicians of *Hrvoje* is not known. However, both Miletić and Mirela Milićević-Šečić conclude that with his arrival, *Hrvoje* regained a qualified musician in its ranks, and he managed to restore their artistic level to the standard set by Šubir.

Biskupski dvor, 1900-tih – Anton Zimolo
Bishop's Palace, 1900s – Anton Zimolo

vidjeti liepe odore glasbe i Sokolaša. Osobito je pohvalio rad novoga kapelnika Augusta Remeca.

Karlo Drago Miletić donosi podatak i o nastupu glazbe od 5. srpnja 1903. godine na *Ljetnoj zabavi* koju su otvorili Remčevom *Hrvatskom koračnicom* koju su, na traženje općinstva, izvodili dva puta. Nije, nažalost, poznat podatak kada je Remec preuzeo umjetničko upravljanje *Hrvojevim* glazbarima, ali i Miletić i Mirela Milićević-Šečić zaključuju kako, njegovim dolaskom, *Hrvoje* u svojim redovima ponovno ima kvalificiranoga glazbenika i kako im je umjetničku razinu djelovanja uspio vratiti na razinu ljestvice koju je postavio Šubir.

– In the Mostar records of births, it is recorded that August Remec and his wife Marija, maiden name Blažina, had four children in Mostar between 1903 and 1907. Furthermore, another detail confirms August Remec's residency and work in Mostar. An announcement informing members of the Association of Croatian Singing Societies in Zagreb about activities in 1904 reports that, according to the results of the Choir Composition Contest, August Remec, the conductor of *Hrvoje* in Mostar, was awarded 40 crowns for his composition *Njoj* written for a male choir – as noted by Milićević-Šečić in *Hercegovina* from 2010.

– U knjizi rođenih u Mostaru zabilježeno je da su August Remec i njegova žena Marija r. Blažina dobili četvero djece u Mostaru u razdoblju od 1903. do 1907. godine. (…) Još jedan podatak svjedoči o boravku i radu Augusta Remeca u Mostaru. Naime, okružnica kojom su informirani članovi Saveza hrvatskih pjevačkih društava u Zagrebu o aktivnostima i poduzetom u 1904. godini izvješćuje da je, prema rezultatima Natječaja za zborske kompozicije, zborovođa *Hrvoja* iz Mostara August Remec nagrađen sa 40 kruna za skladbu *Njoj* pisanu za muški zbor – navodi Milićević-Šečić u *Hercegovini* iz 2010. godine.

Miletić se, pak, s razlogom osvrće na opisani smjer kretanja u izvješću iz *Osvita*, dodajući kako je kasnije usvojen drukčiji raspored, u skladu s kojim su glazbari polazili od *Hrvojeva* doma, kroz Crkvenu ulicu (današnja Ulica fra Didaka Buntića), prema Zahumu gdje je uvijek izvođena koračnica *Bog i Hrvati*, da bi na Balinovcu (današnji Trg Tihomira Mišića) skretali prema novomu Biskupskom dvoru (1906.) današnjom Ulicom nadbiskupa Čule gdje je obvezno svirano u čast biskupu, a potom su išli na Rondo (današnji Trg hrvatskih velikana) i nastavljali do Stare gimnazije (1898.) te izlazili na Paralelnu ulicu (Ulica hrvatskih branitelja) i, slijedeći uskotračnu željezničku prugu, zatvarali krug na polazišnoj točci, kod svojega doma.

U odnosu na spomenuti toponim Balinovac, vrijedi navesti kako je riječ o gradskomu naselju uz rijeku Radobolju, s jugozapadne gradske strane, smještenomu između obronaka Brkanova brda i Biskupove glavice, naselju koje ime duguje obitelji Balinović kojoj su osmanske vlasti oduzele cjelokupan obiteljski posjed. Dobrotvor Katedrale Marije Majke Crkve u Mostaru, zagrebački kanonik Milan Balenović, želeći sačuvati trajni spomen na svoje drevne pretke, darovao je Mostaru katedralni zvonik (2005.), skupa sa šest zvona, izlivenih u ljevaonici *Grassmayr* u Innsbrucku (Republika Austrija) koja se bavi lijevanjem zvona još od 1599. godine, bilježe spomen-ploča na zvoniku i *Crkva na kamenu* iz kolovoza 2003. godine.

– Plemenitomu darovatelju katedralnoga tornja sa šest zvona o 25. obljetnici Katedrale Majke Crkve, prečasnomu Milanu Balenoviću, kanoniku Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga, potomku hrvatske obitelji Balinovića, prognane u 16. stoljeću iz Mostara – napis je s pročelja vitkoga zvonika.

Miletić, with reason, reflects on the described direction of movement in the report from *Osvit*, adding that later a different route was adopted. According to this, the musicians started from the Lodge of *Hrvoje*, through Crkvena Street (today's Friar Didak Buntić Street), towards Zahum, where the march *Bog i Hrvati* was always performed. Then in Balinovac (today's Tihomir Mišić Square) they turned towards the new Bishop's Palace (1906), now Archbishop Čule Street, where they played in honor of the bishop. After that, they went to Rondo (today's Croatian Nobles Square) and continued to the Old Gymnasium (1898), exiting onto the Paralelna Street (Hrvatskih branitelja Street), and finally, following the narrow-gauge railway, they closed the circle back at their starting point, near their Lodge.

Regarding the mentioned toponym Balinovac, it is worth noting that it is an urban settlement along the Radobolja River, on the southwest side of the city, situated between the slopes of Brkanovo Brdo and Biskupova Glavica. The settlement owes its name to the Balinović family, whose entire family property was confiscated by Ottoman authorities. In an effort to preserve a lasting memory of his ancient ancestors, the benefactor of the Cathedral of Mary, Mother of the Church in Mostar, Canon Milan Balenović from Zagreb, donated the cathedral bell tower in 2005, along with six bells cast at the *Grassmayr* foundry in Innsbruck, Austria, which has been casting bells since 1599. This is noted by the plaque on the bell tower and the paper *Crkva na Kamenu* in August 2003.

– A tribute to the noble donor of the cathedral tower with six bells on the 25th anniversary of the Cathedral of Mary, Mother of the Church, the venerable Milan Balenović, canon of the Cathedral Chapter of Zagreb, descendant of the Croatian Balinović family, exiled from Mostar in the 16th century – reads the inscription on the facade of the slender bell tower.

In 1904, one of the most solemn days in the history of the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje* Mostar dawned. During that time, every society cherished and carefully maintained its flag as a kind of status symbol. As a sign of respect for its dedicated and persevering efforts, the Starčevićian women from Zagreb, led by the Croatian writer and one of the first female journalists

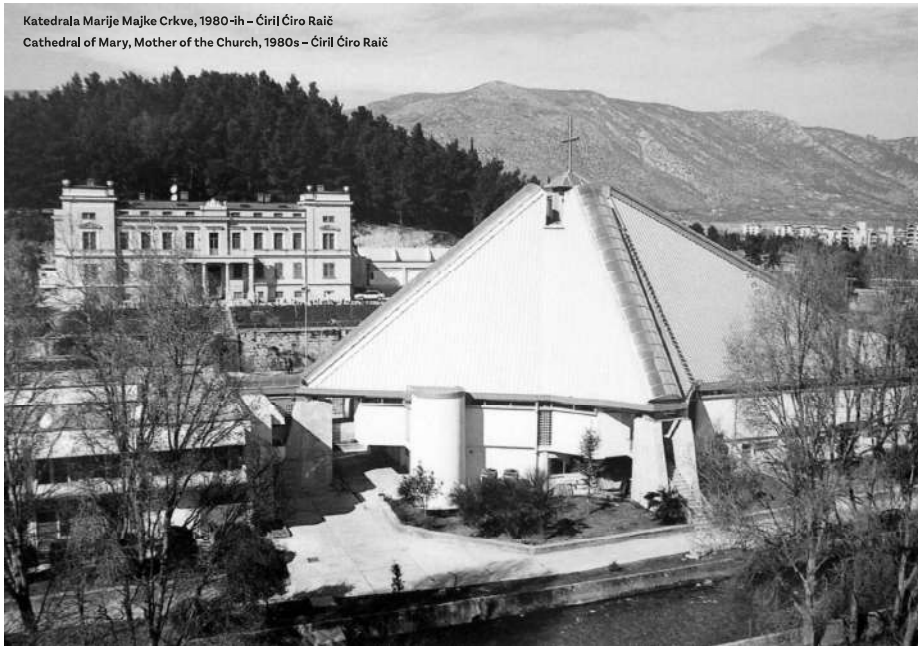

Katedrala Marije Majke Crkve, 1980-ih – Ćiril Ćiro Raič
Cathedral of Mary, Mother of the Church, 1980s – Ćiril Ćiro Raič

Osvanuo je, 1904. godine, jedan od najsvečanijih dana u povijesti HGPD *Hrvoje* Mostar. Svako je društvo u tomu vremenu, kao svojevrsni statusni znamen, imalo i briljivo njegovalo društvenu zastavu. *Hrvoju* su, u znak poštovanja prema njegovu samoprijegornom i ustrajnom djelovanju, društvenu zastavu darovale zagrebačke starčevićanke na čelu s hrvatskom književnicom i jednom od prvih novinarki u Hrvata Marijom Kumičić, inače suprugom čuvenoga hrvatskog književnika Eugena Kumičića. Đivoje u *Napretku* donosi podatak kako je zastava izvezena prema nacrtu *hrvatskoga umjetnika g. Posilovića*, referirajući

among Croats, Marija Kumičić, who was also the wife of the famous Croatian writer Eugen Kumičić, presented the flag of the society to *Hrvoje*. Đivoje in *Napredak* provides information that the flag was embroidered according to the design of the *Croatian artist, Mr. Posilović*, referring to August Posilović, a Croatian sketch artist and painter from Zagreb.

It was customary to publicly consecrate (*install*) the flag of the society, and Marija had agreed to be its godmother upon receiving an invitation from Mostar. However, due to the sudden death of her husband, she did not attend

Marija Kumičić, darovateljica društvene zastave
Marija Kumičić, donor of the flag of the society

Anđa Fišić, kuma društvene zastave
Anđa Fišić, godmother of the flag of the society

se na Augusta Posilovića, hrvatskoga crtača i slikara iz Zagreba.

Običaj je bio javno posvećenje (*inštalacija*) društvene zastave, a Marija je, na poziv iz Mostara, pristala biti njezinom kumom. Međutim, zbog iznenadne suprugove smrti nije nazočila proslavi koju je rukovodstvo *Hrvoja* kanilo odgoditi, na što obitelj Kumičić nije pristala. Za kumu zastave tako je odabrana Anđa Fišić, udovica jednoga od najistaknutijih prvaka i osnivača *Hrvoja* Nike Fišića.

Proslava je trajala puna tri dana, s bogato osmišljenim programom, raskošnim crkvenim obredima pa i čuvenom glagoljaškom misom, višestrukim bakljadama, izvođenjem uzvišenih pjesama, napose onih u čast pokrovitelju Društva biskupu Buconjiću te kumi društvenoga stijega odnosno zastave s kopljem za stjegonošu na čijemu se vrhu nalazila metalna lira, od samoga nastanka *Hrvoja* ugrađena u njegovo znamenje, a koja je pričvršćivala dvije svečane lente. Prvu je resio napis *Bog i Hrvati* s ubilježenom 1904. godinom, dok je na drugoj bilo izvezeno ime Anđe Fišić. Cjelokupan stijeg, nagrižen zubom vremena, ali uz istinsko čudo što je uopće preživio ratove i stradanja crkvenoga i samostanskoga kompleksa sv. Petra i Pavla

the celebration, which the leadership of Hrvoje intended to postpone, but the Kumičić family did not agree to this. Therefore, Anđa Fišić, the widow of one of the most prominent leaders and founders of *Hrvoje*, Niko Fišić, was chosen as the flag's godmother.

The celebration lasted for three full days, featuring a richly planned program, lavish church ceremonies, including the famous Glagolitic Mass, multiple torchlight processions, and performances of elevated songs, especially those honoring the patron of the Society, Bishop Buconjić, and the godmother of the flag of the society, with a spear for the flag-bearer with a metal lyre at the top, which has been a part of *Hrvoje's* emblem since its inception, and two ceremonial ribbons attached. The first ribbon bore the inscription *Bog i Hrvati* with the year 1904 marked, while the name of Anđa Fišić was embroidered on the second one. The entire flag, weathered by the passage of time but miraculously surviving wars and the hardships of the church and monastery complex of St. Peter and Paul over the last 120 years, has been preserved and is safeguarded in special conditions in the Franciscan monastery in Mostar, at the Franciscan Martyrs Square.

The celebration of the consecration of the solemn flag began on August 13, 1904, and concluded on the Feast of the Assumption. It included multiple joint concerts by various societies that visited the capital of the ancient land of Hum, folk festivities, fair exhibitions, an evening musical procession with torches, solemn speeches, toasts, firing of muskets (small ceremonial cannons producing loud bangs without firing bullets), singing, and dancing. Jure Smoljan, the son of another of the society's leaders and founders, Ivan Smoljan, played the honorable role of the flag-bearer. To distinguish him from his namesake, who was the first archivist of the Society, the designation *junior* was added to his name in writings. His photograph, like that of the flag's godmother, has been preserved from passage of time.

From the preserved invitations and creatively designed booklets of the celebration stored in the Franciscan monastery in Mostar, all the three-day events of that special Herzegovinian summer are evident. On the second day of the festivities, August 14, the city was awakened

Izvorna *Hrvojeva* zastava iz 1904., sa stijegom
***Hrvoje*'s original flag from 1904, with spear**

kroz posljednjih 120 godina, pohranjen je i zaštitnički se, u posebnim uvjetima, čuva u mostarskomu franjevačkom samostanu, na Trgu franjevaca mučenika.

Proslava posvete svečane zastave otpočela je 13. kolovoza 1904., a okončana je na Gospojinu odnosno blagdan Velike Gospe. Uključila je više zajedničkih koncerata raznih društava koja su tom prigodom pohodila glavni grad drevne Humske zemlje, potom pučke veselice, sajamske izložbe, večernju glazbenu procesiju pod bakljama, svečana obraćanja, zdravice, pucanje mužara (omanjih paradnih

by a solemn reveille at 5 a.m. After hours of parades and welcoming the newly arrived guests that morning, at 10:30, the flag was ceremoniously unfurled in front of the countless assembled crowd and guests who had arrived in Mostar from all nearby and distant places on Stefanie's Promenade, named in honor of Princess Stephanie, the wife of the Austro-Hungarian heir apparent, Prince Rudolf Habsburg, and the daughter of Belgian King Leopold II.

Edin Čelebić, in his 1987 text, asserts that the consecration and unfurling of the new flag represented a

topova koji proizvode glasan prasak, bez ispaljivanja hica), pjesmu i ples. Posebno časnu ulogu *Hrvojeva* stjegonoše imao je Jure Smoljan, sin još jednoga od društvenih prvaka i osnivača Ivana Smoljana. Kako bi ga u napisima razlikovali od imenjaka mu koji je bio prvim arhivarom Društva, uz ime mu je dodavana odrednica *mladi*, a sačuvana fotografija, kao i ona kume zastave, također ga je otela prolaznosti vremena.

Iz sačuvanih i u mostarskomu franjevačkom samostanu pohranjenih pozivnica i nadahnuto osmišljenih programskih knjižica proslave, razvidna su sva trodnevna zbivanja iz toga posebnog hercegovačkog ljeta. Drugoga dana svečanosti, 14. kolovoza, grad je u pet sati ujutro probudila svečana budnica. Nakon višesatnih parada i dočeka novopridošlih gostiju toga jutra, u 10:30 zastava je svečano, pred nebrojenim mnoštvom okupljenoga puka i u Mostar pristiglih gostiju iz svih okolnih i brojnih udaljenih mjesta, razvijena na Štefanijinu šetalištu (*Stephanie allee*), nazvanomu u slavu princeze Stephanie, supruge austro-ugarskoga carskog prijestolonasljednika princa Rudolfa Habsburga i kćerke belgijskoga kralja Leopolda II.

Jure Smoljan (mladi), stjegonoša
Jure Smoljan (junior), flag-bearer

Spomenica u slavu svečanoga razvijanja *Hrvojeve* zastave, 1904.
Memorial in honor of the ceremonial unfurling of *Hrvoje's* flag, 1904

magnificent manifestation of Croatian thought, adding that surprisingly, even the official Austrian authorities were left with a good overall impression of the ceremony:

> *The Croats were satisfied with it, the Serbs did not feel provoked, and the Muslims, as in all such similar occasions, were disinterested.*

Moreover, Risto Besarović, in the book *Culture and Art in Bosnia and Herzegovina under Austro-Hungarian Rule*, published in 1968, includes an extensive report from the Provincial Government to the Joint Ministry of Finance about the consecration of *Hrvoje's* flag, written in German, from which it is evident that a certain I. Benko was officially tasked with monitoring and reporting to the authorities on everything that was happening.

While condemning some *hostile pens* that wrote against the solemn unfurling of *Hrvoje's* flag *adorned with the historical Croatian coat of arms and Croatian national*

Pozivnica na svečano razvijanje *Hrvojeve* zastave, 1904.
Invitation to the ceremonial unfurling of *Hrvoje's* flag, 1904

Edin Čelebić u svojemu tekstu iz 1987. ustvrđuje kako su posveta i razvijanje nove zastave predstavljali *veličanstvenu manifestaciju hrvatske misli*, domećući kako je, začudo, i na službene austrijske vlasti svečanost ostavila dobar opći dojam:

> *Hrvati su njome bili zadovoljni, Srbi se nisu osjećali izazivanim, a Muslimani kao u svim takvim i sličnim prilikama nezainteresirani.*

Inače, Risto Besarović u knjizi *Kultura i umjetnost u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom*, 1968. objavljuje opsežno Izvješće Zemaljske vlade Zajedničkomu ministarstvu financija o posveti *Hrvojeve* zastave, pisano na njemačkomu jeziku, iz kojega je razvidno kako je izvjesni I. Benko bio službeno zadužen pratiti i izvijestiti vlast o svemu što se zbivalo.

Osudivši neka *dušmanska pera* koja su pisala protiv *Hrvojeva* svečanog razvijanja društvene zastave *koju krase colors*, a distant magazine *Virovitičanin* exclaimed on August 20 of that year in his pages: *Long live Hrvoje!* Additionally, today unfairly less known Croatian writer from Sarajevo, Josip Milaković, dedicated his poem to the people of Mostar, which we present here as a reprint from the archives of the Archive of the Herzegovina-Neretva County in Mostar.

Unlike the glorious performance at the celebration of the provincial 50th anniversary in Herzegovina and the brilliant flashes under the baton of August Remec, there is a noticeable absence of any significant mention of *Hrvoje's* musicians at the consecration of the flag, and the following years witness some major historical events that indicate the complete decline of their activities. For example, the visit of the Austrian Emperor and King of Hungary, Croatia and Bohemia Franz Joseph I to Mostar on June 3, 1910, during which the Croatian triumphal arch (separate triumphal arches were erected by Croats, Muslims, and Serbs), with the flag of the society and the

***Hrvoje* u franjevačkomu samostanu, pri posveti društvenoga stijega, 1904.**
***Hrvoje* in the Franciscan monastery, at the consecration of the flag, 1904**

povijesni hrvatski grb i hrvatske narodne boje, daleki *Virovitičanin* 20. je kolovoza te godine na svojim stranicama usklikuo: *Živio Hrvoje!* Danas nepravedno manje znani hrvatski književnik iz Sarajeva Josip Milaković Mostarcima je, pak, posvetio svoju pjesmu koju donosimo u rukopisu, kao pretisak iz pohrane Arhiva Hercegovačko-neretvanske županije u Mostaru.

Za razliku od slavnoga nastupa na proslavi provincijske 50. obljetnice u Hercegovini i onih sjajnih bljeskova pod kapelničkom palicom Augusta Remeca, zamjetan je izostanak nekoga značajnog spomena *Hrvojevih* glazbara

imperial yellow-black flag, being placed right in front of Hrvoje's home. There, the Croatian Music Society *Slavulj* from Trebinje played for the Emperor and King.

Aforementioned Mirela Milićević-Šečić writes in her essay from *Herzegovina* how *Hrvoje* and *Slavulj*, as members of the Association of Croatian Singing Societies, had frequent contacts, but how 1913 was especially significant for them in terms of joint performances:

> *First, 'Hrvoje' visited Trebinje with the aim of raising funds for the construction of the Lodge of*

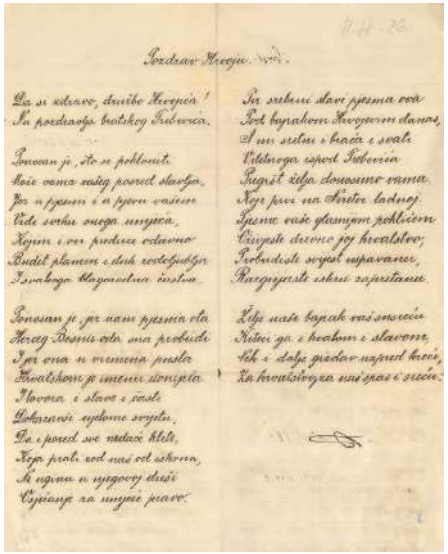

Pretisak pjesme Josipa Milakovića u rukopisu, posvećene *Hrvoju*
Reprint of Josip Milaković's poem in manuscript, dedicated to *Hrvoje*

na posveti društvene zastave, a slijede i godine u kojima se zbivaju neki veći povijesni događaji koji svjedoče potpuno zamiranje njihova djelovanja. Takov je, primjerice, posjet austrijskoga cara i ugarsko-hrvatskoga i češkoga kralja Franje Josipa I. Mostaru, 3. lipnja 1910. godine, u čiju je čast hrvatski slavoluk (slavoluke su, zasebno, bili podigli i Hrvati i Muslimani i Srbi), s društvenom i monarhijskom žuto-crnom zastavom, bio postavljen upravo ispred *Hrvojeva* doma. Tamo je caru i kralju sviralo Hrvatsko glazbeno društvo *Slavulj* iz Trebinja.

Ranije spomenuta Mirela Milićević-Šečić u svojemu eseju iz *Hercegovine* piše kako su *Hrvoje* i *Slavulj*, kao članovi Saveza hrvatskih pjevačkih društava, imali česte kontakte, ali kako im je 1913. bila posebno značajnom u smislu zajedničkih nastupa:

> *the society 'Slavulj'... (...) The wind players (from Hrvoje, author's note) remain in the Fanfara of the 'Hrvatski Sokol', where we find them in 1913 in the action of assisting friends in Trebinje in building the 'Slavulj' Lodge.*

It was precisely in 1913 that the *Fanfara* of the Hrvatski Sokol reappeared in newspaper records. In *Napredak - Croatian National Calendar for 1914*, the opening ceremony of the *Napredak* Home of the Founders in Sarajevo, held on September 27 and 28 of that year, is extensively described:

> *With the performance of the davorija songs already at 5 o'clock, the military-veteran Wind Orchestra went to the train station to welcome guests from Herzegovina. There were over 150 of them, including 25 uniformed members of the Croatian Music Society 'Slavulj' from Trebinje with their Wind Orchestra and flag, 'Hrvoje' from Mostar with a flag, 'Hrvatski Sokol' from Mostar with a fanfare and flag, 'Sokoli' from Konjic and Čapljina, etc. (...) In an exemplary order, the guests, accompanied by three bands ('Slavulj', the 'Croatian Sokol' from Mostar, and the Sarajevo veterans), marched into the city. (...) Three bands participated in the procession: 'Slavulj', 'Hrvatski Sokol' from Mostar, military veterans from Sarajevo, and the trumpeters of the Sarajevo 'Hrvatski Sokol'. Sarajevo resounded with music, and the beautiful Croatian davorija songs delighted the participants of the procession, who marched through dense crowds with exemplary order and Croatian dignity. 'Slavulj' Wind Orchestra,*

Prvo je 'Hrvoje' gostovao u Trebinju s ciljem prikupljanja pomoći za gradnju društvenog doma 'Slavulju'... (...) Puhači (Hrvojevi, nap. a.) ostaju u Sokolskoj fanfari gdje ih zatičemo 1913. godine u akciji pomoći prijateljima u Trebinju radi izgradnje 'Slavuljevog' doma.

Upravo se te 1913. ponovno u novinskim zapisima pojavljuje *Fanfara* Hrvatskoga sokola. U *Napretku – Hrvatskomu narodnom kalendaru za prostoru 1914. godinu*, opširno je opisana svečanost otvorenja *Napretkova* Zakladnog doma u Sarajevu, održana 27. i 28. rujna te godine:

Uz svirku davorija već je u 5 sati vojno-veteranska glazba pošla na kolodvor, da dočeka goste iz Hercegovine. Došlo ih je preko 150, a medu njima 25 uniformiranih članova Hrvatskog glazbenog društva 'Slavulj' iz Trebinja s potpunom svojom glazbom i zastavom, 'Hrvoje' iz Mostara sa zastavom, 'Hrvatski sokol' iz Mostara s fanfarom i zastavom, 'Sokoli' iz Konjica i Čapljine itd. (...) Svrstani u uzoran red, gosti su uz pratnju triju glazbi ('Slavulj', mostarski 'Sokol' i sarajevski veteranci) krenuli u grad. (...) U povorci su sudjelovale tri glazbe: 'Slavuljeva', 'Hrvatskog sokola' iz Mostara, vojno veteranska iz Sarajeva i trubljači sarajevskog 'Hrvatskog sokola'. Sarajevo je odzvanjalo od svirke, a krasne hrvatske davorije oduševljavale su sudionike povorke, koji su u uzornu redu i hrvatskim dostojanstvom stupali kroz guste špalire svijeta. 'Slavuljeva' glazba kojom je upravljao g. Karlo Mohr i fanfara 'Hrvatskog sokola' iz Mostara, zadivile su općinstvo svojim preciznim sviranjem i skladnim izvadanjem davorija i ostalih skladbi.

Uslijedili su globalno ludilo i sveopće razaranje u plamenu Prvoga svjetskog rata. Više autora, bez nekih podrobnijih pojašnjenja, piše kako je u ratnomu vihoru uništena gotovo cjelokupna *Hrvojeva* imovina, zajedno s glazbalima i drugom građom. Spomenuto je već kako su glazbari uglavnom uvojačeni u austro-ugarsku vojnu službu, a

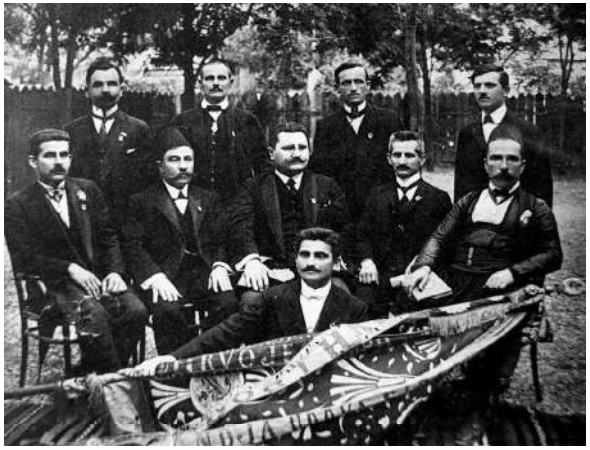

Uprava HGPD *Hrvoje*, 1914.
Administration of the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje*, 1914

conducted by Mr. Karlo Mohr, and the fanfare of the 'Hrvatski Sokol' from Mostar amazed the audience with their precise playing and harmonious rendition of davorija songs and other compositions.

Following the global madness and widespread destruction in the flames of the First World War, multiple authors, without detailed explanations, write that almost the entire property of *Hrvoje* was destroyed in the war turmoil, along with musical instruments and other things. It has already been mentioned that the musicians were mostly enlisted in the Austro-Hungarian military service, and Karlo Drago Miletić in his book *Croatian Wind Orchestra Mostar* publishes information about those who fell into captivity, mentioning Josip Franjo Pezelj who survived Russian camps, managing to return to Mostar and his Wind Orchestra.

Karlo Drago Miletić u svojoj knjizi *Hrvatska glazba u Mostaru* objavljuje podatak i o onima koji su pali u zarobljeništvo, navodeći Josipa Franju Pezelja koji je preživio ruske logore, da bi se uspio vratiti Mostaru i svojoj Glazbi.

Ubavka Prusina-Prašo u knjizi *Muzička škola...* radi svojevrsni presjek djelovanja različnih glazbara u Mostaru u razdoblju do kraja Prvoga svjetskog rata, ističući *svestranu i plodnu* ulogu društvenih kapelnika i dirigenata austro-ugarske vojne glazbe, ocjenjujući ih zaslužnima za *razvoj instrumentalne i simfonijske glazbene prakse*, misleći ovdje, jasno, na mostarsko podneblje:

Radeći ujedno i kao zborovode i dirigenti pjevačkih društava, oni su organizirali glazbeni život i bili prvi skladatelji koji su živjeli i djelovali na području Mostara i Bosne i Hercegovine. Njihov opus čine pretežno obrade narodnih pjesama, himne za pjevačka društva, kola, zborne skladbe za muški i mješoviti zbor, scenska glazba za kazališne komade, komadi s pjevanjem, manje skladbe za glasovir i sl.

Zaključila je kako su utjecaj dirigenata, kapelnika i zborovođa, dolazak u Mostar Čeha i glazbenika iz drugih glazbeno obrazovanijih sredina, pokazat će se, bili izuzetno važni za razdoblje prije i nakon Drugoga svjetskog rata u Mostaru.

– Četiri godine ratnoga pustošenja nanijele su *Hrvoju* neprocjenjivu štetu. No, nakon skoro desetljeća duge duhovne i materijalne depresije, izazvane velikim razočaranjem u javnosti koje je izazvao I. svjetski rat, stvaranje nejedinstvene jugoslavenske države i teške gospodarske situacije u zemlji, ponovo se Mostar probudio i zaživio životom grada bogata kulturnog sadržaja – zapisala je ista autorica u *Motrištima* 1997. godine.

Ubavka Prusina-Prašo, in the book *Music School...*, provides a kind of overview of the activities of various musicians in Mostar during the period until the end of the First World War, emphasizing the *versatile and productive role* of the chaplains of the society and conductors of the Austro-Hungarian military band, considering them *deserving for the development of instrumental and symphonic music practice*, especially in the Mostar region:

Working as conductors of singing societies, they organized musical life and were the first composers who lived and worked in the area of Mostar and Bosnia and Herzegovina. Their opus mainly consists of arrangements of folk songs, hymns for singing societies, dances, choral compositions for male and mixed choir, stage music for theatrical performances, performances with singing, smaller compositions for piano, etc.

She concluded that the influence of conductors and chaplains, as well as the arrival of Czechs and musicians from other musically educated environments in Mostar, would prove to be extremely important for the period before and after the Second World War in Mostar.

– Four years of war devastation caused immeasurable damage to *Hrvoje*. However, after nearly a decade of spiritual and material depression, caused by the great disillusionment in the public sphere triggered by the First World War, the establishment of the disunited Yugoslav state, and the difficult economic situation in the country, Mostar once again awakened and began to live the life of a city rich in cultural content – wrote the same author in *Motrišta* in 1997.

Marijo Maduna

Hrvatska glazba Mostar, 1929. /Croatian Wind Orchestra Mostar, 1929

OSAMOSTALJENJE HRVATSKE GLAZBE MOSTAR

Svršetkom Prvoga svjetskog rata, 11. studenog 1918. godine, Mostar se našao u novoj političkoj i društvenoj stvarnosti. Dana 1. prosinca te godine postao je dijelom novoustrojene Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (nakon 33-dnevnoga postojanja Države Slovenaca, Hrvata i Srba) koja je, ukidanjem Ustava i proglašenjem diktature kralja Aleksandra I. Karađorđevića, 6. siječnja 1929. preimenovana u Kraljevinu Jugoslaviju.

Razaračka snaga rata ostavila je ožiljke u svekolikomu životu grada, tako i u glazbi i kulturi uopće. No, kako to obično biva, nova se snaga rađa u najnevjerojatnijim okolnostima i skupina preživjelih glazbara *Hrvojeve* glazbe i sokolske *Fanfare* okuplja se i osniva samostalnu Hrvatsku glazbu u Mostaru. Po prvi put u svojoj, dotad 29-godišnjoj povijesti nisu bili dijelom nekoga većeg društva, nego su krenuli novim smjerom, podarivši društvu ime pod kojim danas slavi 135 dičnih godina.

Prema nekim izvorima, pomogli su se glazbalima koja su ostala u austro-ugarskim vojarnama, da bi kasnije kupovali nova. Odmah obnavljaju stare sveze s Hrvatskim glazbeno-pjevačkim društvom *Hrvoje* Mostar i Hrvatskim kulturnim društvom *Napredak* Mostar. S *Hrvojem* kroz 1920-te surađuju čak i osjetno tješnje i učestalije u odnosu na ono razdoblje *umirivanja* desetak posljednjih godina prije sarajevskoga atentata na austro-ugarskoga prijestolonasljednika i nadvojvodu

INDEPENDENCE OF CROATIAN WIND ORCHESTRA MOSTAR

With the end of the First World War on November 11, 1918, Mostar found itself in a new political and social reality. On December 1 of that year, it became part of the newly established Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes (after 33 days of the existence of the State of Slovenes, Croats, and Serbs), which, with the abolition of the Constitution and the proclamation of the dictatorship of King Alexander I Karađorđević, was renamed the Kingdom of Yugoslavia on January 6, 1929.

The destructive force of the war left scars on all aspects of the city's life, including music and culture in general. However, as is often the case, new strength arises in the most incredible circumstances, and a group of surviving musicians from *Hrvoje's* Wind Orchestra and the Sokol *Fanfara* gathers and founds the independent Croatian Wind Orchestra Mostar. For the first time in its at-the-time 29-year-old history, they were not part of a larger society but embarked on a new path, giving the society a name under which it celebrates 135 glorious years today.

According to some sources, they helped themselves with the instruments that remained in the Austro-Hungarian barracks, later purchasing new ones. They immediately renewed old ties with the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje* Mostar and the

Kuća Adama Mikačića / House of Adam Mikačić – Ćiril Ćiro Raič

Franju Ferdinanda i njegovu suprugu vojvotkinju Sofiju koji je svijet odvukao u okrutan četverogodišnji rat.

Karlo Drago Miletić u svojoj knjizi o Hrvatskoj glazbi Mostar zapisuje kako su Glazbi tada prišli i neki stariji glazbari, poput liječnika Franje Bulata koji je kasnije imenovan članom Uprave i predsjednikom Društva. Kraj godine osamostaljenja dočekali su sa četiri veterana i šesnaest mladih glazbara, među kojima su najstariji bili dr. Bulat (47), Grgo Smoljan (36), Adolf Belobrk (30) i Niko Fertilio (25), dok su ostali bili mlađi od 25 godina, s Vjekoslavom Vrančićem koji je proslavio tek četrnaest ljeta.

Kako se osamostalila, a *Hrvojev* je dom pretrpio ratnu štetu, Hrvatska glazba u Mostaru 1918. nije imala svoje

Croatian Cultural Association *Napredak* Mostar. In the 1920s, they collaborated even more closely and frequently with *Hrvoje* compared to the period of *calm* in the decade before the Sarajevo assassination of the Austro-Hungarian heir to the throne, Archduke Franz Ferdinand, and his wife Duchess Sophie, which dragged the world into a cruel four-year war.

Karlo Drago Miletić in his book on Croatian Wind Orchestra Mostar writes that some older musicians also approached the Wind Orchestra, such as doctor Franjo Bulat, who was later appointed a member of the Board and president of the Society. They welcomed the end of the year of independence with four veterans and sixteen

prostorije te je krenula s djelovanjem i redovitim vježbama u stambenoj zgradi uglednoga mostarskog veletrgovca Adama Mikačića, smještenoj uz tadanji željeznički kolosijek, nadomak današnjega Španjolskog trga. Brzo su potom prešli u kuću Gyula Kramera u Crkvenoj ulici, dijelu koji se danas zove Onešćukova ulica, u blizini *Hrvojeva* doma, da bi se kasnije izmjestili u podrum kuće obitelji Milas, tik uz *Hrvojev* dom.

Miletić poučava kako je Kramer, mađarski doseljenik, bio postolarom koji je u Mostar doselio u vrijeme Austro-Ugarske. Povijest bilježi kako je otkupio zemljište na opisanomu mjestu i tu 1895. izgradio gostionicu s javnim kupatilom i dvorištem na obali Radobolje, u sjeni visokih oraha. Na knjigu *Eros pod dvoglavim orlom* (*Eros untern Doppeladler*) iz 1993. poziva se Salko Šarić u tekstu *Kupleraj u Mostaru*, objavljenomu u 114. broju *Mosta*, u svibnju 1999. godine, pišući kako se Kramerova gostionica zvala *Stotinu zuba* (*Hundert Zähne*) i kako je, računajući na izuzetan broj austrijskih i mađarskih vojnika, smještenih u Zapadni, Sjeverni i Južni mostarski logor, nudila i *dame za razonodu*. Kramerova kuća danas je ruševinom na čijemu kamenu, ponad ulaza, vremenu i dalje odolijevaju uklesani vlasnikovi inicijali *GK* i *1895.* godina. Poduzetni je Mađar u Mostaru *pohrvaćen* u Đuro, kako mu se zvao i sin, potom i unuk. Sin, Đuro Petar, rođen u Mostaru 1987., bio je iznimno obrazovan, profesionalno je uređivao mjesne novine i jedno vrijeme bio kapelnikom Hrvatske glazbe u Mostaru.

– Za njezin (Hrvatske glazbe, nap. a.) rad i osnutak neprocjenjiva je bila vrijednost glazbenika kojima je *Hrvoje* kao svojevrsna glazbena škola dalo osnovnu poduku, kako u muziciranju tako i u znanjima iz oblasti *solfeggia* i teorije glazbe. Glazbeni kadar stvarao se na taj način da se godina dana provodila u osposobljavanju i poduci, nakon čega se postajalo članom Hrvatske glazbe. I tu su kapelnici kao i mnogo puta do tada odigrali nezamjenjivu ulogu prosvjetitelja širokog društvenog sloja, a ne samo onog koji je mogao priuštiti sate privatne poduke – zapisuje Ubavka Prusina-Prašo u *Motrištima* 1997. godine, donoseći podatak kako je Mostar u to doba imao i *za današnji pojam nezamislivih* sedamdeset glasovira.

Gyula Kramer (u sredini) s obitelji, u društvu sina Đure Petra (lijevo) i fra Ignacija Jurkovića, 1930.

Gyula Kramer (in the middle) with his family, in company of his son Đuro Petar (left) and brother Ignacio Jurković, 1930

young musicians, among whom the oldest were doctor Bulat (47), Grgo Smoljan (36), Adolf Belobrk (30) and Niko Fertilio (25), while the rest were under 25, with Vjekoslav Vrančić, who was only fourteen summers old.

Since it became independent, and the Lodge of *Hrvoje* suffered war damage, Croatian Wind Orchestra Mostar did not have its own premises in 1918 and began its activities and regular rehearsals in the residential building of the prominent Mostar wholesaler Adam Mikačić, located next to the railway tracks of the time, close to today's Spanish Square. They quickly then moved to Gyula Kramer's house in the Crkvena Street, the part that is today called Onešćukova Street, near the Lodge of *Hrvoje*, and later moved to the basement of the Milas family's house, right next to the Lodge of *Hrvoje*.

Miletić teaches us that Kramer, a Hungarian immigrant, was a shoemaker who settled in Mostar during the Austro-Hungarian period. History records that he purchased

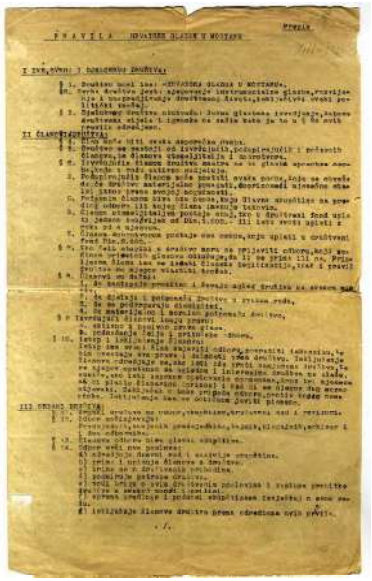

Pravila Hrvatske glazbe u Mostaru, 1920.
Rules of the Croatian Wind Orchestra Mostar, 1920

Pozivnica na *Hrvojevu* zabavu, uz nastup Hrvatske glazbe Mostar, 1919.
Invitation to *Hrvoje*'s party, with the performance of the Croatian Wind Orchestra Mostar, 1919

Ista autorica navodi važan podatak o osnivanju Salonskoga orkestra Hrvatske glazbe u Mostaru, 1920. godine, u koji ulaze i pojedini vojni glazbenici. No, nažalost nije potrajao, da bi ga ponovo ustrojilo HGPD *Hrvoje*, poradi *izvedbe nekih opereta i lakših glazbenih komada*. Pišući o spomenutoj intenzivnoj suradnji Hrvatske glazbe i *Hrvoja*, Prusina-Prašo navodi kako su im na repertoaru bile obradbe pučkih napjeva, budnice, marševi i koračnice, dok su najčešće zastupljeni hrvatski skladatelji *čija su djela uspješno znala odraziti rodoljubiva čuvstva* Vatroslav Lisinski i Josip Runjanin, ali i skladatelji Zajčeva doba: Franjo Vilhar-Kalski, Đuro Eisenhut, Vjenceslav Novak,

land at the described location and built an inn with public baths and a courtyard on the banks of the Radobolja River in 1895, in the shade of tall walnut trees. Salko Šarić refers to the book *Eros unter dem Doppeladler (Eros under the Double Eagle)* from 1993 in his text *Brothels in Mostar*, published in issue 114 of Most in May 1999. He writes that Kramer's inn was called *Hundert Zähne (Hundred Teeth)* and that, counting on the exceptional number of Austrian and Hungarian soldiers stationed in the Western, Northern, and Southern Mostar camps, it also offered ladies for entertainment. Kramer's house is now a ruin, with the owner's initials GK and the year 1895 still carved into the

Hrvatska glazba Mostar s kapelnikom Franjom Audom (u sredini), 1927. / Croatian Wind Orchestra Mostar with chaplain Franjo Auda (in the middle), 1927

Vilko Novak, kao i sami Ivan Zajc. Od izvođenih skladatelja koji su djelovali između dva svjetska rata navodi Rudolfa Matza, Ivana Brkanovića, Vinka Zganeca, Franju Dugana, Josipa Hatzea, Antuna Dobronjića te Ivana Matačića Ronjgova.

Ustvrđujući da je vrijedna pismohranska građa najvećma uništena, autorica piše kako djelomična rekonstrukcija ondanjega repertoara Hrvatske glazbe u Mostaru uključuje: *Noćni manevar* od Jagera, *Jesenji manevar*, *Kovačev student* i *Madmoiselle de Touche*, potom Nachtmanovu *Šumsku ljepoticu*, Verdijeve *Otela*, *Rigoletta*, *Traviatu*, *Trubadura* i *Hermanija*, Belinijevu *Normu*, Straussove

stone above the entrance, resisting the passage of time. The enterprising Hungarian in Mostar was *assimilated* into the Croatian community as Đuro, as was his son and grandson. His son, Đuro Petar, born in Mostar in 1987, was highly educated, he professionally edited local newspapers, and for a time served as the chaplain of the Croatian Wind Orchestra Mostar.

– For its (Croatian Wind Orchestra, autor's note) work and foundation, the value of the musicians to whom *Hrvoje*, as a kind of a music school, gave basic instruction, both in musicianship and in knowledge in the fields of solfeggio and music theory, was invaluable. The music staff was

Trg hrvatskih velikana u Mostaru – Stojan Stole Lasić

Croatian Nobles Square in Mostar – Stojan Stole Lasić

Na lijepomu plavom Dunavu i *Šišmiša*, Mascagnijevu *Cavallireiu Rusticanu*, Offenbachov *Can-can*, Puccinijeve *La boheme* i *Toscu*, Wagnerova *Parciphela*, Tanhauserova *Letećeg Nizozemca* i Smetanovu *Prodanu nevjestu*, dok su osobito omiljenima bili koračnice i marševi: *Tam za gorom* i *Hrvatska koračnica* od Augusta Remca, *U boj, u boj* Ivana pl. Zajca i drugi.

Hrvatska glazba kroz godine uspostavlja tradiciju promenadnoga koncerta na Božić, kao i sudjelovanja u raskošnoj vjerskoj procesiji mostarskim ulicama na Brašančevo (Tijelovo). Pozivani su na pučka slavlja, često bili glazbenom pratnjom pučkih izleta u Iliće, na vrelo studene Radobolje. Uspostavili su redovite nedjeljne koncerte na Rondou, današnjemu Trgu hrvatskih velikana, u novinskim izvješćima zabilježenim kao *Gumno*. U *Jukinim crticama* opisan je nastanak toga zaboravljenog toponima, u svjetlu činjenice kako je središnjom točkom trga prvotno bilo kružno ispupčenje na kojemu je vršeno žito.

created in such a way that a year was spent in training and learning, after which they became members of the Croatian Wind Orchestra. And there, as many times before, the chaplains played an irreplaceable role as educators of a wide social class, and not only those who could afford private lessons – Ubavka Prusina-Prašo writes in *Motrišta* in 1997, bringing the information that Mostar at that time had even *in today's terms an unimaginable* seventy pianos.

The same author states important information about the founding of the Salon Orchestra of Croatian Wind Orchestra Mostar in 1920, which includes some military musicians. But unfortunately, it did not last long, and it was reestablished by Croatian Music and Singing Society *Hrvoje*, in order to *perform some operettas and lighter musical pieces*. Writing about the aforementioned intensive cooperation between Croatian Wind Orchestra and *Hrvoje*, Prusina-Prašo states that their repertoire included arrangements of folk songs, reveilles, and marches, while

Hrvatska glazba Mostar, 1932.
Croatian Wind Orchestra Mostar, 1932

– Iz njega je, po projektu čuvenoga graditelja onoga doba Miloša Komadine, kojemu je snažnu potporu pružao vizionar i tadanji gradski poglavar Mustafa Mujaga Komadina, izgrađeno šest radijalnih aleja iz kojih su kasnije niknule ulice. Naziv Rondo udomaćio se dosta kasno, a dolazi od francuske riječi *la rond* što znači krug odnosno također francuskoga pojma *rondoleta* koji arhitekturno označava kružni oblik koji je ishodištem za zvjezdasto širenje ulica – izvadak je iz *Crtica*.

Narodna sloboda od 18. srpnja 1931. godine donosi:

> *Upalo je u oči, da prigodom koncertriranja Hrvatske Glazbe na promenadi bude mnogo više svijeta no inače.* Isto glasilo, 9. kolovoza 1935.

the most frequently represented Croatian composers were those *whose works successfully reflected patriotic sentiments:* Vatroslav Lisinski and Josip Runjanin. but also composers of Zajc's era: Franjo Vilhar-Kalski, Đuro Eisenhut, Vjenceslav Novak, Vilko Novak, as well as Ivan Zajc himself. Among the performed composers who worked between the two world wars, he mentions Rudolf Matz, Ivan Brkanović, Vinko Zganec, Franjo Dugan, Josip Hatze, Antun Dobronjić and Ivan Matačić Ronjgov.

Asserting that valuable archival material was largely destroyed, the author writes that partial reconstruction of the repertoire of the Croatian Wind Orchestra Mostar includes: *Night Maneuver* by Jager, *Autumn Maneuver, Blacksmith's apprentice,* and *Madmoiselle de Touche*, then Nachtman's *Forest Beauty*, Verdi's Otello, *Rigoletto*, *La Traviata*, *Il Trovatore* and *Aida*, Bellini's *Norma*, Strauss's *The Beautiful Blue Danube* and *Die Fledermaus*, Mascagni's *Cavalleria Rusticana,* Offenbach's *Can-can*, Puccini's *La Bohème* and *Tosca*, Wagner's *Parsifal*, *Tannhäuser* and *The Flying Dutchman*, and Smetana's *The Bartered Bride*, while the marches that were especially popular: *Tam za Gorom* and *Hrvatska Koračnica* by August Remec, *U boj, u Boj* by Ivan pl. Zajc, and others.

The Croatian Wind Orchestra established a tradition of promenade concerts at Christmas, as well as participating in the grand religious procession through the streets of Mostar on the Feast of Corpus Christi. They were invited to folk celebrations and often served as the musical accompaniment for folk excursions to Ilići, to the source of the cold Radobolja River. They also began hosting regular Sunday concerts at Rondo, today's Croatian Nobles Square, documented in newspaper reports as *Gumno (threshing floor)*. In *Jukine Crtice*, the origin of this forgotten toponym is described, in light of the fact that the central point of the square was originally a circular protrusion used for threshing grain.

– From it, according to the project of the renowned builder of that time, Miloš Komadina, who received strong support from the visionary and at-the-time city chief Mustafa Mujaga Komadina, six radial avenues were built, from which later streets sprouted. The name Rondo became established quite late, and it comes from

„Hrvatska Glazba" u Mostaru
priredule dne 31. prosinca 1931.
SVOJU VELIKU 186
SILVESTARSKU ZABAVU
u prostorijama Hrv. pjev. društva „Hrvoje", na koju Vas
Na zabavi iz blagonaklonosti sudjeluje g. Dr. JAKIŠA MILKOVIĆ.
te oktet i dućetanti Hrv. pjev. društva „HRVOJE".
PLES - PONOĆNA ŽIVA SLIKA - BOGATA LUKA SREĆE - OBILNA ZAKUSKA.
Ulaznice se dobivaju u trgovini g. S. Miličevića, a na večer na blagajni.
Ulazne cijene:
Mjesto u loži Din. 30.- I. mjesto Din. 20.- II. mjesto Din. 15.- Galerija Din. 10.-
Napomena: Ulaz u dvoranu postije 10 sati dozvoljen je samo uz dvostruku ulaznicu.
Početak točno u 8½ sati na večer.
ODBOR.

Pozivnica na Silvestarsku zabavu, 1931.
Invitation to the New Year's party, 1931

zaključuje*: Da nema vrijedne Hrvatske glazbe u umrtvljenom Mostaru stanovništvo ne bi imalo nikakve glazbene priredbe.*

No, tisak s posebnim oduševljenjem slavi njihove čuvene Silvestarske zabave, u današnjemu žargonu svečane dočeke Nove godine. Pisani su hvalospjevi uspješnim proslavama, nabrajani darovi za glazbare i za novogodišnje tombole (*Vladimir Zubac daruje štof za pet glazbarskih odijela, Miško Mikulić 50 kg kruha, Tvornica duhana 20 kg cigareta…).* Dok, primjerice, *Jugoslavenski list* 4. siječnja 1929. komentira kako je Silvestarska zabava Hrvatske glazbe u Mostaru *nadmašila sve dosadanje*, dodajući kako je trajala do pet sati ujutro, *Narodna sloboda* koja se istaknula kratkim, ali istančanim kritikama glazbenih nastupa mostarskih društava, u izdanju od 5. siječnja 1931. piše:

Učitelj Hrv. glazbe g. Tuček (Alfred, nap. a.) *igrao se je opasne igre, ali ju je sa svojim požrtvovnim i talentiranim glazbarima časno i sigurno dobio. Hrvatska glazba danas stoji na velikoj visini, daleko većoj, nego što je ikada bila. Mi Hrvati moramo biti ponosni na svoju Glazbu (…).*

the French word *la rond*, meaning circle, but also from the French term *rondolette*, which architecturally denotes a circular shape that serves as the starting point for the radial expansion of streets – is an excerpt from *Jukine Crtice*.

Narodna Sloboda from July 18, 1931, reports:

It was noticeable that during the Croatian Wind Orchestra's promenade concerts, there were many more people than usual. The same publication, on August 9, 1935, concludes: *Without the valuable Croatian Wind Orchestra in the stagnant Mostar, the population would have no musical events at all.*

The press enthusiastically celebrates their famous New Year's Eve parties. There are praises written about the successful celebrations, listing gifts for the musicians and for the New Year's raffles (*Vladimir Zubac donates fabric for five sets of musician suits, Miško Mikulić 50 kg of bread, the Tobacco Factory 20 kg of cigarettes…).* For example, the *Jugoslavenski List* on January 4, 1929, comments that the New Year's Eve party of the Croatian Wind Orchestra Mostar *surpassed all previous ones*, adding that it lasted until 5 a.m. *Narodna Sloboda*, which stood out with brief but refined criticisms of the musical performances of Mostar's societies, in its edition of January 5, 1931, writes:

The teacher of Croatian Wind Orchestra Mr. Tuček (Alfred, author's note) *played dangerous games, but he won them honorably and securely with his dedicated and talented musicians. Croatian Wind Orchestra stands at a great height today, much higher than it has ever been. We Croats must be proud of our Wind Orchestra (…).*

The newspaper columns of the 1920s and 1930s were filled with reports of performances by the Croatian Wind Orchestra in Čapljina, Dubrovnik, Gradac, Ljubuški, Makarska, Nevesinje, Sarajevo, Split, Stolac, Subotica,

Fra Alojzije Mišić

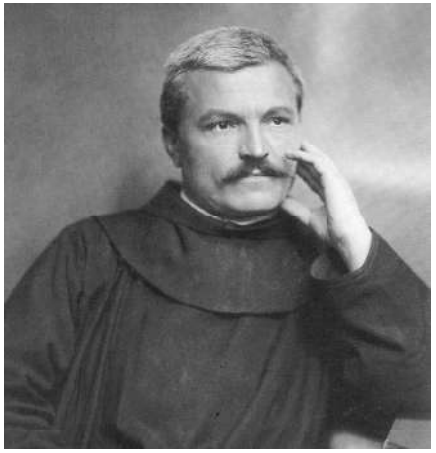

Fra Leo Petrović

Novinske su stupce 1920-ih i 1930-ih punila i izvješća o nastupima mostarske Hrvatske glazbe u Čapljini, Dubrovniku, Gracu, Ljubuškomu, Makarskoj, Nevesinju, Sarajevu, Splitu, Stocu, Subotici, Širokomu Brijegu, Travniku, Trpnju… *Večernja pošta*, 15. studenog 1929., izvješćuje o sudjelovanju u proslavi zlatnoga jubileja pape Pia XI. i 75. rođendana mostarskoga biskupa fra Alojzija Mišića, spojenima s 20. obljetnicom izgradnje crkve u Dretelju. *Jadranski dnevnik*, 30. kolovoza i 9. rujna 1935., javlja o potpori Hrvatske glazbe dogradnji zvonika i svečanosti posvećenja zvona u Blagaju. Velika je svečanost toga ljeta održana pod drevnim gradom tvrdoga humskog kneza, hercega Stjepana Vukčića Kosače, oca posljednje Kraljice majke Kraljevine Bosne Katarine Kosača Kotromanić, čijega posinka Stjepana Tomaševića turski sultan Mehmed II. dade obezglaviti kod Jajca 25. svibnja 1463. godine.

Prema *Jugoslavenskomu listu* od 28. lipnja 1935. Hrvatska je glazba u Bijelomu polju kod Mostara nastupila u sklopu proslave 25. obljetnice osnutka Sirotišta i osnovne

Široki Brijeg, Travnik, Trpanj, and more. *Večernja Pošta*, on November 15, 1929, reports on their participation in the celebration of the golden jubilee of Pope Pius XI and the 75th birthday of Mostar Bishop Friar Alojzije Mišić, combined with the 20th anniversary of the construction of the church in Dretelj. *Jadranski Dnevnik*, on August 30 and September 9, 1935, reports on the support of the Croatian Wind Orchestra for the construction of the bell tower and the ceremony of the consecration of the bells in Blagaj. A grand ceremony that summer was held beneath the ancient city of the sturdy Bosnian duke, Duke Stjepan Vukčić Kosača, the father of the last Queen Mother of the Kingdom of Bosnia, Katarina Kosača Kotromanić, whose stepson Stjepan Tomašević was beheaded by the Turkish Sultan Mehmed II near Jajce on May 25, 1463.

According to *Jugoslavenski List* of June 28, 1935, Croatian Wind Orchestra performed in Bijelo Polje near Mostar as part of the celebration of the 25th anniversary of the founding of the Orphanage and Elementary School

Hrvatska glazba Mostar, 1934. – Anton Zimolo
Croatian Wind Orchestra Mostar, 1934 – Anton Zimolo

Hrvatska glazba Mostar u Sarajevu, na Euharistijskomu kongresu, 1932.
Croatian Wind Orchestra Mostar in Sarajevo, at the Eucharistic Congress, 1932

Hrvatska glazba Mostar u Sarajevu, na Euharistijskomu kongresu, 1932. / Croatian Wind Orchestra Mostar in Sarajevo, at the Eucharistic Congress, 1932

Hrvatska glazba Mostar u Tomislavgradu,
na posveti crkvenoga kamena temeljca, 1926.

Croatian Wind Orchestra Mostar in Tomislavgrad,
at the consecration of the church cornerstone, 1926

škole sestara sv. Franje, uz svečano obraćanje hercegovačkoga provincijala i prvoga doktora znanosti među hercegovačkim franjevcima fra Lea Petrovića, jednoga od mučenika za vjeru, ubijenoga od partizanske ruke 14. veljače 1945. u Mostaru, zajedno s još šestoro subraće iz mostarskoga franjevačkog samostana. *Jugoslavenski list* od 8. kolovoza 1940. javlja i o nastupu Hrvatske glazbe za potporu izgradnji osnovne škole u Bivoljemu brdu kod Mostara. U nastavcima se, osobito u *Narodnoj slobodi*, piše o zajedničkim zabavama Hrvatske glazbe i *Hrvoja*, s recitalima, glazbenim i dramskim točkama. *Hrvatska straža*, u izdanju od 5. veljače 1935., za jedan takov nastup ocjenjuje kako je izveden *prvorazredni program*.

Mostarski glazbari odlaze u druge gradove i manja mjesta. U Travniku, gdje su svirali 1924. na proslavi HKPD *Vlašić*, na kolodvor su ih *ispratili* žandari zbog pjevanja hrvatskih pjesama, a u bilješkama starih članova ostalo je sjećanje na *ozbiljne batine* koje su tamo dobili. Iste su godine, piše *Narodna sloboda* 22. listopada, sudjelovali u *Trebevićkoj proslavi* u Sarajevu, na kojoj su, prema istomu listu od 22. listopada 1919., sudjelovali i pet godina ranije. U Sarajevu Hrvatska glazba iz Mostara svira i 1925. godine, u sklopu obilježavanja tisućite obljetnice Hrvatskoga kraljevstva, u Dubrovniku 1926. na sveslavlju hrvatskih društava, 1928. na Općemu

of the Sisters of St. Francis. The event included a solemn address by the Herzegovinian provincial and the first doctor of science among the Herzegovinian Franciscans, Friar Leo Petrović, one of the martyrs for the faith, who was killed by partisans on February 14, 1945, in Mostar, along with six other brethren from the Mostar Franciscan monastery. *Jugoslavenski List* from August 8, 1940, also reports on the performance of the Croatian Wind Orchestra in support of the construction of an elementary school in Bivolje Brdo near Mostar. In subsequent reports, especially in *Narodna Sloboda*, there are mentions of joint events of the Croatian Wind Orchestra and *Hrvoje*, featuring recitals, musical, and dramatic performances. *Hrvatska Straža*, in its edition from February 5, 1935, described one such performance as a first-class program.

The musicians from Mostar traveled to other cities and smaller towns. In Travnik, where they performed in 1924 at the celebration of the HKPD *Vlašić*, they were *escorted* by gendarmes from the station due to singing Croatian songs, and in the notes of old members, there remains a memory of serious beatings they received there. In the same year, as reported by *Narodna Sloboda* on October 22, they participated in the *Trebević celebration* in Sarajevo, where, according to the same newspaper from October 22, 1919, they had participated five years earlier. In Sarajevo, the Croatian Wind Orchestra Mostar also performed in 1925, as part of the celebration marking the thousandth anniversary of the Croatian Kingdom, in Dubrovnik in 1926 at the joint celebration of Croatian societies, in 1928 at the General Assembly of Hrvatski Sokol, in 1932 at the Sarajevo Eucharistic Congress, while in 1936 in the somewhat more distant Subotica, they celebrated the 250th anniversary of the arrival of Croats from Buna to the plains there. Three years earlier, on October 3, 1933, *Jugoslavenski List* recorded the arrival of the Subotica Croatian Singing Society *Neven* to Mostar, when the Croatian Wind Orchestra Mostar had a promenade concert in honor of the Bunjevci Croats.

In Sarajevo, as part of the *Napredak* celebration of the Cyril and Methodius Day, they performed on the occasion of the consecration of the cornerstone for

sokolskom sletu, 1932. na sarajevskomu euharistijskom kongresu, dok 1936. u nešto udaljenijoj Subotici nastupom slavi 250. obljetnicu doseljenja Hrvata s Bune na tamošnje ravničarske prostore. *Jugoslavenski list* tri godine prije, 3. listopada 1933., bilježi dolazak subotičkoga Hrvatskog pjevačkog društva *Neven* u Mostar kada je Hrvatska glazba u Mostaru imala promenadni koncert bunjevačkim Hrvatima u čast.

U Sarajevu su, u sklopu *Napretkove* proslave Ćirilometodskoga dana, svirali u prigodi posvete kamenja za izgradnju Tomislavove crkve i doma u Duvnu, današnjemu Tomislavgradu, gdje su 1926. nastupili i na samoj posveti kamena temeljca. Prijateljski su *Napredak* uvijek pratili i u svojemu rodnom gradu, gdje je uz Ćirilometodski dan 1932., piše *Jugoslavenski list* od 3. srpnja, proslavljena 30. obljetnica osnutka HKD *Napredak* u Mostaru.

Narodna sloboda od 26. veljače 1926. bilježi izvjesne razmirice među hrvatskim društvima u pogledu njihova organiziranja, opisujući i određeni pad u *Hrvojevu* djelovanju, što je rodilo određene zamisli o ponovnomu sjedinjavanju *Hrvoja*, Hrvatske glazbe i Hrvatskoga sokola, od čega se ipak odustalo.

the construction of the Church and Lodge of Tomislav in Duvno, today's Tomislavgrad, where they also performed in 1926 at the laying of the cornerstone. They always accompanied their friends from *Napredak* in their hometown, where, along with the celebration of the Cyril and Methodius Day in 1932, as reported by *Jugoslavenski List* on July 3, the 30th anniversary of the founding of the Croatian Cultural Association *Napredak* in Mostar was celebrated.

Narodna Sloboda from February 26, 1926, records certain disputes among Croatian societies regarding their organization, describing a certain decline in the activities of *Hrvoje*, which gave rise to certain ideas about reuniting *Hrvoje*, the Croatian Wind Orchestra, and the Hrvatski Sokol, but ultimately this idea was abandoned.

PONOVNO NA UDARU REPRESIVNOGA STROJA

Velikosrpski karakter beogradskih vlasti u Kraljevini Jugoslaviji povijesno je neupitan, a državna su nastojanja gušenja svega što je slijedilo put njegovanja hrvatske nacionalne kulture, baštine i očuvanja povijesnoga narodnog imena, ostavila posebno snažan trag na polju kulture i umjetnosti. Tako ni Hrvatska glazba u Mostaru, osobito u kasnim 1920-im, nije bila pošteđena političkih nasrtaja, a represija državnoga stroja osobito je osnažena nakon ubojstva hrvatskih zastupnika, prvaka Hrvatske seljačke stranke (HSS), u Narodnoj skupštini u Beogradu, 20. lipnja 1928. godine, odnosno izravnoga ubojstva Đure Basaričeka i smrtonosnoga ranjavanja Stjepana i Pavla Radića. Karlo Drago Miletić, u knjizi *Hrvatska glazba u Mostaru*, zapisuje kako je, neposredno nakon beogradskoga atentata, kraljevska vlast u Mostaru uhitila istaknute hrvatske prvake dr. Barišu Smoljana, dr. Radu Smoljana i Marka Sutona te ih prognala na polugodišnji prinudni boravak na Kosovu (omanje mjesto Istok), bez prava na rad.

Osjetilo se, bilježi Miletić, tako pojačano napuštanje Hrvatske glazbe u Mostaru 1929. godine kada je upamćen i pokušaj njezina razbijanja,

Bariša Smoljan

UNDER THE ATTACK OF THE REPRESSIVE MACHINE AGAIN

The Greater Serbian character of the Belgrade authorities in the Kingdom of Yugoslavia is historically unquestionable, and their state efforts to suppress everything that followed the path of nurturing Croatian national culture, heritage, and preserving the historical national name left a particularly strong mark in the field of culture and art. Thus, even the Croatian Wind Orchestra Mostar, especially in the late 1920s, was not spared from political attacks, and the repression of the state machine was particularly strengthened after the murder of Croatian representatives, champions of the Croatian Peasant Party (HSS), in the National Assembly in Belgrade on June 20, 1928, i.e., the direct murder of Đuro Basariček and the fatal wounding of Stjepan and Pavle Radić. Karlo Drago Miletić, in the book Croatian Wind Orchestra Mostar, writes that immediately after the Belgrade assassination, the royal authorities in Mostar arrested prominent Croatian champions Bariša Smoljan, Rade Smoljan, and Marko Suton and exiled them to a six-month forced residence on Kosovo (to a small town called Istok), without the right to work.

s navodnim ciljem stvaranja Rudarske glazbe. Gradsko je redarstvo znali upadati na zabave u *Hrvojevu* domu, a glazbari su imali obvezu na prsima izvjesiti bijelu vrpcu s brojkom, u skladu s kojom su ih redarstvenici pojedinačno nadzirali:

> *U to vrijeme u državnu službu nisu htjeli uposliti osobu koja je svirala u Hrvatskoj glazbi.*

Glazbari zaposleni u Rudniku mrkoga ugljena ili na željeznici pozivani su, pod prijetnjom otkazom, prijeći u (nikada ustrojenu) Rudarsku glazbu. U tim je okolnostima došlo do osipanja članstva, ali već dogodine dolazi do preokreta, o čemu Miletić piše:

> *Od 1930. godine otpočinje brojniji upis učenika u Hrvatsku glazbu. Oni su lakše izbjegavali pritisak vlasti negoli zaposleni, iako su zabilježeni i slučajevi da su pojedini profesori vršili pritisak na učenike koji su bili članovi hrvatskih športskih društava i kulturnih institucija, pa i Hrvatske glazbe.*

Niko Martinović u svojim bilješkama mostarsko ozračje vezano za Hrvatsku glazbu u razdoblju između dva velika rata poima na sljedeći način:

> *Kao da gradom vlada kult Hrvatske glazbe. U brojnim hrvatskim obiteljima stasaju mladići koji se pripremaju jednoga dana postati njezinim aktivnim sudionicima. Neke obitelji daju i više glazbara. Tako su šest članova Glazbe Smoljani, po četvorica Kumpara, Marića, Markića i Milićevića, po trojica iz obitelji Ćorić, Dujmović, Komljenović, Pezelj, Vladić…*

U toj se općoj posvećenosti jednomu posebnom osjećaju, 25. rujna 1927. u Mostaru zbiva zbilja povijesni događaj za katoličku populaciju ne samo grada nego i Hercegovine u cjelini. Zagrebački tjednik *Svijet*, 22. listopada 1927. godine, opisuje svečanost posvete novih zvona franjevačke Crkve sv. Petra i Pavla koja su toga rujna vlakom stigla na mostarski kolodvor:

According to Miletić, there was a noticeable increase in the departure of members from the Croatian Wind Orchestra Mostar in 1929, when there was also an attempt to break it up, allegedly with the aim of creating a Mining Wind Orchestra. The city police used to raid parties at the Lodge of *Hrvoje*, and the musicians were obliged to wear a white ribbon with a number on their chests, according to which the police individually monitored them:

> *During that time, they refused to employ anyone who played in the Croatian Wind Orchestra in government service.*

Musicians employed in the coal mine or on the railway were summoned, under the threat of dismissal, to join the (never established) Mining Wind Orchestra. Under these circumstances, there was a decline in membership, but the following year there was a turnaround, as Miletić writes:

> *From 1930, there was a larger enrollment of pupils in the Croatian Wind Orchestra. They were able to avoid government pressure more easily than employees, although there were also cases where certain teachers pressured those who were members of Croatian sports clubs and cultural institutions, including the Croatian Wind Orchestra.*

Niko Martinović, in his notes on the atmosphere in Mostar related to the Croatian Wind Orchestra in the period between the two World Wars, perceives it as follows:

> *It's as if the city is dominated by the cult of the Croatian Wind Orchestra. Many young men in Croatian families are preparing to one day become active participants in it. Some families provide multiple musicians. Thus, there are six members of the Smoljan family, four each from the Kumpar, Marić, Markić, and Milićević families, three from the Ćorić, Dujmović, Komljenović, Pezelj, and Vladić families…*

Posveta zvona franjevačke crkve, 1927. / Consecration of the bells of the Franciscan church, 1927

Posveta zvona franjevačke crkve, 1927. / Consecration of the bells of the Franciscan church, 1927

Uz brojno sudjelovanje gradanstva i seljaštva, katoličkih društava i cjelokupne katoličke učeće mladeži i predvođena Hrvatskom glazbom razvila je se veličanstvena povorka do same crkve. Marne ruke Sestara sv. Franje i Sestara Milosrdnica uresile su i nakitile 4 kola i 16 konja. Isti dan u 10 i pol sati u prisutnosti cijelog naroda posvetio je nova zvona Hercegovački provincijal o. Lujo Bubalo.

In this general dedication to a special feeling, a truly historic event for the Catholic population not only of the city but also of Herzegovina as a whole took place in Mostar on September 25, 1927. The Zagreb weekly *Svijet*, on October 22, 1927, describes the ceremony of the consecration of the new bells of the Franciscan Church of St. Peter and Paul, which arrived at the Mostar railway station by train that September:

Novinar dodaje kako su nova zvona, dana 3. listopada, na uočnicu svetkovine sv. Franje, po prvi put zazvonila te kako je ono najveće, od 1700 kg posvećeno sv. Franji Asiškomu, ono od 775 kg Blaženoj Djevici Mariji, zvono od 460 kg sv. Anti Padovanskomu i ono najmanje, od 330 kg sv. Ivanu Apostolu.

Lijepo je, iz perspektive složenosti državnoga uređenja i međunacionalnih odnosa kako onoga, tako i današnjega vremena, proučavati osobna imena glazbara i čitati izvješća koja svjedoče o tomu kako Hrvatska glazba nikada nije bila isključivim društvom. Već je spomenuta osobita pažljivost kada su u pitanju islamski običaji, o čemu se vodilo računa pri izgradnji *Hrvojeva* doma. Mostarska *Narodna sloboda*, izdanje od 11. siječnja 1919. godine, osim što upućuje na to da se ne smije razmišljati samo u smjeru glazbe za sviranje himni i *odverglanih poputnica* nego treba imati umjetničke pretenzije dobroga koncertnog orkestra, tekst zaključuju ovako:

> *Ovaj napredak u društvenom životu našeg grada je vrlo povoljan i bez sumnje djeluje vrlo odgojno kad Hrvatska glazba slavi prijenos badnjaka s braćom Srbima.*

Narodna sloboda od 14. ožujka 1931. i *Jugoslavenski list* od 7. ožujka 1933. javljaju o nastupima mostarskih hrvatskih glazbara na godišnjim zabavama Muslimanskoga kulturnog društva *Narodna uzdanica* iz Mostara. *Sloboda* tom prigodom piše:

> *Hrvatska glazba pod željeznom, a vanredno elastičnom rukom dirigenta maestra g. Tučeka izvela je Zajčevu koračnicu 'Zrinjsko-Frankopansku', Vačkarev valcer 'Večer na moru', 'Intermezzo' iz Parmine opere 'Ksenija' i fantaziju iz glasovite Wagnerove opere 'Tannhauser'. Posljednja izvedba Hrv. glazsbe za nju je laskava svjedodžba da je to grupa mladih, poletnih, požrtvovnih i sposobnih umjetnika koji čekaju veliki uspjesi u neposrednoj budućnosti.*

> *With the participation of the townspeople and peasants, Catholic societies, and the entire Catholic youth, and accompanied by the Croatian Wind Orchestra, a magnificent procession unfolded to the church. The nimble hands of the Sisters of St. Francis and the Sisters of Mercy adorned and decorated 4 carriages and 16 horses. On the same day, at half past ten, in the presence of the entire congregation, the new bells were consecrated by the Herzegovinian Provincial Lujo Bubalo.*

The journalist adds that the new bells, on October 3, on the eve of the Feast of St. Francis, rang for the first time, and the largest one, weighing 1700 kg, was dedicated to St. Francis of Assisi, the one weighing 775 kg to the Blessed Virgin Mary, the one weighing 460 kg to St. Anthony of Padua, and the smallest one, weighing 330 kg, to St. John the Apostle.

It is lovely, from the perspective of the complexity of the state system and interethnic relations of both past and present times, to study the personal names of musicians and read reports that testify that the Croatian Wind Orchestra was never an exclusive society. A special attention was already mentioned when it came to Islamic customs, which was taken into account during the construction of the Lodge of *Hrvoje*. Mostar *Narodna Sloboda*, in its issue dated January 11, 1919, not only suggests that one should not only think in terms of music for playing anthems and *accompanying marches* but should also have artistic aspirations of a good concert orchestra. The text concludes as follows:

> *This progress in the social life of our city is very favorable and undoubtedly acts very educatively when the Croatian Wind Orchestra celebrates the passing of Christmas Eve with Serbian brothers.*

Narodna Sloboda from March 14, 1931, and *Jugoslavenski List* from March 7, 1933, report on the performances of the musicians of the Croatian Wind Orchestra at the

S druge strane, *Jugoslavenski list* hvali *Koračnicu Narodne uzdanice* koju je, prema Demetrevoj partituri uglazbio kapelnik Hrvatske glazbe u Mostaru Ivan Bagatella.

Potrebno je ovdje citirati ulomak iz teksta objavljenoga u *Narodnoj svijesti*, 24. kolovoza 1932. godine, u kojemu se Dubrovnik oprašta od Bagatelle u prigodi njegova odlaska u Mostar, *u krilo naše braće, da vodi tamošnju Hrvatsku glazbu*. U tekstu stoji:

> *Mi žalimo odlazak našeg vrijednog učitelja, koji je u svoje vrijeme doveo Hrv. Glazbu do zamjerne visine, što su najbolje svjedočili zagr. dnevnici prigodom održanih koncerata u Zagrebu za 25. godišnjicu svoga opstanka, kojom zgodom je bio iz Dubrovnika priregjen izlet.*

Jadranski dnevnik od 1. kolovoza 1935. izvješćuje o višednevnomu izletu muslimanskih studenata sa zagrebačkoga sveučilišta koji su, među ostalim gradovima na svojemu putovanju, boravili i u Mostaru, gdje je za njih, u kavani *Bijeli paun* pokraj *Hrvoja*, *Narodna uzdanica* organizirala proslavu na kojoj je svirala i Hrvatska glazba u Mostaru.

annual celebrations of the Muslim Cultural Association *Narodna Uzdanica* from Mostar. *Sloboda* writes on that occasion:

> *The Croatian Wind Orchestra, under the iron, yet extraordinarily elastic hand of conductor Maestro Tuček, performed Zajc's march 'Zrinjsko-Frankopanska', Vačkar's waltz 'Evening at Sea', 'Intermezzo' from Parmi's opera 'Ksenija', and a fantasy from the famous Wagner opera 'Tannhauser'. The last performance of the Croatian Wind Orchestra is a flattering testimony that it is a group of young, energetic, dedicated, and talented artists who await great success in the near future.*

On the other hand, *Jugoslavenski List* praises the *Koračnica Narodne Uzdanice*, which, according to Demeter's score, was arranged by the chaplain of the Croatian Wind Orchestra Mostar, Ivan Bagatella.

It is necessary to cite the passage from *Narodna Svijest*, August 24, 1932, where Dubrovnik bids farewell to Bagatella on the occasion of his departure to Mostar, *among our brethren, to lead the local Croatian Wind Orchestra*. The text reads:

> *We regret the departure of our valuable teacher, who in his time brought the Croatian Wind Orchestra to a commendable level, as best evidenced by Zagreb diaries on the occasion of concerts held in Zagreb for the 25th anniversary of its existence, on which occasion an excursion was organized from Dubrovnik.*

Jadranski Dnevnik from August 1, 1935, reports on the multi-day excursion of Muslim students from the University of Zagreb, who, among other cities on their journey, visited Mostar. There, for them, at the café *Bijeli Paun* next to *Hrvoje*, *Narodna Uzdanica* organized a celebration where the Croatian Wind Orchestra Mostar also performed.

Alfred Tuček

Ivan Bagatella

Susret HŠK *Zrinjski* i splitskoga *Hajduka* u Mostaru, 1942. / Meeting between HŠK *Zrinjski and Hajduk* Split in Mostar, 1942

HŠK *Zrinjski* Mostar na jednoj od zabava u Hrvoju / HŠK *Zrinjski* Mostar at one of the parties in *Hrvoje*

PRIJATELJSTVO SA *ZRINJSKIM* I NAKLONOST HSS-U

Na tragu pisanja o stalnoj suradnji mostarskih kulturnih društava, jedan novinski članak iz *Jugoslavenskoga lista*, objavljen 21. prosinca 1933. godine, osobito se izdvaja, pišući o zajedničkoj sjednici Hrvatske glazbe u Mostaru, HKD *Napredak*, HGPD *Hrvoje*, Pjevačkoga zbora sv. Cecilije, HŠK *Zrinjski* i novoosnovanoga Hrvatskog planinarskog društva *Prenj 1933* Mostar. Sa sjednice je upućen javni poziv svim hrvatskim katoličkim obiteljima da se, uslijed velike gospodarske krize, suzdrže od uobičajenih božićnih čestitanja i novac koji bi utrošili na to prilože za rad *Napretka* odnosno za potporu siromašnim učenicima.

Mostarski *Zrinjski*, koji je potekao iz istoga vrela iz kojega se u vječnost, u okrilju mostarskih franjevaca, izliše i *Hrvoje*, Hrvatska glazba i *Napredak*, otpočetka je s Hrvatskom glazbom njegovao prisne odnose. Ovaj najstariji hrvatski nogometni klub i jedan od najstarijih u ovomu dijelu Europe uopće, osnovan 1905. u Mostaru, zajedno s mostarskim glazbarima i nevjerojatnih šest stotina izletnika iz Mostara, parobrodom iz Metkovića odlazi na jednodnevni izlet u Trpanj gdje, prema pisanju *Jadranskoga dnevnika* od 26. srpnja 1934., koračnice Hrvatske glazbe izazivaju opće oduševljenje mještana na prepunoj obali.

FRIENDSHIP WITH *ZRINJSKI* AND AFFECTION FOR THE CROATIAN PEASANT PARTY

In line with writing about the continuous collaboration of cultural societies in Mostar, one newspaper article from *Jugoslavenski List*, published on December 21, 1933, stands out, discussing a joint session of various cultural organizations in Mostar. These included the Croatian Wind Orchestra Mostar, Croatian Cultural Association *Napredak*, Croatian Music and Singing Society *Hrvoje*, Singing Choir of St. Cecilia, HŠK (Croatian Sports Club) *Zrinjski*, and the newly established Croatian Mountaineering Association *Prenj 1933* Mostar. The session issued a public call to all Croatian Catholic families to refrain from the usual Christmas greetings due to the severe economic crisis, and instead contribute the money they would have spent on gifts to support the work of *Napredak* and the aid of impoverished students.

The Mostar *Zrinjski*, which originated from the same well as *Hrvoje*, the Croatian Wind Orchestra, and *Napredak*, within the realm of the Franciscans of Mostar, had close ties with the Croatian Wind Orchestra from the beginning. This oldest Croatian football club and one of the oldest in this part of Europe, founded in 1905 in Mostar, together with the Mostar musicians and an incredible six hundred excursionists from Mostar, embarked on a one-day trip to Trpanj by steamboat from Metković, where,

Hrvatska glazba Mostar u Splitu, 1939. / Croatian Wind Orchestra Mostar in Split, 1939

Hrvatska glazba Mostar svojim je nastupom na posebnu razinu podigla i veliko slavlje *Zrinjskoga* kada je, u kolovozu 1935. godine, velikom javnom proslavom i nogometnim susretom sa sarajevskim *SAŠK-om*, otvorio svoje novo igralište koje tisak smješta u blizinu Stare bolnice. O tomu događaju i nastupu Hrvatske glazbe 15. kolovoza 1935. piše *Jadranski dnevnik*, a raščlambom starih fotografija kroničari *Zrinjskoga* predmetno igralište, s visokom vjerojatnošću, smještaju na prostor današnje gradske četvrti straga zgrade *Uglovnice*. S obzirom, naime, na zabranu i potpuno uništenje *Zrinjskoga* 1945. godine, danas je izvorna građa, dokumenti i fotografije, tek djelomice dostupna i nedostatna za cjelovite odgovore na neke dvojbe.

according to *Jadranski Dnevnik* from July 26, 1934, the marches of the Croatian Wind Orchestra caused general enthusiasm among the locals on the shore.

Croatian Wind Orchestra Mostar raised the celebration of *Zrinjski* to a special level with its performance when, in August 1935, during a grand public celebration and football match against Sarajevo's SAŠK, it inaugurated its new playing ground, which the press placed near the Old Hospital. *Jadranski Dnevnik* writes about this event and the performance the Croatian Wind Orchestra on August 15, 1935, while the *Zrinjski* chroniclers analyzing old photographs place the mentioned playing ground, with high probability, in the area of today's urban neighborhood behind the building *Uglovnica*. Given the prohibition

Novo doba, 29. lipnja 1939. godine, opisuje svečani doček *Zrinjskoga* i Hrvatske glazbe iz Mostara na splitskoj rivi, gdje su mostarski glazbari izveli nekoliko skladbi, nakon čega su, svirajući koračnice u *velikoj povorci* stupali do mjesta posljednjega počivališta hrvatskoga političkog velikana Ante Trumbića. Mostarci mu odaju poštovanje polaganjem vijenca, a blagajnik Glazbe Nikola Mijić održava prigodan govor: *(...) ovaj vijenac, koji polažemo na njegov grob, neka je dokaz da je pok. dr. Ante Trumbić zajednički uzor i velikan nama kao i Splitu*. Povodom posjetu bio je susret *Hajduka* i *Zrinjskoga*, održan sljedećega dana.

Nije to jedini slučaj službenih kontakata Hrvatske glazbe u Mostaru sa športskim aktivnostima. Uistinu nesvakidanji događaj za to vrijeme nakratko nas vraća u travanj 1929. godine kada je njemački autoklub iz München organizirao pohod Mostaru s čak 135 automobila. Na Carinskomu je mostu, koji se tada zvao Aleksandrovim, u ime jugoslavenskoga kralja, podignut slavoluk, a *Večernja pošta* od 19. travnja 1929. javlja kako je *cijeli grad iskićen zastavama*. Mostarska Hrvatska glazba pozdravila je goste koncertom na Šubićevu šetalištu koje se tada zvalo Šetalište Vojvode Mišića, prema visokomu srpskom vojnom zapovjedniku iz Prvoga svjetskog rata Živojinu Mišiću.

Ovdje je za Mostar posebno zanimljivo navesti vrijedan podatak kako je ugledni gradski liječnik dr. Aurelije Nardelli 1926. nabavio luksuzno vozilo, kabriolet kojim je upravljala i njegova supruga Zorka. Ona je, dobivši 12. srpnja 1927. odobrenje za upravljanje motornim vozilima pod brojem 6899/27, postala prva žena u Mostaru s vozačkim odobrenjem, a vjerojatno taj *naslov* drži i za daleko širi prostor.

Šetnjom kroz vrijeme, susrećemo se s opisima bogatih poklada odnosno tradicionalnih karnevala pod maskama koji su se tih godina u Mostaru održavale u organizaciji *Hrvoja*, na pokladni utorak, uoči Pepelnice (Čiste srijede), dakle pred početak korizmenoga razdoblja. Hrvatska bi glazba redovito radila glazbeni prinos odnosno melodijsko oplemenjivanje toga šarenog događaja u kojemu bi uživali Mostarci različnih naraštaja. Svakako je najupečatljiviji medu *Hrvojevim* karnevalima onaj iz 1934. godine, za koji je tri lutka ozbiljnih proporcija načinio čuveni mostarski slikar hrvatsko-španjolskoga podrijetla Karlo Afan de Rivera. Dva su (hrabro) predstavljala dvojicu neimenovanih čelnika Vlade Kraljevine Jugoslavije, a treći je bio Princ karnevala.

– Ogromna povorka Mostaraca, do tada neviđenih razmjera, krenula je, predvođena Hrvatskom glazbom, od 'Hrvoja' preko Šemovca, Lučkog mosta, Glavnom ulicom do Vatrogasne kule, a zatim je Novom ulicom skrenula na Musalu, ispred Gimnazije i Šetalištem do Rondoa, pa Pijesak-ulicom do Zahuma i Zahumom, Crkvenom ulicom opet do Hrvoja. Tu je, na mostiću preko Radobolje, uz prisutnost mase, koja se kretala, i Hrvatske glazbe koja je svirala, spaljen Princ karnevala poslije pročitane optužnice i osude – zabilježio je Karlo Drago Miletić sjećanja dr. Ante Aleksića, inače de Riverina posinka, i Veljka Spuževića koji su bili sudionicima toga karnevala koji je, s razlogom, ušao u gradsku povijest.

Mostarski glazbari 1936. kreću na svoju prvu turneju, što je jedan od ozbiljnijih iskoraka za Društvo. Prvi su nastup imali u Subotici, da bi potom svirali u Osijeku, Zagrebu, Splitu i Dubrovniku. *Jugoslavenski list* od 15. kolovoza 1936. bilježi kako su iz Mostara otputovali dan ranije odnosno 14. dana tradicionalno najvrelijega mjeseca u neretvanskoj kotlini.

and complete destruction of *Zrinjski* in 1945, the original material, documents, and photographs are only partially available today, and are insufficient to give answers to some doubts.

Novo Doba, on June 29, 1939, describes the solemn reception of *Zrinjski* and the Croatian Wind Orchestra Mostar at the Split Riva, where the musicians from Mostar performed several pieces. Following this, they marched in a *grand procession* playing marches until they reached the resting place of the Croatian political figure Ante Trumbić. The visitors from Mostar paid their respects by laying a wreath, and the treasurer of the Wind Orchestra, Nikola Mijić, delivered a fitting speech: *(...) this wreath, which we lay on his grave, is evidence that the late Ante Trumbić is a common example and a great figure to us as well as to Split.* On the occasion of the visit, there was a game between *Hajduk* and *Zrinjski,* held the following day.

This is not the only case of official contacts between the Croatian Wind Orchestra Mostar and sports activities. A truly unusual event for that time briefly takes us back to April 1929 when the German automobile club from Munich organized a visit to Mostar with as many as 135 cars. At the Carinski Bridge, at-the-time called the Aleksandar Bridge, an arch was erected in the name of the Yugoslav king, and *Večernja Pošta* on April 19, 1929, reported that the whole city was decorated with flags. Croatian Wind Orchestra Mostar welcomed the guests with a concert at the Šubić Square, which was at-the-time called the Vojvoda Mišić Promenade, named after the Serbian military commander from World War I, Živojin Mišić.

Here, it is particularly interesting for Mostar to mention the valuable information that the distinguished city physician Aurelije Nardelli acquired a luxury vehicle, a cabriolet, in 1926, which was also driven by his wife Zorka. She, having obtained approval to drive motor vehicles on July 12, 1927, under the number 6899/27, became the first woman in Mostar with a driver's license, and likely holds that *title* for a much wider area.

Walking through time, we encounter descriptions of lavish masquerade balls or traditional carnivals held in Mostar during those years, organized by *Hrvoje*, on Shrove Tuesday, on the eve of Ash Wednesday, thus marking the beginning of Lent. The Croatian Wind Orchestra would regularly provide musical contributions or embellishments to this colorful event enjoyed by residents of Mostar of various generations. Certainly, the most striking among *Hrvoje's* carnivals is the one from 1934, for which three large puppets were made by the famous Mostar painter of Croatian-Spanish origin, Karlo Afan de Rivera. Two of them (boldly) represented two unnamed leaders of the Government of the Kingdom of Yugoslavia, while the third one was the Carnival Prince.

– A massive procession of Mostar residents, of unprecedented scale, set off, led by the Croatian Wind Orchestra, from 'Hrvoje' through Šemovac, Lučki Bridge, down the Glavna Street to the Fire Tower. Then, it turned onto the New Street, passed by the Gymnasium and the Promenade to Rondo, then continued through the Pijesak Street to Zahum and through the Crkvena Street back to Hrvoje. There, on the bridge over the Radobolja River, amidst a crowd and accompanied by Croatian Wind Orchestra playing, the Carnival Prince was burned after the reading of the indictment and sentence – recorded Karlo Drago Miletić from the memories of Ante Aleksić, who was incidentally de Rivera's stepson, and Veljko Spužević, participants of that carnival, which rightfully entered the city's history.

Hrvatska glazba Mostar na *Hrvojevu* karnevalu iz 1934. / Croatian Wind Orchestra Mostar at *Hrvoje's* carnival from 1934

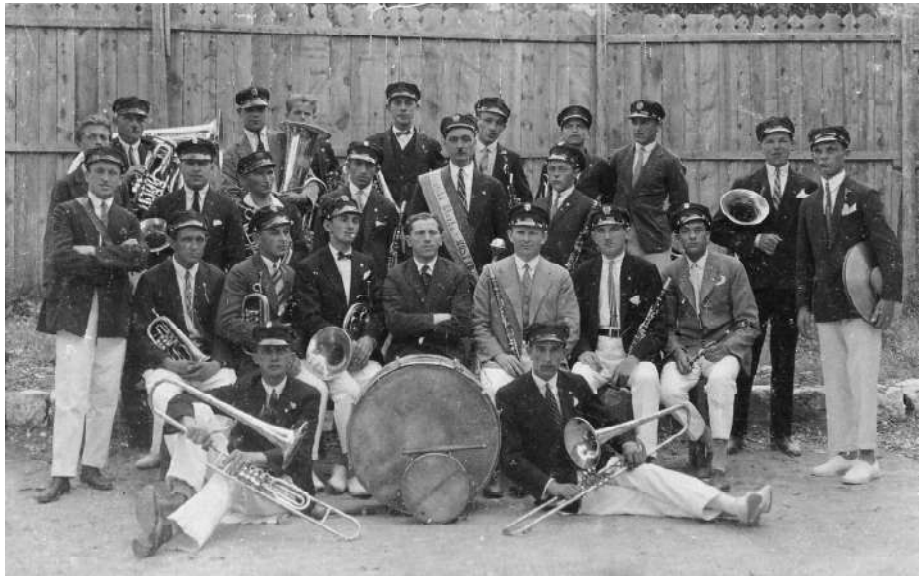

Hrvatska glazba Mostar u Širokomu Brijegu, 1939. / Croatian Wind Orchestra Mostar in Široki Brijeg, 1939

Neumorno pružajući potporu raznim svečanostima, poglavito u prigodama proslave bitnih nadnevaka, obljetnica značajnih događaja iz hrvatske povijesti, Glazba u studenomu 1935. nastupa na *Napretkovoj* proslavi stogodišnjice Ilirskoga pokreta i spomena na hrvatske narodne preporoditelje, u koje se ubrajaju i ostarjeli, brojni dotad i preminuli, očevi Hrvatske glazbe u Mostaru. *Jugoslavenski list* od 3. svibnja i *Katolički tjednik* od 17. svibnja 1935. javljaju o svečanoj proslavi *Bulićeva dana* odnosno slavlja u čast don Frani Buliću, hrvatskomu povjesničaru, arheologu i povjesničaru umjetnosti. Svečanu su akademiju u *Hrvojevu* domu, organizirali pitomci *Napretkova* Konvikta *Kralj Petar Svačić* u Mostaru, smještenoga u današnjoj

In 1936, musicians from Mostar embarked on their first tour, marking a significant step forward for the Society. Their first performance was in Subotica, followed by concerts in Osijek, Zagreb, Split, and Dubrovnik. *Jugoslavenski List* on August 15, 1936, notes that they departed from Mostar a day earlier, on the 14th day of the traditionally hottest month in the Neretva Valley.

Tirelessly providing support for various celebrations, especially on occasions commemorating significant dates and anniversaries from Croatian history, in November 1935, the Wind Orchestra performed at *Napredak's* celebration of the centenary of the Illyrian movement and in memory of Croatian national revivalists, among

Fra Ignacije Jurković – Anton Zimolo

Uprava Hrvatske glazbe Mostar, 1938. / Administration of Croatian Wind Orchestra Mostar, 1938

Ulici kneza Mihajla Višević a Humskoga. Hrvatska je glazba imala ključnu glazbenu ulogu, s izvedbom *Bog i Hrvati* i još nekoliko koračnica. Govorena je snažna preporodna poezija hrvatskoga pjesnika Augustina Harambašića, a *Katolički tjednik* ističe kako je nacionalno nadahnuto obraćanje prefekta Konvikta don Mate Nuića, kasnijega autora teksta *Hrvojeve Spomenice* iz 1939. godine, prekidan *urnebesnim odobravanjem* i burnim pljeskovima.

Onodobne tiskovine svjedoče i o stalnim bogatim aktivnostima Hrvatske glazbe u Mostaru tijekom tih izrazito agilnih 1930-ih. *Jadranski dnevnik* 19. rujna 1936. javlja o dolasku tadanjega generala Franjevačkoga reda u Grad na Neretvi. Hrvatski su ga glazbari pozdravili i na uličnoj povorci i u dvorištu franjevačkoga samostana, gdje je upriličen susret s vjernicima. Sljedeće se godine, u *Jugoslavenskomu listu* od 20. studenog 1937., spominje proslava Svete Cecilije kao nebeske zaštitnice Hrvatske glazbe u Mostaru, u sklopu koje im je, pod svetom misom u franjevačkoj crkvi, provincijal fra Mato Čuturić blagoslovio nova glazbala. O nabavi tih glazbala od prof. Romea

whom were the aging, numerous fathers of the Croatian Wind Orchestra Mostar. *Jugoslavenski List* on May 3 and *Katolički Tjednik* on May 17, 1935, report on the solemn celebration of *Bulić Day*, honoring Frano Bulić, a Croatian historian, archaeologist, and art historian. The solemn academy at the Lodge of *Hrvoje* was organized by the cadets of *Napredak's Kralj Petar Svačić* Domitory in Mostar, located in today's Kneza Mihajla Viševića Humskoga Street. The Croatian Wind Orchestra played a key musical role, performing *Bog i Hrvati* and several other marches. Powerful revivalist poetry by the Croatian poet Augustin Harambašić was recited, and *Katolički Tjednik* highlights the nationalistic address by the prefect of the Dormitory, Don Mate Nuić, later the author of the text of *Hrvoje's Memorial* from 1939, interrupted by *uproarious approval* and thunderous applause.

Contemporary newspapers also testify to the constant rich activities of the Croatian Wind Orchestra Mostar during the extremely active 1930s. *Jadranski Dnevnik* on September 19, 1936, reports on the arrival of the

Orsija iz Milana, uz osobite zasluge predsjednika Glazbe fra Ignacija Jurkovića, kapelnika Ivana Bagatelle i članova Upravnoga vijeća, također je izvijestio *Jugoslavenski list*. Ista novina, u broju od 23. studenog 1940., piše o još jednoj proslavi Svete Cecilije u Mostaru i nastupu Hrvatske glazbe uz bakljadu.

Jugoslavenski list 27. studenog 1937. objavljuje imena brojnih pojedinačnih darovatelja Hrvatske glazbe u Mostaru, među kojima se kao najizdašniji, s 1500 darovanih dinara, ističe ugledni gradski ugostitelj Blaž Slišković, inače djed hrvatske nogometne ikone Blaža Bake Sliškovića. Zanimljiv je životni usud toga čovjeka koji je u Mostaru bio vlasnikom nekoliko kuća i nekoliko gostionica, među kojima je najpoznatije ostalo *Jagnje* s današnjega Španjolskog trga. Bio je, stari Blaž, predsjednikom HŠK *Zrinjski* Mostar 1930-ih, aktivnim HSS-ovcem, prijateljem i Stjepana Radića i Vladka Maček. U sami suton rata, ustaška ga vlast uhićuje i vlakom upućuje prema Radnomu logoru Jasenovac, otkad mu se gubi svaki trag.

Siječanjsko izdanje *Kršćanske obitelji* iz 1938. godine, uz ona ista pojedinačna imena dobrotvora, objavljuje i podatak kako su hercegovački franjevci Hrvatskoj glazbi, koja je *tijesno vezana uz Crkvu*, darovali 5200 dinara, a željezničari 4000 dinara. Osobitu naklonost franjevaca djelovanju Hrvatske glazbe u Mostaru svjedoči i dopisnica iz 1931., pohranjena u Arhivu Provincije, kojom tadanji provincijal obavještava Glazbu kako im je fra Franjo Čuturić, župnik u New Yorku (SAD), poslao milodar od 500 dinara *na spomen svoje 20-godišnjice svećenstva* i kako novac mogu preuzeti u Provincijalatu. Od primljenih su darova te 1939. godine, za 43.000 dinara kupili 36 novih talijanskih glazbala. *Jugoslavenski list* 10. lipnja 1939. objavljuje kako su nabavili i nove svečane odore, u čemu im je pomoglo i Gradsko poglavarstvo Mostara, u čemu se jasno očituje i činjenica kako je došlo do zaokreta u politici odnosno kako je, padom Vlade Milana Stojadinovića 5. veljače te godine, pripreman neminovan političko-upravni preustroj Kraljevine, što je 26. kolovoza dovelo do Sporazuma Cvetković-Maček i osnutka Banovine Hrvatske kojoj je pripadao i Mostar.

at-the-time general of the Franciscan Order in the City on the Neretva River. The Croatian musicians greeted him in a street procession and in the courtyard of the Franciscan monastery, where he met with the faithful folk. The following year, *Jugoslavenski List* on November 20, 1937, mentions the celebration of Saint Cecilia, the heavenly patroness of the Croatian Wind Orchestra Mostar, during which the provincial, Friar Mato Čuturić, blessed the new musical instruments during the Holy Mass in the Franciscan church. The acquisition of these instruments from Professor Romeo Orsi from Milan, with special merits attributed to the President of the Wind Orchestra, Friar Ignacije Jurković, chaplain Ivan Bagatella, and members of the Management Board, was also reported by *Jugoslavenski List*. The same newspaper, in the issue of November 23, 1940, writes about another celebration of Saint Cecilia in Mostar and the performance of the Croatian Wind Orchestra accompanied by torches.

Jugoslavenski List on November 27, 1937, publishes the names of numerous individual donors to the Croatian Wind Orchestra Mostar, among whom the most generous, with a donation of 1500 dinars, is the esteemed city caterer Blaž Slišković, who happens to be the grandfather of the Croatian football icon Blaž Baka Slišković. The life story of this man is intriguing; he was the owner of several houses and taverns in Mostar, among which the most famous was *Jagnje* located on today's Spanish Square. Old Blaž was the president of HŠK *Zrinjski* Mostar in the 1930s, an active member of the Croatian Peasant Party (HSS), and a friend of Stjepan Radić and Vladko Maček. In the twilight of the war, the Ustasha authorities arrested him and sent him by train to the Jasenovac Labor Camp, after which he disappeared without a trace.

The January edition of *Kršćanska Obitelj* from 1938, alongside the same individual names of benefactors, reveals that Herzegovinian Franciscans donated 5200 dinars to the Croatian Wind Orchestra, which was *closely associated with the Church*, while railway workers donated 4000 dinars. The special favor shown by the Franciscans towards the activities of the Croatian Wind Orchestra Mostar is further evidenced by a postcard from 1931, archived in the Provincial Archive. In the

Hrvatska glazba Mostar, 1939. / Croatian Wind Orchestra Mostar, 1939

Kao izvorni politički starčevićanci, prirodno su mostarski glazbari između dva velika rata bili naklonjeni Hrvatskoj seljačkoj stranci. Još 1926. godine, na dan 20. studenog, kada je Stjepan Radić osobno posjetio Mostar i održao večernje predavanje u *Hrvojevu* domu, na kolodvoru ga je dočekala postrojena Hrvatska glazba uz domoljubni repertoar. Protivno toj radosti i povijesnomu događaju za mostarske Hrvate, Hrvatska glazba 1928. izvodi *Lijepu našu domovinu* na komemorativnomu skupu u *Hrvoju* za ubijenoga Radića, o čemu *Jugoslavenski list* 28. kolovoza te godine zapisuje:

> *Na svačijem licu opažala se je potištenost i velika tuga za izgubljenim vodom hrvatskoga naroda, pok. Stjepanom Radićem.*

postcard, the at-the-time provincial informs the Wind Orchestra that Friar Franjo Čuturić, a parish priest in New York (USA), sent them a gift of 500 dinars *on the occasion of his 20th anniversary of priesthood*, and that they can collect the money at the Provincial Office. With the gifts received in 1939, they purchased 36 new Italian musical instruments worth 43,000 dinars. *Jugoslavenski List* on June 10, 1939, reports that they also acquired new ceremonial uniforms, with assistance from the Mostar City Council, reflecting a clear shift in policy. This change was evident following the fall of the Government of Milan Stojadinović on February 5 of that year, indicating the impending political-administrative restructuring of the Kingdom, which culminated on August 26 with the Cvetković-Maček Agreement

**Hrvatska glazba Mostar dočekuje Stjepana Radića u Mostaru, 1926.
Croatian Wind Orchestra Mostar welcomes Stjepan Radić in Mostar, 1926**

Koliko je Mostar velikoga hrvatskog političkog vizionara nosio u srcu svjedoči i objava *Jadranskoga dnevnika* od 12. kolovoza 1935. godine o tomu kako je već spomenuti Blaž Slišković *razdijelio sirotinji 250 metara crnog platna da na svoje kuće mogu staviti crne zastave na dan smrti Stjepana Radića*.

Hrvatska glazba 1936. svira i na *grandioznoj* skupštini Hrvatske seljačke stranke u Mostaru, o kojoj na naslovnici opsežno izvještava *Jadranski dnevnik* iz 13. srpnja te godine, s naslovom *50.000 ljudi klicalo je vodi*. U tekstu stoji:

> *Čak ni poznata skupština proslave 100-godišnjice hrvatske himne u Splitu koja se računala za najposjećeniju skupštinu pristaša dr. Vladka Mačeka ne može ni iz bliza da se usporedi sa jučerašnjom skupštinom hrvatske misli u Mostaru. (...) Čitav ovaj narod došao je u Mostar iz Hercegovine, Bosne i Dalmacije, iz bliže i dalje okolice (...)*

Godine 1939. *Katolički tjednik* od 9. srpnja javlja o mostarskoj povorci koju je predvodila Hrvatska glazba i koja se slila u franjevačku crkvu gdje je, pod svetom misom, blagoslovljena zastava Hrvatskoga radničkog saveza, sindikalne organizacije HSS-a.

and the establishment of Banovina of Croatia, to which Mostar belonged.

As staunch followers of the original political ideas of Starčević, it was natural for the musicians of Mostar to lean towards the Croatian Peasant Party between the two World Wars. As early as 1926, on November 20th, when Stjepan Radić personally visited Mostar and delivered an evening lecture at the Lodge of *Hrvoje*, the Croatian Wind Orchestra welcomed him at the station with a patriotic repertoire. Contrary to that joy and the historical significance of the event for the Croats of Mostar, the Croatian Wind Orchestra performed *Lijepa naša domovino* at a commemorative gathering in *Hrvoje* for the assassinated Radić in 1928, as reported by *Jugoslavenski List* on August 28th of that year:

> *On everyone's face, there was a sense of sadness and great sorrow for the lost leader of the Croatian people, the late Stjepan Radić.*

The extent to which Mostar held the great Croatian political visionary in its heart is evidenced by the announcement in *Jadranski Dnevnik* on August 12, 1935, stating how the aforementioned Blaž Slišković *distributed 250 meters of black fabric to the poor so they could hang black flags on their houses on the day of Stjepan Radić's death.*

In 1936, the Croatian Wind Orchestra also performed at the *grand* assembly of the Croatian Peasant Party in Mostar, extensively covered by *Jadranski Dnevnik* on July 13th of that year, with the headline *50,000 people cheered the leader.* The text reads:

> *Not even the famous assembly celebrating the 100th anniversary of the Croatian anthem in Split, which was expected to be the most attended gathering of Vladko Maček's supporters, can come close to yesterday's assembly of Croatian thought in Mostar. (...) The entire nation came to Mostar from Herzegovina, Bosnia, and Dalmatia, from nearby and distant areas (...).*

In 1939, *Katolički Tjednik* on July 9th reported on a procession in Mostar led by the Croatian Wind

Hrvatska glazba Mostar s podmlatkom, 1939.
Croatian Wind Orchestra Mostar with their youth, 1939

Hrvatska glazba Mostar ispraća tijelo Šimuna Pene Mihića, 1926.
Croatian Wind Orchestra Mostar sees off the body of Šimun Pena Mihić, 1926

Glazbari Hrvatske glazbe Mostar znali su biti angažirani, pojedinačno ili kao orkestar, za sviranje na obredima pokopa, nebitno je li bilo riječ o uglednicima ili tek o pokojnicima koje je obitelj htjela s ovozemnoga hoda ispratiti jednom posebnom notom dostojanstva. *Katolički tjednik* od 2. studenog 1933. svjedoči o nastupu Hrvatske glazbe uz svetu zadušnu misu za sve umrle članove Pogrebnoga društva sv. Ante, društva koje je raslo u prijateljstvu s Glazbom, znalo im pomoći u kupnji glazbarskih odora, društva kojemu su i desetljećima od nastanka pripadali gotovo svi mostarski katolici.

Glazbari su na vječni počinak ispraćali tijela svojih članova, kao u slučaju Marka Šešelja (*Narodna sloboda*, 10. listopada 1931.), Viktora Halajkijevića (*Jugoslavenski list*, 7. ožujka 1936.), Jure I. Smoljana (*Jugoslavenski list*, 2. ožujka 1938.) ili dr. Frane Huše (*Jugoslavenski list*, 21. prosinca 1940.), kao i prijatelje Glazbe iz puka ili gradske uglednike, poput 24-godišnjega Martina Martinovića (*Jugoslavenski list*, 26. lipnja 1934.), poslovođe u Tvornici duhana Mostar Augusta Šnatingera (*Jugoslavenski list*, 19. travnja 1934.), policijskoga narednika Josipa Ogorelca (*Jugoslavenski list*, 31. kolovoza 1934.), upravitelja Doma staraca Ivana Kurtovića (*Jugoslavenski list*, 5. ožujka 1940.)… Sačuvana je fotografija s pokopa jednoga od mostarskih glazbara, Šimuna Pene Mihića, koji je 24 godine svirao kornu u Hrvatskoj glazbi, a čije s tijelo 1926. kolege ispratili do obiteljske mu grobnice na *Šoinovcu*.

Jedan od najupamćenijih pokopa toga doba svakako je bio posljednji oproštaj Mostara sa svojim velikim pjesnikom i istaknutim srpskim kulturnim i društvenim djelatnikom Aleksom Šantićem. Njegov je lijes, na dan pokopa, 4. veljače 1924. godine, bio izložen u tadanjemu Srpskom domu, današnjoj kazališnoj zgradi, otkud su ga, piše *Novo doba* od 6. veljače, zajednički iznijeli članovi SPD *Gusle* i HGPD *Hrvoje* i položili na pogrebnu kočiju, iza koje je, u dugoj povorci kroz grad, išla i Hrvatska glazba. Šantić je pokopan na pravoslavnomu groblju *Bjelušine*.

Jugoslavenski list od 28. studenog 1933. godine smješta Hrvatsku glazbu na čelo procesije u sklopu velikoga zajedničkog događaja u organizaciji mostarskih franjevaca i više hrvatskih kulturnih društava, a riječ je o prijenosu zemnih ostataka i blagoslovu zajedničke spomen-ploče na groblju *Šoinovac* za don Franju Milićevića, Antu Jukića (Veljka Obradova) i Ivana Zovka, tri istinska hrvatska narodna velikana, životom i djelom vezana za Mostar.

Hrvatska je glazba u Mostaru 1932. sudjelovala u obilježavanju 10. godišnjice smrti velikoga hercegovačkog prosvjetitelja, graditelja, srčana i nepokolebljiva političara

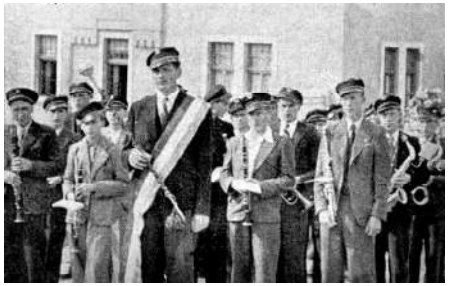

Hrvatska glazba Mostar na prijenosu posmrtnih ostataka fra Didaka Buntića, 1938.
Croatian Wind Orchestra Mostar on the transfer of mortal remains of Friar Didak Buntić, 1938

August Šnatinger (*Jugoslavenski List*, April 19, 1934), police sergeant Josip Ogorelec (*Jugoslavenski List*, August 31, 1934), manager of the Nursery Home Ivan Kurtović (*Jugoslavenski List*, March 5, 1940)… A photograph from the funeral of one of the Mostar musicians, Šimun Pena Mihić, who played the horn in the Croatian Wind Orchestra for 24 years, is preserved, and his colleagues accompanied his body to his family tomb in *Šoinovac* in 1926.

One of the most memorable funerals of that time was undoubtedly the final farewell of Mostar to its great poet and prominent Serbian cultural and social activist, Aleksa Šantić. His coffin, on the day of the funeral, February 4, 1924, was displayed in the at-the-time Serbian Lodge, today's theater building, from where, as *Novo Doba* reported on February 6, members of the Serbian Singing Society *Gusle* and the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje* jointly carried it and placed it on the funeral carriage, followed by a long procession through the city, behind which the Croatian Wind Orchestra followed. Šantić was buried in the Orthodox cemetery *Bjelušine*.

Jugoslavenski List from November 28, 1933, places the Croatian Wind Orchestra at the head of the procession as part of a major joint event organized by the Franciscans of Mostar and several Croatian cultural societies. The event involved the transfer of mortal remains and the blessing of a common memorial plaque at the *Šoinovac* cemetery for Don Franjo Milićević, Ante Jukić (Veljko Obradov), and Ivan Zovko, three true Croatian national heroes, who were closely tied to Mostar by their lives and deeds.

In 1932, the Croatian Wind Orchestra Mostar participated in commemorating the 10th anniversary of the death of the great Herzegovinian educator, builder, passionate and unwavering politician, Friar Didak Buntić, whom the people dubbed the *Herzegovinian Moses* because of his incredible feat of relocating 17,000 starving Herzegovinian children in 1917, for whom he managed to provide shelter throughout Slavonia and Srijem. *Sveta Cecilija* reported on March 1, 1932, that the Croatian Wind Orchestra performed the march *Friar Didak Buntić*, composed by the senior chaplain of the Zagreb Military Band, Ivo Muhvić. However, the musicians from Mostar also played at the

fra Didaka Buntića kojega puk prozva *hercegovačkim Mojsijem* glede njegova biblijskog pothvata nevjerojatnoga prebacivanja 17 tisuća izgladnjele hercegovačke djece 1917. godine, kojima je uspio osigurati prihvat diljem Slavonije i Srijema. *Sveta Cecilija* od 1. ožujka 1932. izvješćuje kako je Hrvatska glazba izvela koračnicu *Fra Didak Buntić* koju je skladao viši kapelnik zagrebačke vojne glazbe Ivo Muhvić. No, svirali su hrvatski glazbari iz Mostara i na prijenosu fra Didakovih zemnih ostataka iz Mostara u Široki Brijeg, dana 9. listopada 1938., a u *Kršćanskoj obitelji* iz listopada te godine objavljena je njihova fotografija iz pogrebne procesije.

Fra Didak Buntić preminuo je iznenada, 3. veljače 1922. u Čitluku, gdje je bio prvotno pokopan. Tijelo mu je, u lipnju 1938., neraspadnuto (*Jukine crtice*) preneseno u mostarsko groblje *Šoinovac* gdje je počivalo do listopada iste godine, kada je pokopano u velebnoj širokobriješkoj bazilici koju je on i izgradio.

Mostar je poznavao toplo srce svojih glazbara, a ono je posebno osvjedočeno jednom zgodom koju se godinama spominjalo. Ispративši nekoga pokojnika na *Šoinovcu*, krenuli su doma da bi na Balinovcu susreli drugu pogrebnu povorku. Bio je to pokop nekoga siromašnog Mostarca čije su tijelo gurali na dvokolici, ispred koje su se kretali svećenik i dječak s križem, dok je iza skromnoga lijesa išla udovica u pratnji tek nekoliko osoba. Netko je od glazbara, dok su šutke promatrali opisani prizor, pozvao *za mnom* da bi ostali odmah ustrojili red i, stupajući ispred uboge dvokolice, posmrtnim marševima ispratili preminuloga sugrađanina do *Šoinovca*.

transfer of Friar Didak's mortal remains from Mostar to Široki Brijeg on October 9, 1938, and their photograph from the funeral procession was published in *Kršćanska obitelj* in October of that year.

Friar Didak Buntić passed away suddenly on February 3, 1922, in Čitluk, where he was originally buried. His body, which remained undecomposed (*Jukine crtice*), was transferred to the *Šoinovac* cemetery in Mostar in June 1938, where it rested until October of the same year when it was buried in the magnificent basilica in Široki Brijeg, a church he himself helped build.

Mostar knew the warm hearts of its musicians, which was particularly evident on one occasion that had been remembered for years. Having escorted a deceased person to *Šoinovac*, they encountered another funeral procession on their way home at Balinovac. It was the funeral of a poor resident of Mostar, whose body was being pushed on a cart, with a priest and a boy carrying a cross leading the way, followed by the modest coffin and the widow accompanied by only a few people. Upon witnessing this scene in silence, one of the musicians called *for order*, and they immediately formed a procession, marching ahead of the humble cart, and accompanied the deceased fellow citizen to *Šoinovac* with funeral marches.

USUD DOMA HRVATSKE GLAZBE MOSTAR

Još od svojega osamostaljenja, 1918. godine, tijekom svih tih ljeta plodonosnoga djelovanja, s usponima i padovima koji prate svaki život i svako postojanje, Glazba je bila beskućnicom. Naposljetku, sredinom 1930-ih, Predsjedništvo i Upravno vijeće odlučili su iznaći konačno rješenje pitanja smještaja Hrvatske glazbe u Mostaru i, prikupljanjem novčanih darova, osobnom predanošću svih glazbara i ponovno iskazanom prisnošću mostarske društvene zajednice sa svojom Glazbom, izgrađen je Dom Hrvatske glazbe, njihova glazbaonica s lijepom dvoranom za održavanje koncerata. Započet 1934., dovršen je već sljedeće godine.

Karlo Drago Miletić u svojoj knjizi o Hrvatskoj glazbi Mostar zapisuje kako je to bila jednostavna prizemna prostorija, dugačka otprilike dvanaest i široka šest metara, svojom istočnom i južnom stranom naslonjena na *Hrvojev* dom. Ulaz se nalazio na sjevernoj strani zdanja i bio je sasma *zastakljen pokretnim krilima* koja bi ljeti rastvarali i tako dvoranu preinačavali u otvorenu pozornicu tijekom vrućih mjeseci. Miletić dalje bilježi kako je Dom Hrvatske glazbe imao divan prostor za ljetne koncerte. U unutarnjemu je dijelu koncertna dvorana bila omanjim vratima povezana sa stubištem koje je vodilo izravno u *Hrvojev* dom, u prostor ispod pozornice, namijenjen orkestru.

– Danima su glazbari, bez obzira na svoje obrazovanje i djelatnost, radili najgrublje poslove. Konačno, 1935. godine Dom Hrvatske glazbe bio je završen – piše Miletić,

FATE OF THE LODGE OF CROATIAN WIND ORCHESTRA MOSTAR

Since its independence in 1918, throughout all those fruitful years of activity, with the ups and downs that accompany every life and existence, the Wind Orchestra was homeless. Finally, in the mid-1930s, the Presidency and the Management Board decided to find a final solution to the issue of accommodation for the Croatian Wind Orchestra Mostar. With the collection of financial donations, the personal dedication of all the musicians, and the renewed closeness of the Mostar community with their Wind Orchestra, the Lodge of the Croatian Wind Orchestra was built, their music room with a beautiful concert hall. Begun in 1934, it was completed in the following year.

Karlo Drago Miletić in his book about the Croatian Wind Orchestra Mostar writes how it was a simple ground-floor room, approximately twelve meters long and six meters wide, leaning against the Lodge of *Hrvoje* on its eastern and southern sides. The entrance was on the northern side of the building and was *entirely glazed with movable panels* that would open during the summer, transforming the hall into an open stage during the hot months. Miletić further notes that the Lodge of the Croatian Wind Orchestra had a wonderful space for summer concerts. Inside, the concert hall was connected by a small door to a staircase leading directly to the Lodge of *Hrvoje*, to the space under the stage, intended for the orchestra.

Hrvatska glazba Mostar ispred svojega doma, 1935.
Croatian Wind Orchestra Mostar in front of their lodge, 1935

Hrvatska glazba Mostar ispred svojega doma, 1937.
Croatian Wind Orchestra Mostar in front of their lodge, 1937

Hrvatska glazba Mostar ispred svojega doma, 1939. / Croatian Wind Orchestra Mostar in front of their lodge, 1939

donoseći u knjizi i priču o usporednomu otvorenju gostionice *Zagreb* u susjednoj zgradi Mate Milasa, onoj u kojoj su glazbari vježbali u prvim godinama od svojega osamostaljenja, da bi sada *Zagrebom* dobili mjesto ugodnih susreta uz kavu i čašu razgovora, u razdobljima između proba i nastupa.

Prema Miletićevu pisanju, vlasniku *Zagreba* Bartolu Barcu Petriću 1943. je godine četnik Lazo Džonlaga ubio brata Juru. Četnici, srpske paravojne postrojbe poznate prema osobitoj okrutnosti, sve do sloma Italije odnosno do 1943. godine, uz odobravanje talijanskih okupacijskih postrojbi, upadali su na hrvatske prostore po cijeloj Hercegovini, tako i u Mostaru, što bi uvijek ishodilo strašnim zločinima nad civilnim hrvatskim i muslimanskim pučanstvom. Miletić je od zaborava spasio podatak kako su glazbari Hrvatske glazbe u Mostaru, 18. siječnja 1943. godine, zbog svojega prijatelja Barca, u kamionu pod ceradom prevezeni do prigradskoga naselja Gnojnice, iznimno nesigurna područja zbog talijanskoga nadzora i čestih upada četničkih skupina iz istočne Hercegovine. Na pogrebu ubijenoga Jure Petrića, u tomu su mu ozračju izveli pogrebni marš.

Novi dom, uz novoga kapelnika Ivana Bagatellu, angažiranoga dvije godine prije, vinuo je Hrvatsku glazbu u Mostaru u neke nove visine. U knjižici Arhiva i Muzeja Herceg-Bosne *Hrvatska glazba u Mostaru 1890. – 1994.*, tiskane 1994. godine, stoji kako je uvrštavana među najbolje civilne glazbe na cjelokupnomu ozemlju Kraljevine Jugoslavije. Ponad ulaznih je vrata Doma ponosno postavljena ploča s napisom *Dom Hrvatske glazbe* i lirom kao društvenim znakom, a na središnjemu je zidu dvorane izvješen portret dr. Vladka Mačeka, u duhu prethodno opisane političke okrenutosti dominantne većine glazbara. Tako su od 1935. svi mimohodi, proslave, procesije i drugi nastupi za svoju početnu točku imali Dom Hrvatske glazbe u Mostaru.

Sačuvana fotografija iz 1935. godine svjedoči kako je u dvorištu Doma Hrvatske glazbe i *Hrvoja*, preko puta mostića koji je spajao dvije obale mostarske rijeke Radobolje, postojala javna slavina za okrjepu pučanstva. Prema dostupnim podacima, izgrađena je 1885. godine, a uklonjena tijekom zahvata na otetomu *Hrvojevu* domu, ranih 1960-ih godina.

– Day by day, the musicians, regardless of their education and profession, worked the roughest jobs. Finally, in 1935, the Lodge of the Croatian Wind Orchestra was completed – Miletić writes, bringing in his book the story of the simultaneous opening of the *Zagreb Inn* in the neighboring building owned by Mate Milas. It was the place where the musicians practiced in the early years of their independence, and now, with *Zagreb*, they had a place for pleasant meetings over coffee between rehearsals and performances.

According to Miletić's writing, in 1943, the Chetnik Lazo Džonlaga killed Jure, the brother of Bartol Barac Petrić, the owner of *Zagreb*. The Chetniks, Serbian paramilitary units known for their particular cruelty, until the collapse of Italy in 1943, with the approval of Italian occupying forces, raided Croatian territories throughout Herzegovina, including Mostar, resulting in horrific crimes against the civilian Croatian and Muslim population. Miletić preserved the information that on January 18, 1943, due to their friendship with Barac, the musicians of the Croatian Wind Orchestra Mostar were transported in a truck covered with tarpaulin to the suburban settlement Gnojnice, an extremely insecure area due to Italian surveillance and frequent incursions by Chetnik groups from eastern Herzegovina. In that atmosphere, they performed a funeral march at the funeral of the assassinated Jure Petrić.

The new lodge, along with the new chaplain Ivan Bagatella, engaged two years earlier, propelled the Croatian Wind Orchestra Mostar to new heights. In the booklet of the Archive and Museum of Herzeg-Bosnia *Croatian Wind Orchestra Mostar 1890 - 1994*, published in 1994, it is stated that it was ranked among the best civilian Wind Orchestras in the entire territory of the Kingdom of Yugoslavia. Above the entrance doors of the Lodge, a plaque proudly displayed the inscription *Lodge of the Croatian Wind Orchestra* with a lyre as the emblem of the society, and on the central wall of the hall hung a portrait of Vladko Maček, in line with the previously described political orientation of the majority of musicians. Thus, from 1935, all parades, celebrations, processions, and other performances had the Lodge of Croatian Wind Orchestra Mostar as their starting point.

Javna slavina ispred *Hrvojeva* i Doma Hrvatske glazbe, 1935.
Public fountain in front of Lodge of *Hrvoje* and Lodge of the Croatian Wind Orchestra, 1935

Drugi je svjetski rat sobom donio novi razarački vihor nad imovinama Hrvatske glazbe i *Hrvoja* te u njih ulazi talijanska vojska. Nakon svršetka rata, zdanja su nacionalizirana, a *Hrvojev* je dom iznutra grubo preinačen na način da su uklonjeni drveni balkoni duljinom obje

Dvorište *Hrvojeva* i Doma Hrvatske glazbe Mostar
Courtyard of Lodge of *Hrvoje* and Lodge of Croatian Wind Orchestra Mostar

A preserved photograph from 1935 testifies to the existence of a public fountain for the refreshment of the people in the courtyard of the Lodge of the Croatian Wind Orchestra and *Hrvoje*, across from the bridge connecting the two banks of the Radobolja River in Mostar. According to available data, it was built in 1885 and removed during the renovations of the seized Lodge of *Hrvoje* in the early 1960s.

The Second World War brought a new destructive whirlwind to the properties of the Croatian Wind Orchestra and *Hrvoje*, with the Italian army taking them over. After the end of the war, the buildings were nationalized, and the Lodge of *Hrvoje* was roughly altered internally by removing the wooden balconies on both sides of the hall and constructing a concrete balcony at the rear. Then, in 1955, the authorities proceeded with a complete transformation of the building, adapting it for film screenings, and in September 1957, the former *Hrvoje* became the *Partisan Cinema*. According to some reports, in 1958, Emir Orman returned to Mostar from Czechoslovakia and drew up plans for the installation of air conditioning units, which were installed the same year. The cinema

strane dvorane, dok je izgrađen betonski balkon u njezinu stražnjemu dijelu. Potom su, 1955. godine, vlasti pristupile potpunoj izmjeni zgrade, prilagodivši ju za prikazivanja filmova te u rujnu 1957. negdanje *Hrvoje* postaje *Kino Partizan*. Prema nekim pisanjima, 1958. u Mostar se iz tadanje Čehoslovačke vratio Emir Orman koji je izradio nacrt za ugradbu klimatizacijskih uređaja koji su ugrađeni iste godine. Kino je prestalo s radom 1969., kada je u zdanju otvorena trgovina pokućstvom, poslije nje trgovina mješovitom rodom.

Tijekom 1960-ih, na Domu Hrvatske glazbe nadograđen je kat i tu napravljeni stambeni prostori, dodijeljeni zaslužnim komunistima. Tijekom Domovinskoga rata u Mostaru (1992. – 1995.), osobito u sukobima Hrvatskoga vijeća obrane i Armije RBiH (1993. – 1994.), s obzirom na blizinu ratne crte razgraničenja, i *Hrvojev* dom i ostaci Doma Hrvatske glazbe teško su nastradali. Vraćeni u posjed Katoličke crkve odnosno Hercegovačke franjevačke provincije, kao vlasnice zemljišta i izvornoga zdanja, ostaci povijesno bitnih razorenih građevina sredinom 2010-ih u cijelosti su uklonjeni. Na njihovu mjestu danas stoji zgrada *Dompes*, franjevački studentski dom.

ceased operation in 1969 when a furniture store was opened in the building, followed by a convenience store.

During the 1960s, an additional floor was added to the Lodge of the Croatian Wind Orchestra, and residential areas were created there, allocated to deserving communists. During the Homeland War in Mostar (1992 - 1995), especially during the conflicts between the Croatian Defense Council and the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina (1993 - 1994), given the proximity to the frontline, both the Lodge of *Hrvoje* and the remains of the Lodge of the Croatian Wind Orchestra suffered heavy damage. Once returned to the possession of the Catholic Church, or to be more precise, the Franciscan Province of Herzegovina, as the owners of the land and the original building, the remains of historically significant destroyed buildings were completely removed in the mid-2010s. In their place now stands *Dompes*, a Franciscan student dormitory.

Dom Hrvatske glazbe Mostar, 1970-ih – Ćiril Ćiro Raič
Lodge of Croatian Wind Orchestra Mostar, 1970s – Ćiril Ćiro Raič

Dom Hrvatske glazbe Mostar, 1980-ih – Ćiril Ćiro Raič
Lodge of Croatian Wind Orchestra Mostar, 1980s – Ćiril Ćiro Raič

Marijo Maduna

HGPD *Hrvoje* Mostar, 1938. / Croatian Music and Singing Society *Hrvoje* Mostar, 1938

RATNI PAKAO I PORATNI NESTANAK

Unapetu ozračju ustreptale Europe, nad koju se nadvijao olovni oblak sveopćega rata, obični je puk gajio nadu kako se 1914. ipak ne će ponoviti. Nije se, usprkos tomu, naivno promišljalo političko stanje u Kraljevini Jugoslaviji i mostarski su Hrvati, ohrabreni uspostavom Banovine Hrvatske, upirali u povoljne rasplete, slijedeći odmjerenu politiku prvaka HSS-a. Na kulturnomu se planu i dalje djelovalo dinamično, a grad su, u nedjelju, 13. kolovoza 1939. probudili skladni zvuci glazbala Hrvatske glazbe Mostar koja je, ranojutarnjom budnicom, označila početak trodnevne proslave 50. obljetnice osnutka mostarskoga *Hrvoja*, dakle i svoje ishodišne kuće. Premda je društveni zlatni jubilej dosegnut u listopadu 1938., kada je sašivena i nova raskošna društvena zastava u sklopu velikih planova za organiziranje javne proslave, u monografiji objavljenoj u prigodi 120. obljetnice osnutka HGPD *Hrvoje* Mostar stoji kako je odredbom Ministarstva unutarnjih poslova (*Ministarstvo unutrašnjih djela*) proslava zabranjena te ju je Društvo uspjelo ostvariti tek dogodine.

U skladu sa sačuvanom programskom knjižicom, znademo kako se u Grad na Neretvi slilo mnoštvo hrvatskih pjevačkih društava: *Dubrava* iz Dubrovnika, *Hrvatska čitaonica* iz Bugojna, *Lipa* iz Osijeka, *Maksimir* i *Radić* iz Zagreba, *Slavulj* iz Trebinja, *Tomislav* iz Tomislavgrada, *Trebević* iz Sarajeva, *Vlašić* iz Travnika i *Zvečaj* iz Zenice, dok su pridošli glazbeni sastavi bile hrvatske glazbe iz Bugojna, Doca kod Travnika i Zenice. Središnjega dana

THE HELL OF WAR AND POST-WAR DISAPPEARANCE

In the tense atmosphere of a restless Europe, overshadowed by the looming cloud of a world war, the common folk nurtured hope that the events of 1914 would not repeat. Nonetheless, despite this, there was no naive consideration of the political situation in the Kingdom of Yugoslavia, and the Croats of Mostar, encouraged by the establishment of the Banovina of Croatia, hoped for favorable outcomes, following the measured policy of the leaders of the Croatian Peasant Party (HSS). On the cultural front, activities continued dynamically, and on Sunday, August 13, 1939, the harmonious sounds of the instruments of the Croatian Wind Orchestra Mostar woke the city up, marking the beginning of a three-day celebration of the 50th anniversary of the establishment of *Hrvoje*, thus also celebrating its own founding institution. Although the golden jubilee of the society was reached in October 1938, when a new magnificent flag of the society was sewn as a part of grand plans for organizing a public celebration, in the monograph published on the occasion of the 120th anniversary of the establishment of the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje* Mostar, it is stated that the celebration was prohibited by the Ministry of the Interior, and the Society managed to realize it only the following year.

According to the preserved program booklet, a multitude of Croatian singing societies gathered in the City on the Neretva River: *Dubrava* from Dubrovnik, *Hrvatska Čitaonica* from Bugojno, *Lipa* from Osijek, *Maksimir* and

Izvorna Hrvojeva zastava iz 1938.
***Hrvoje*'s original flag from 1938**

Postavljanje zastave u Galeriji *Aluminij*, 2010. – Darko Juka
Placement of the flag in the *Aluminij Gallery*, 2010 – Darko Juka

proslave, na Gospojinu, prije svečane posvete nove *Hrvojeve* zastave, gradom su zajednički prodefilirale sve okupljene hrvatske glazbe, na čelu s glazbarima Hrvatske glazbe iz Mostara, krenuvši s budnicom u šest ujutro.

Zagrebački *Jutarnji list* od 16. kolovoza te godine, opširno izvješćuje s mostarskoga slavlja, opisujući grad prepun hrvatskih pučkih nošnji iz različnih krajeva. Iz toga se teksta iščitava podatak kako je, uz nekoliko mjesnih uglednika, kum novoj društvenoj zastavi bio dr. Ante Cividini, kao osobni Mačekov izaslanik. Cividini je bio članom Družbe Braće hrvatskoga zmaja, urednikom glasila *Hrvatski zmaj* i predsjednikom Saveza hrvatskih planinarskih društava čijim je članom bio i HPD *Prenj 1933* Mostar. Dalje je naveden i lijep ulomak iz govora *Hrvojeva* predsjednika dr. Bariše Smoljana koji je kazao kako se *stara 'Hrvojeva' zastava polaže u pohranu nakon bitke koju je 'Hrvoje' vodio kroz punih 50 godina i nakon njegove kulturne pobjede.*

Osim što je navedeno kako su ponovno zahladili odnosi s gradskim vlastima odnosno kako se Gradsko poglavarstvo Mostara oglušilo na veliki jubilej, posebno je zanimljiv podatak u tekstu kako je posveti nove zastave *Radić* from Zagreb, *Slavulj* from Trebinje, *Tomislav* from Tomislavgrad, *Trebević* from Sarajevo, *Vlašić* from Travnik, and *Zvečaj* from Zenica, while the arriving music ensembles included Croatian Wind Orchestras from Bugojno, Doca near Travnik, and Zenica. On the central day of the celebration, on the Feast of the Assumption, before the solemn consecration of the new *Hrvoje* flag, all the gathered Croatian Wind Orchestras marched through the city together, led by the musicians of the Croatian Wind Orchestra Mostar, starting with a reveille at 6 a.m.

Zagreb's *Jutarnji List* from August 16 of that year extensively covered the celebration in Mostar, describing the city being filled with Croatian folk costumes from different regions. From the text, it can be inferred that, along with several local dignitaries, the godfather of the new flag of the society was Dr. Ante Cividini, serving as a personal envoy of Maček. Cividini was a member of the Society of Brethren of the Croatian Dragon, the editor of the publication *Croatian Dragon*, and the president of the Association of Croatian Mountaineering Societies, of which the Croatian Mountaineering Society *Prenj 1933* Mostar was a member. Furthermore, there was a beautiful excerpt from the speech of *Hrvoje's* president, Dr. Bariša Smoljan, stating that the *old 'Hrvoje' flag is being placed in storage after the battle led by 'Hrvoje' for full 50 years and after its cultural victory.*

In addition to mentioning the cooling of relations with the city authorities, as the Mostar City Council ignored the grand jubilee, particularly interesting is the information in the text that Marija Kumičić, the donor and intended godmother of the first *Hrvoje* flag from 1904, attended the consecration of the new flag. *Jutarnji List* also noted that, as part of the *Hrvoje* celebration, the Croatian Wind Orchestra played *Seljački Pozdrav* and that on August 15, 1939, a friendly match between Mostar's *Zrinjski* and Zagreb's *Građanski* was held, followed by a solemn academy with performances by all the gathered Wind Orchestras and choirs. It was Marija Kumičić who, in *Hrvatica*, a magazine published and edited by the first Croatian professional journalist and the most read Croatian writer, Marija Jurić Zagorka, published a touching and literary inspired reflection on personal impressions from the Mostar

nazočila i Marija Kumičić, darovateljica i nesuđena kuma prve *Hrvojeve* zastave iz 1904. godine. *Jutarnji list* navodi i to kako je, u sklopu *Hrvojeva* slavlja, Hrvatska glazba svirala *Seljački pozdrav* te kako je u Mostaru, toga 15. kolovoza 1939., odigran prijateljski susret mostarskoga *Zrinjskog* i zagrebačkoga *Građanskog* nakon kojega je uslijedila svečana akademija s nastupom svih okupljenih glazbi i pjevačkih zborova. Upravo je Marija Kumičić u *Hrvatici*, časopisu koji je izdavala i uređivala prva hrvatska profesionalna novinarka i najčitanija hrvatska književnica Marija Jurić Zagorka, 1. listopada 1939. godine objavila dirljiv i književno nadahnut osvrt na osobne dojmove s mostarskoga slavlja, naglašujući svečani čin zakucavanja zlatnih čavala u *Hrvojev* stijeg, s urezanim imenima dobrotvora.

Izvorna je zastava HGPD *Hrvoje* Mostar iz 1938. sačuvana zahvaljujući požrtvovnosti mostarske obitelji Merdžo, tijesno povezane s Društvom još od njegova osnutka. Na svečanoj večeri proslave 120. *Hrvojeva* rođendana, 13. rujna 2010. godine, u izložbenomu je salonu umjetničke Galerije *Aluminij* u Mostaru, izvješena u savršenu stanju, na potpuno iznenađenje i opće oduševljenje okupljenoga mnoštva, među kojima je bilo i potomaka starih *Hrvojevaca*, ali i živućih svjedoka posvete te zastave, što je bilo posebno dirljivo. Rečeno je tada kako je zastava Drugi svjetski rat i komunističku Jugoslaviju preživjela je ušivena u jastučnicu i odnesena u Zagreb gdje je desetljećima ostala skrivenom od svih koji su kanili zatrijeti *Hrvojev* trag.

Rat već uvelike bukti europskim tlom, razara državu za državom, primičući se i dotad nezahvaćenim južnim krajevima. U godini prije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije i proglašenja Nezavisne Države Hrvatske, u čijemu će sastavu biti i Mostar kao glavni grad Velike župe Hum, Hrvatska je glazba skromno proslavila 22. obljetnicu svoje obnove i osamostaljenja iz 1918. godine. Tom je prigodom u Dom Hrvatske glazbe postavljena velika spomenica s fotografijama dijela tadanjih glazbara.

Prema Karlu Dragi Miletiću, kada je ratni plamen zahvatio i Hercegovinu, 24 su glazbara Hrvatske glazbe u Mostaru uvojačena, njih 10 godine 1941. i još 14 godine 1942. Riječ je o novačenju u oružane snage NDH. Aktivnim su glazbarima ostali samo oni stariji, nepogodni za vojnu službu, i mlađi kao nedorasli za vojačenje. Osim

celebration on October 1, 1939, emphasizing the solemn act of hammering golden nails into the *Hrvoje* flag, engraved with the names of benefactors.

The original flag of the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje* Mostar from 1938 was preserved thanks to the dedication of the Merdžo family from Mostar, closely connected to the Society since its inception. During the ceremonial dinner celebrating the 120th birthday of *Hrvoje*, held on September 13, 2010, in the exhibition hall of the *Aluminij Gallery* in Mostar, the flag was displayed in perfect condition. This came as a complete surprise and brought general excitement to the gathered crowd, which included descendants of old *Hrvoje* members as well as living witnesses of the consecration of the flag, making the moment particularly touching. It was revealed then that the flag survived World War II and communist Yugoslavia by being sewn into a pillowcase and taken to Zagreb, where it remained hidden for decades from those who sought to erase the traces of *Hrvoje*.

Meanwhile, war was already raging across European soil, destroying one state after another and approaching the previously untouched southern regions. In the year preceding the capitulation of the Kingdom of Yugoslavia and the establishment of the Independent State of Croatia, of which Mostar would be the capital of the Great County of Hum, the Croatian Wind Orchestra modestly celebrated the 22nd anniversary of its revival and independence. On that occasion, a large memorial plaque with photographs of some of the musicians from the time of the revival was placed in the Lodge of the Croatian Wind Orchestra.

According to Karlo Drago Miletić, when the flames of war reached Herzegovina, 24 members of the Croatian Wind Orchestra Mostar were recruited, 10 of them in 1941 and another 14 in 1942. This refers to their enlistment in the armed forces of the Independent State of Croatia. The active musicians who remained were only the older ones, unsuitable for military service, and the younger ones who were not fit enough for the army. It was noted that in 1941 they played at the public reception of the Croatian army in Mostar, but the Wind Orchestra's activities were reduced to playing funeral marches, which unfortunately

Spomenica koja je bila izložena u Glazbaonici 1940. godine / The memorial that was exhibited in the Music Room in 1940

što je zabilježeno kako su 1941. svirali na javnomu dočeku hrvatske vojske u Mostaru, djelovanje Glazbe svelo se na pogrebne marševe kojih je, nažalost, bilo i preveć. Navedeno je ranije kako su Talijani zauzeli *Hrvojev* dom gdje su vlasti, nakon talijanske kapitulacije iz 1943. godine, smjestile brojne izbjeglice koje su, bježeći pred smrću, spas potražile u najvećemu hercegovačkom gradu. Kratko je, u drugomu dijelu rata, tu bila smještena i njemačka vojska, a zdanja su kraj rata dočekala opljačkana i razorena.

Glazbarima Hrvatske glazbe začudo je uspjelo sačuvati dvoranu svojega doma iz koje su sklonili Mačekovu sliku,

were too frequent. As previously mentioned, the Italians occupied the Lodge of *Hrvoje*, where the authorities, after the Italian capitulation in 1943, housed numerous refugees who sought refuge in the largest Herzegovinian city fleeing death. Briefly, in the latter part of the war, it was occupied by the German army, and the buildings met the end of the war by being looted and destroyed.

Surprisingly, the members of the Croatian Wind Orchestra managed to preserve the hall of their lodge, from which they removed the portrait of Maček, placing it in a storage closet for musical instruments, *hung as if on the wall*, Miletić writes, emphasizing that no replacement

Mons. Petar Čule (u sredini), 1960. / Mons. Petar Čule (in the middle), 1960

smjestivši ju u ormar za glazbala, *obješenu kao da je na zidu*, bilježi Miletić, ističući kako na zid nisu postavili nijednu zamjensku. On u knjizi *Hrvatska glazba u Mostaru* kao posljednji javni nastup Glazbe navodi mimohod mostarskim ulicama na Božić 1943. godine, kada ih je na audijenciju primio biskup mostarsko-duvanjski i apostolski upravitelj trebinjsko-mrkanski mons. Petar Čule koji ih je hrabro stavljao pod svoju zaštitu jer, kao osviješteni HSS-ovci, jednako kao niti svim ranijima, nisu bili po volji niti ustaškim vlastima.

Tradicionalnu Silvestarsku zabavu značajno im je omeo redarstveni sat odnosno ratno ograničenje kretanja zbog čega gostima nije bilo dopušteno izlaziti iz dvorane od večeri do svanuća. Miletić bilježi kako je, svirajući glazbu

picture was placed on the wall. He mentions in the book *Croatian Wind Orchestra Mostar* that the Wind Orchestra's last public appearance was a procession through the streets of Mostar at Christmas 1943 when they were received in audience by the Bishop of Mostar-Duvno and apostolic administrator of Trebinje-Mrkan, Mons. Petar Čule, who bravely placed them under his protection because, as enlightened members of the Croatian Peasant Party, they were not favored by the Ustasha authorities, same as they were not favored by earlier authorities.

The traditional New Year's Eve celebration was significantly disrupted by the curfew of the wartime, which meant that guests were not allowed to leave the hall from evening until dawn. Miletić notes that while playing

za ples, Glazba krenula s taktovima *The Lambeth Walk* (skladba koju je 1937. za kazalište skladao Britanac Noel Gay i koja je brzo zaludila Europu i Sjedinjene Američke Države), na što je glas podigao pripiti njemački časnik, vičući kako je zabranjeno svirati anglosaksonsku glazbu, što je dovelo i do naguravanja s Ivom Smoljanom koje se, srećom, brzo smirilo, bez uplitanja redarstva ili vojske.

Ta je Silvestarska zabava ujedno i posljednji uspjeli nastup Hrvatske glazbe u Mostaru pod svojim imenom za sljedećih pola stoljeća. Pridjev *uspjeli* uporabljen je s razlogom jer, prema Miletićevoj knjizi, ujutro 4. travnja 1944. glazbari su pozvani u *Hrvoje* gdje su dobili notni zapis Ustaške himne (*Puška puca*, nap. a.), s naputkom da ju uvježbaju za izvedbu.

– Kada su uvedeni u dvoranu *Hrvoja*, na prostor za glazbu, pred punom dvoranom kapelnik Petar Šoić Mirilović im je dao znak za početak, ali se čulo samo *tu, tu, tu*. Prekinuo je, počeo ponovo, ali opet samo *tu, tu, tu*. Skočio je neki nazočni visoki ustaški časnik i uz *napolje bando* istjerao je glazbenike iz dvorane – zabilježio je Karlo Drago Miletić, dodajući kako se biskup Čule osobno zauzeo kako ne bi bili uhićeni, ali i kako više nisu nastupali, čak niti na pokopima.

Drugi je svjetski rat mostarske glazbare razasuo na nezamislive načine. Pojedinci su ga proveli na bojišnicama, neki su se nastavili baviti glazbom u vojnim postrojbama, najvećma Domobranskoj glazbi, pred kraj rata i u partizanima. Niko Martinović u svojim bilješkama navodi kako je dio glazbara Hrvatske glazbe u Mostaru, u sklopu vojnoga orkestra, 13. lipnja 1943. u Zagrebu sudjelovao u nastupu čak 800 glazbenika na velikoj proslavi svetkovine sv. Ante Padovanskoga, proslavljene kao imendan poglavnika dr. Ante Pavelića. Neki, poput Ante Laste, nisu dočekali kraj rata…

Glazbari koji su rat proveli u Mostaru uspjeli su skloniti, od uništenja i krađe spasiti gotovo sva glazbala i jedan broj partitura i knjižica. Sačuvani su zapisi o angažmanu dijela glazbara Hrvatske glazbe i u partizanskim postrojbama.

– Tijekom II. svj. rata, kada je prekinut skoro sav dotadanji kulturni rad i kada je bilo krajnje nepogodno organizirati bilo kakav vid umjetničkog života ipak nailazimo na tragove njegovog postojanja. Glazba je, naime, tijekom

Domobranska glazba u Mostaru / Domobran Military Band in Mostar

dance music, the Wind Orchestra started with the beats of *The Lambeth Walk* (composed by British composer Noel Gay for the theatre in 1937, which quickly captivated Europe and the United States), which prompted a tipsy German officer to raise his voice, shouting that it was forbidden to play Anglo-Saxon music. This led to a scuffle with Ivo Smoljan, which fortunately quickly calmed down without the intervention of the police or the military.

This New Year's Eve party also marked the last successful performance of the Croatian Wind Orchestra Mostar under its own name for the next half a century. The term *successful* is used with reason because, according to Miletić's book, on the morning of April 4, 1944, the musicians were summoned to *Hrvoje* where they were given the musical notation of the Ustasha anthem (*Puška puca*, author's note), with instructions to rehearse it for performance.

– When they were brought into the *Hrvoje* hall, to the band area, the chaplain Petar Šoić Mirilović signaled them to start, but only *toot, toot, toot* could be heard. He interrupted, started again, but again only *toot, toot, toot* could be heard. Some tall Ustasha officer jumped up and drove the musicians out of the hall, shouting *get out, you lot* – Karlo Drago Miletić recorded, adding that Bishop Čule personally intervened to prevent their arrest but also that they no longer performed, not even at funerals.

Glazba 29. Hercegovačke udarne divizije na Carinskomu mostu u Mostaru, 1945.
The Wind Orchestra of the 29th Herzegovinian Assault Division on the Carinski Bridge in Mostar, 1945

čitavog ratnog razdoblja bila značajan čimbenik duhovnog razvoja i napretka – piše Ubavka Prusina-Prašo u knjizi *Muzička škola…*, ističući Kazalište narodnoga oslobođenja Hercegovine (*Pozorište narodnog oslobođenja Hercegovine* – PNOH) koje je imalo svoj orkestar i mali zbor, kao jedan od primjera. Članom toga kazališta bio je Karlo Maleček, prijeratni kapelnik Hrvatske glazbe u Mostaru.

U svojim osobnim bilješkama, Karlo Drago Miletić navodi kako su on i Radoslav Kukić zajednički pristupili partizanskoj odnosno Glazbi 29. hercegovačke udarne divizije u kojoj su, od članova Hrvatske glazbe u Mostaru, bili još i Mladen Bojčić, Zvonko Kalin, Ivan Ondelj te Karlo Maleček kao zborovoda i Hajrudin Rebac kao zapovjednik.

S druge, pak, strane, najmlađi član osamostaljene Hrvatske glazbe u Mostaru iz 1919. godine, tada četrnaestogodišnji Vjekoslav Vrančić, koji je ostao glazbarom do 1923., u Drugomu je svjetskom ratu bio visokim državnim dužnosnikom u NDH, obnašajući više odgovornih dužnosti: zamjenik ministra vanjskih poslova i pročelnik Političkoga odjela u Ministarstvu vanjskih poslova (1941.), državni tajnik u MUP-u (1943.), ministar za obrt, veleobrt i trgovinu (1944.). Preminuo je 1990., a danas ulica u mostarskomu naselju Panjevina nosi njegovo ime.

The Second World War scattered the musicians from Mostar in unimaginable ways. Some spent it on the battlefields, some continued to pursue music in military units, mostly in the Domobran Military Band, and towards the end of the war, even in the partisans. Niko Martinović mentions in his notes that part of the musicians of the Croatian Wind Orchestra Mostar, as part of a military orchestra, participated in a performance with as many as 800 musicians on June 13, 1943, in Zagreb, celebrating the Feast of St. Anthony of Padua, celebrated as the namesake of Poglavnik, Dr. Ante Pavelić. Some, like Ante Lasta, did not survive to see the end of the war...

The musicians who spent the war in Mostar managed to hide, save from destruction, and protect almost all the musical instruments and a number of scores and books from theft. Records have been preserved of the engagement of some members of the Croatian Wind Orchestra in partisan units as well.

– During World War II, when almost all previous cultural activities were interrupted and it was extremely difficult to organize any form of artistic life, we still find traces of its existence. Music, in fact, was a significant factor in the spiritual development and progress throughout the entire war period – Ubavka Prusina-Prašo writes in the book *Music School...*, highlighting the Theatre of National Liberation of Herzegovina which had its orchestra and a small choir, as one example. Karlo Maleček, the pre-war chaplain of the Croatian Wind Orchestra Mostar, was a member of that theater.

In his personal notes, Karlo Drago Miletić mentions that he and Radoslav Kukić jointly joined the partisan, specifically the Wind Orchestra of the 29th Herzegovina Assault Division, in which were other members of the Croatian Wind Orchestra Mostar, such as Mladen Bojčić, Zvonko Kalin, Ivan Ondelj, Karlo Maleček as conductor, and Hajrudin Rebac as commander.

On the other hand, the youngest member of the independent Croatian Wind Orchestra Mostar from 1919, at-the-time fourteen-year-old Vjekoslav Vrančić, who remained a musician until 1923, became a high-ranking official in the Independent State of Croatia during World War II, holding several important positions: Deputy Minister

Još je nekoliko glazbara i kapelnika Hrvatske glazbe u Mostaru ostvarilo zavidne poslovne karijere i postiglo osobite životne uspjehe. Ako ne najmladi, onda nedvojbeno jedan od najmlađih članova mostarske Hrvatske glazbe uopće, Berislav Lovro Blažević, koji je u Glazbi počeo svirati klarinet u sedmoj godini života i ostao uz njih punih osam godina, izrastao je u uglednoga profesora Ekonomskoga fakulteta mostarskoga sveučilišta. U rasponu od 1986. do 1991. godine bio je posljednjim prijeratnim rektorom tadanjega Sveučilišta Džemala Bijedića (*Univerzitet Džemala Bijedića*) prije njegova preustroja i sudskoga preimenovanja u Sveučilište u Mostaru, ratne 1992. godine.

Kapelnik Hrvatske glazbe u Mostaru Karlo Maleček postao je prvim ravnateljem Simfonijskoga orkestra Mostar, obnašajući tu dužnost od 1952. do kraja 1958. godine. Kapelnik Alfred Tuček, glazbenik češkoga podrijetla, postao je skladateljem i dirigentom Simfonijskoga orkestra Mostar te potpisuje više skladbi nadahnutih Mostarom i Hercegovinom. Glazbar Frano Milićević godine 1949. postaje prvi ravnateljem niže glazbene škole (*Gradska niža muzička škola*), a od 1958. do 1968. bio je ravnateljem Simfonijskoga orkestra Mostar. U Mostaru je, do Domovinskoga rata, jedna od gradskih ulica nosila ime po Mustafi A. Bjelavcu, koji je bio glazbarom Hrvatske glazbe u Mostaru. Nakon što je, 2. rujna 1940. godine, uhićen zbog prosvjednoga štrajka u Mostaru, u kojem je sudjelovalo više od 2000 djelatnika gradskih poduzeća, zanatskih radionica i Rudnika mrkoga ugljena, odveden je i lepoglavsku kaznionicu, otkud je 1941. prebačen u jasenovački logor, gdje ga ustaška vlast ubija. Uvršten je u popis žrtava u Memorijalnomu muzeju Holokausta SAD-a.

Podvlačeći crtu pod djelovanje Hrvatske glazbe u Mostaru od njezina osamostaljenja do silaska s pozornice, na izmaku 1943. godine, predsjednicima su joj bili: dr. Franjo Bulat, Martin Čule, Nikola Fertilio, dr. fra Ignacije Jurković, Stojan Čoka Milićević, Silvije Murvar, fra Viktor Nuić, Grgo Smoljan i Martin Suton. Tajnicima su bili: Zvonko Bedeniković, Srećko Kurtović, Jozo Marić, Nikola Mihić (stariji), Zvonko Pezelj i Mihajlo Šulentić. Uprave su činili: Paško Akšam, Ivan Jelić, Đuro Petar Kramer, Nikola Mihić (mlađi), Stjepan Mihić, Miško Mikulić, Nikola Milićević, Nikola Spužević, Marko Suton i dr. Vlatko Tambić.

of Foreign Affairs and Head of the Political Department at the Ministry of Foreign Affairs (1941), State Secretary at the Ministry of the Interior (1943), Minister of Crafts, Small Industry, and Trade (1944). He passed away in 1990, and today a street in Panjevina neighborhood in Mostar bears his name.

Several other musicians and chaplains of the Croatian Wind Orchestra Mostar achieved notable business careers and significant life successes. If not the youngest, then undoubtedly one of the youngest members of the Croatian Wind Orchestra Mostar, Berislav Lovro Blažević, who started playing the clarinet in the orchestra at the age of seven and remained with them for eight years, grew up to become a respected professor at the Faculty of Economics, University of Mostar. Between 1986 and 1991, he served as the last pre-war rector of the at-the-time University of Džemal Bijedić before its restructuring and judicial renaming into University of Mostar during the war in 1992.

The chaplain Karlo Maleček of the Croatian Wind Orchestra Mostar became the first director of the Mostar Symphony Orchestra, serving in that position from 1952 until the end of 1958. The chaplain Alfred Tuček, a musician of Czech origin, became a composer and conductor of the Mostar Symphony Orchestra, making several compositions inspired by Mostar and Herzegovina. Musician Frano Milićević became the first director of the lower music school (*City Lower Music School*) in 1949, and from 1958 to 1968, he was the director of the Mostar Symphony Orchestra. In Mostar, until the Homeland War, one of the city streets was named after Mustafa A. Bjelavac, who was a musician in the Croatian Wind Orchestra Mostar. After being arrested on September 2, 1940, for participating in a protest strike in Mostar, in which more than 2000 employees of city companies, craft workshops, and the Coal Mine participated, he was taken to the Lepoglava prison, from where he was transferred to the Jasenovac camp in 1941, where the Ustasha authorities killed him. He is listed as a victim in the United States Holocaust Memorial Museum.

Summing up the activities of the Croatian Wind Orchestra Mostar from its inception to its exit from the stage at the end of 1943, its presidents were: Dr. Franjo Bulat,

Vodama glazbe bili su: Paško Akšam, Ante Bajalo, Tomislav Tonko Smoljan i Nikola Tolić, a kapelnicima: Franjo Auda, Ivan Bagatella, Karlo A. Bajer, Anton Breznik, Czerny, Vaclav Duhaček, Horaček, Đuro Petar Kramer, Karlo Malaček, Janko Mašek, Pervanja, August Remec, Petar Šoić Mirilović, Tonko Smoljan, Vinko Šubir, Venceslav Tomani, Vaclav Trešnak, Alfred Tuček i Tihomil Vidošić.

– U razdoblju između dva svjetska rata izostao je onaj snažan poticaj koji je početkom stoljeća dolazio iz redova romantički zanesenog stanovništva probuđenog idejama ilirskog preporoda i postupno je ustupao mjesto drukčijoj inicijativi koja je glazbi dala sasvim novo obilježje. Tako će ovo razdoblje glazbene povijesti ostati zabilježeno po aktivnom djelovanju društava koja su se okupljala ne samo na nacionalnoj, prosvjetnoj, kulturnoj osnovi kao do sada, nego na socijalnoj, radničkoj, dobrotvornoj. Na osnovu (sada) raspoloživih partitura možemo zaključiti s kakvim je repertoarom raspolagala Hrvatska glazba i koliko je bila u tijeku glazbenih događaja onoga vremena – zapisala je Ubavka Prusina-Prašo u knjizi *Muzička škola…*

Krvavi se svjetski sukob s polovice 20. stoljeća lagano smirivao i kapitulacijom njemačkoga Trećeg Reicha 7. svibnja te Japana 2. rujna 1945., Europa je počela s vidanjem dubokih rana, oplakujući više od 60 milijuna poginulih i ubijenih vojnika i civila na svim zaraćenim stranama. Partizani su u Zagreb ušli 8. svibnja, čime je prestala postojati NDH, a u Mostaru su njihove postrojbe bile već 14. veljače koji je u Gradu na Neretvi ostao obilježen mučeničkom smrću sedmorice franjevaca (fra Kažimir Bebek, fra Jozo Bencun, fra Nenad Venancije Pehar, fra Leo Petrović, fra Rafo Prusina, fra Bernardin Smoljan i fra Grgo Vasilj) koje partizani *in odium fidei* (iz mržnje prema vjeri) odvode iz samostana i ubijaju na neretvanskim obalama južno od središnje gradske jezgre.

Demokratska Federativna Jugoslavija proglašena je već 1943. godine, a kasnije je međunarodno priznata kao pravna nasljednica propale kraljevine. Godine 1946. preimenovana je u Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ), a Ustavom iz 1963. u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ). Činilo ju je šest republika, s dvije autonomne pokrajine, a Mostar se našao unutar granica Socijalističke Republike BiH.

Martin Čule, Nikola Fertilio, Dr. Friar Ignacije Jurković, Stojan Čoka Milićević, Silvije Murvar, Friar Viktor Nuić, Grgo Smoljan, and Martin Suton. Its secretaries were: Zvonko Bedeniković, Srećko Kurtović, Jozo Marić, Nikola Mihić (senior), Zvonko Pezelj, and Mihajlo Šulentić. The boards included: Paško Akšam, Ivan Jelić, Đuro Petar Kramer, Nikola Mihić (junior), Stjepan Mihić, Miško Mikulić, Nikola Milićević, Nikola Spužević, Marko Suton, and Dr. Vlatko Tambić. The band leaders were: Paško Akšam, Ante Bajalo, Tomislav Tonko Smoljan, and Nikola Tolić, while chaplains were: Franjo Auda, Ivan Bagatella, Karlo A. Bajer, Anton Breznik, Czerny, Vaclav Duhaček, Horaček, Đuro Petar Kramer, Karlo Maleček, Janko Mašek, Pervanja, August Remec, Petar Šoić Mirilović, Tonko Smoljan, Vinko Šubir, Venceslav Tomani, Vaclav Trešnak, Alfred Tuček, and Tihomil Vidošić.

– In the period between the two world wars, the strong incentive that came from the ranks of the romantically inspired population awakened by the ideas of the Illyrian revival gradually waned, giving way to a different initiative that gave music a completely new character. Thus, this period of musical history will be recorded for the active work of societies that gathered not only on a national, educational, and cultural basis as before, but also on a social, workers', and charitable basis. Based on the (now) available scores, we can conclude what repertoire the Croatian Wind Orchestra had and how much it was involved in the musical events of that time – wrote Ubavka Prusina-Prašo in the book *Music School…*

The bloody world conflict of the mid-20th century gradually subsided, and with the surrender of the German Third Reich on May 7 and Japan on September 2, 1945, Europe began to heal its deep wounds, mourning more than 60 million soldiers and civilians killed on all sides of the conflict. Partisans entered Zagreb on May 8, marking the end of the Independent State of Croatia, while their units were already in Mostar on February 14, a date remembered in the city for the martyrdom of seven Franciscans (Friar Kažimir Bebek, Friar Jozo Bencun, Friar Nenad Venancije Pehar, Friar Leo Petrović, Friar Rafo Prusina, Friar Bernardin Smoljan, and Friar Grgo Vasilj), whom the partisans took from the monastery and killed

Povijest bilježi kako je, krajem 1945. ipak obnovljen rad nacionalnih društava u Mostaru, s tim da su vlasti sjedinili Hrvatsku glazbu i HGPD *Hrvoje* u HKD *Napredak*, a muslimanski *Ittihad* i *Gajret* u *Preporod*, dok su srpske *Gusle* preimenovane u *Prosvjetu*. *Napredak* je, pod predsjednikom dr. Radom Smoljanom, tada djelovao u svojemu Konviktu i jedino se od tri spomenuta poslijeratna društva uspio ozbiljnije organizirati i djelovati, ustrojivši nekoliko sekcija, poput glumačke, pjevačke, glazbene… Dok su pjevački zbor odreda činili raniji *Hrvojevci*, glazbena je sekcija sastavljena isključivo od preživjelih članova Hrvatske glazbe u Mostaru, među njima i nekih veterana, poput Frane Grünera koji je prestao nastupati još 1928. godine.

Karlo Drago Miletić u knjizi *Hrvatska glazba u Mostaru* navodi imena glazbara Hrvatske glazbe koji su tijekom dvaju poratnih godina činili *Napretkovu* glazbu: Ivan Asić, Mate Bernadić, Ivan Bojčić, Vahdet Čevro, Drago Čolić, Frano Ćorić, Pero Ćorić, Slavko Drago Dogan, Frano Ferdinand Grüner, Ljubo Kumpara, Jozo Marić, Marko Marić, Niko Marić, Pero Marić, Stanislav Cako Markić, Tomislav Matić, Ante Miladin, Karlo Drago Miletić, Ivan Ondelj, Dragutin Pervan, Ante Porobija, Drago Stojić, Nikola Suton, Stanko Šiljeg, Ivan Vladić, Jozo Zadro i Franjo Zrimšek. Kapelnikom je bio Frano Milićević, a u sklopu Društva ustrojen je i mali *jazz-orkestar* u sastavu: Milenko Cigić, Karlo Drago Miletić, Zvonko Pendl, Ivica Soldo te, povremeno, Irfan Pašić i Šerif Voloder.

Dana 27. kolovoza 1946. u negdanjemu je *Hrvojevu* domu održana Osnivačka skupština Radničko-namještenič-ko-kulturno-umjetničkog društva Abrašević. Naime, još je 1926. godine, u hotelu *Europa*, istomu onomu u kojemu je 1890-ih *Hrvoje* postavljao svoje predstave, osnovano Radničko kulturno-umjetničko društvo *Abrašević*, u čast makedonskomu proleterskom pjesniku Kosti Abraševiću. Djelovanje mu je, od 1929. do 1935. zabranila monarhistička vlast, a s radom potpuno prestaje 1941. godine.

Obnovom *Abraševića*, mjesna vlast izlaže *Napretkovce* snažnim pritiscima te ih dio prelazi u novo društvo, dok neki nastoje usporedno djelovati i u jednomu i u drugomu, ne bi li održali na životu hrvatsku identitetsku nit, ujedno i donekle odobrovoljili novu komunističku vlast. Međutim, uspjelo rasipanje *Napretkovaca* planski je iskorišteno

on the banks of the Neretva River south of the central city core, *in odium fidei* (from hatred for the faith).

The Democratic Federal Yugoslavia was proclaimed in 1943 and later internationally recognized as the legal successor to the collapsed kingdom. In 1946, it was renamed to the Federal People's Republic of Yugoslavia (FNRJ), and by the Constitution of 1963, it became the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY). It consisted of six republics, with two autonomous provinces, and Mostar found itself within the borders of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina.

History records that at the end of 1945, the activities of national societies in Mostar were nevertheless renewed, with the authorities merging the Croatian Wind Orchestra and the Croatian Music nad Singing Society *Hrvoje* into the Croatian Cultural Association *Napredak*, while the Muslim societies *Ittihad* and *Gajret* merged into *Preporod*, and the Serbian *Gusle* was renamed as *Prosvjeta*. *Napredak*, under the leadership of Dr. Rade Smoljan, then operated in its Dormitory, and it was the only one of the three mentioned post-war societies that managed to organize and function more seriously, establishing several sections, such as acting section, singing section, music section, etc. While the singing choir was made up of former members of *Hrvoje*, the music section was exclusively composed of surviving members of the Croatian Wind Orchestra Mostar, including some veterans, such as Frano Grüner, who stopped performing as early as 1928.

Karlo Drago Miletić, in the book *Croatian Wind Orchestra Mostar* lists the names of musicians from the Croatian Wind Orchestra who constituted the music section of *Napredak* during the two post-war years: Ivan Asić, Mate Bernadić, Ivan Bojčić, Vahdet Čevro, Drago Čolić, Frano Ćorić, Pero Ćorić, Slavko Drago Dogan, Frano Ferdinand Grüner, Ljubo Kumpara, Jozo Marić, Marko Marić, Niko Marić, Pero Marić, Stanislav Cako Markić, Tomislav Matić, Ante Miladin, Karlo Drago Miletić, Ivan Ondelj, Dragutin Pervan, Ante Porobija, Drago Stojić, Nikola Suton, Stanko Šiljeg, Ivan Vladić, Jozo Zadro, and Franjo Zrimšek. The chaplain was Frano Milićević, and within the Society, a small *jazz orchestra* was established, consisting of Milenko Cigić, Karlo Drago Miletić, Zvonko

Glazba RKUD *Abrašević*, 1949.
The Wind Orchestra of the Workers' Cultural and Artistic Society *Abrašević*, 1949

na sjednici Zajedničkoga vijeća krovnih organizacija *Napretka*, *Prosvjete* i *Preporoda* u BiH, održanoj 9. ožujka 1949. u Sarajevu. Tada je, zapisao je Miletić, utvrđeno kako su *sva tri spomenuta društva gotovo potpuno ostala bez članstva i na taj način stvarno prestala postojati*. Tako je, 15. travnja 1949., u sarajevskomu *Oslobođenju* Salko Nazečić, u ime vlasti, objavio prestanak rada *Napretka*, *Prosvjete* i *Preporoda*.

Povjerenstvo za likvidaciju HKD *Napredak* utvrdilo je kako, s 1. travnjem 1949. godine, prestaju s djelovanjem sve podružnice Društva i kako cjelokupna *Napretkova*

Glazba RKUD *Abrašević*, 1951.
The Wind Orchestra of the Workers' Cultural and Artistic Society *Abrašević*, 1951

Pendl, Ivica Soldo, and occasionally Irfan Pašić and Šerif Voloder.

On August 27, 1946, in the former Lodge of *Hrvoje*, the Founding Assembly of the Workers' Administrative Cultural and Artistic Society Abrašević was held. Namely, as early as 1926, in *Hotel Europa*, the same one where *Hrvoje* staged their plays in the 1890s, the Workers' Cultural and Artistic Society *Abrašević* was founded in honor of the Macedonian proletarian poet Kosta Abrašević. Its activities were banned by the monarchist authorities from 1929 to 1935, and it completely ceased to operate in 1941.

The revival of *Abrašević* exposed *Napredak* to strong pressures from the local authorities, with some of its members transitioning to the new society, while others tried to operate simultaneously in both in an attempt to maintain the Croatian identity and somewhat appease the new communist regime. However, the successful dispersal of members of *Napredak* was strategically exploited at a meeting of the Joint Council of the umbrella organizations of *Napredak*, *Prosvjeta*, and *Preporod* in Bosnia and Herzegovina, held on March 9, 1949, in Sarajevo. It was then, as Miletić recorded, determined that *all three societies had almost completely lost their membership and thus*

Glazba RKUD *Abrašević*, 1956. / The Wind Orchestra of the Workers' Cultural and Artistic Society *Abrašević*, 1956

pokretna imovina prelazi na Savez kulturno-prosvjetnih društava. Tim je i cjelokupna imovina *Hrvoja* i Hrvatske glazbe u Mostaru, sva mukotrpno spašavana, od ratnih pljački i razaranja skrivana glazbala, sa spašenim partiturama i knjižicama, postala imovinom RKUD *Abrašević* u Mostaru. Iz današnjega je poimanja sramotna činjenica, u sustavnomu iskrivljivanju povijesti i jugoslavenskomu zatiranju hrvatskoga imena i narodnoga identiteta, da su u *Abraševićevim* matičnim knjigama prva imena njegovih glazbenika upisana tek 15. listopada 1948., i tada osjetno reducirana, uz sustavno prešućivanje činjenice da su Glazbu RKUD *Abrašević* stvorili, gotovo isključivo, glazbari ranije Hrvatske glazbe u Mostaru, koristeći njezina

effectively ceased to exist. Thus, on April 15, 1949, in the Sarajevo newspaper *Oslobođenje*, Salko Nazečić, on behalf of the authorities, announced the cessation of *Napredak, Prosvjeta*, and *Preporod*.

The Commission for the liquidation of *Napredak* determined that, as of April 1, 1949, all branches of the Society cease to operate and that all movable property of *Napredak* is transferred to the Association of Cultural and Educational Societies. Thus, all the assets of *Hrvoje* and the Croatian Wind Orchestra Mostar, including painstakingly preserved musical instruments hidden from wartime looting and destruction, along with saved scores and booklets, became the property of the Workers'

Glazba RKUD *Abrašević*, 1970-ih
The Wind Orchestra of the Workers' Cultural and Artistic Society *Abrašević*, 1970s

vrijedna glazbala i drugu opremu koja je preživjela Drugi svjetski rat.

Abraševićeva glazba kroz godine koje su uslijedile nastavlja svoj zaseban put, rastući i razvijajući se, a glazbari Hrvatske glazbe Mostar, tako i članovi mostarskoga *Hrvoja*, ugradili su se u stvaranje i nezanemarivo pomogli razvitak Gradskoga salonskog orkestra koji postaje Simfonijski orkestar Mostar, Gradskoga puhačkog orkestra, mostarskih glazbenih škola, kao i gotovo svih društava vezanih za glazbu i pjevanje u plodnoj mostarskoj glazbenoj povijesti. Tako čak i Hrvatsko narodno kazalište u Mostaru, u svojoj monografiji *25 godina Hrvatskog narodnog kazališta u Mostaru* iz 2019., mostarske kazališne početke vezuje za Bratovštinu sv. Ante i za HGPD *Hrvoje* odnosno njegov čuveni dom.

Uz podsjećanje kako Hrvatska glazba u Mostaru, zapravo, prestaje djelovati pod svojim imenom, s izmakom 1943. godine, Karlo Drago Miletić u svojoj knjizi iz 2000. iznosi

Glazba RKUD *Abrašević* s predsjednikom Božom Balabanom (u sredini), 1952.
The Wind Orchestra of the Workers' Cultural and Artistic Society *Abrašević* with the president Božo Balaban (in the middle), 1952

Cultural and Artistic Society *Abrašević* in Mostar. From today's perspective, it is a shameful fact, in a systematic distortion of history and the Yugoslav suppression of the Croatian name and national identity, that in *Abrašević's* registers the first names of its musicians were recorded only on October 15, 1948, significantly reduced, systematically ignoring the fact that the Wind Orchestra of the Workers' Cultural and Artistic Society *Abrašević* was created, almost exclusively, by musicians from the former Croatian Wind Orchestra Mostar, using its valuable musical instruments and other equipment that survived the Second World War.

The Wind Orchestra of *Abrašević*, in the years that followed, continued its separate path, growing and evolving, while the musicians of the Croatian Wind Orchestra Mostar, as well as the members of the Mostar *Hrvoje*, contributed significantly to the creation and considerable assistance in the development of the City Salon Orchestra, which became the Mostar Symphony Orchestra, the City Wind Orchestra, Mostar's music schools, as well as almost all societies related to music and singing in the fertile musical history of Mostar. Even the Croatian

jedinstven i jako zanimljiv podatak o smrti i posljednjoj želji Ivana Asića koji je u Hrvatskoj glazbi svirao od 1932. do ratnoga prestanka rada te poslije postao dionikom stvaranja *Napretkove*, kao i *Abraševićeve* glazbe. Godine 1971., na jednomu od glazbarskih putovanja, pri izlasku iz autobusa udarilo ga je vozilo u pokretu. Kobnim je ozljedama podlegao u bolnici, posljednjim dahom od svojih prijatelja zatraživši ono što se u komunističkomu Mostaru nije zbilo ni prije ni poslije toga. Bivši glazbari Hrvatske glazbe Mostar, ispraćajući tijelo svojega prijatelja, na *Šoinovcu* su, ispunivši mu posljednju želju, 31. listopada 1971. umjesto posmrtne koračnice odsvirali *Lijepu našu domovinu*.

Vlast je, vjerojatno u svjetlu dubokih društveno-političkih mijena iz toga doba, danas znanih kao *Hrvatsko proljeće*, ocijenila mudrijim zažmiriti i zanijemjeti na ono što se zbilo među grobnicama starih mostarskih hrvatskih obitelji, među njima i kulturnih i političkih velikana koji su znali održavati na životu hrvatski žar onim djelićem ovozemne stvarnosti kojim su, *pazeći da ne idu maleni ispod zvijezda*, hodali hercegovačkim tlom. No, *Lijepa naša* nakon te iskre nije još dugo ostala nijemom…

National Theater in Mostar, in its monograph *25 Years of the Croatian National Theater in Mostar* from 2019, associates Mostar's theater beginnings with the Brotherhood of St. Anthony and with the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje*, and its famous hall.

While recalling that the Croatian Wind Orchestra Mostar actually ceased to operate under its name, with the onset of 1943, Karlo Drago Miletić, in his book from 2000, provides a unique and very interesting piece of information about the death and the last wish of Ivan Asić, who played in the Croatian Wind Orchestra Mostar from 1932 until the cessation of its activities due to the war, and later became involved in the creation of *Napredak's*, as well as *Abrašević's* Wind Orchestras. In 1971, during one of the band trips, he was hit by a car as he was getting off the bus. He succumbed to fatal injuries in the hospital, with his last breath asking for something that had not happened in communist Mostar neither before nor after. Former musicians of the Croatian Wind Orchestra Mostar, bidding farewell to their friend, fulfilled his last wish on October 31, 1971, at *Šoinovac*, playing *Lijepa naša domovino* instead of a funeral march.

In all likelihood, in light of the profound socio-political changes of that era, now known as the *Croatian Spring*, the authorities deemed it wiser to turn a blind eye and remain silent about what happened among the graves of the old Mostar Croatian families, among which cultural and political giants who knew how to keep the Croatian spirit alive with that fragment of earthly reality as they walked the Herzegovinian soil, *careful not to walk too far beneath the stars*. However, *Lijepa naša* did not remain silent for long after that spark...

GLAZBA ŽIVOTA *THE MUSIC OF LIFE*
135 godina Hrvatske glazbe Mostar *135 Years of Croatian Wind Orchestra Mostar*

Stojan Stole Lasić

Marijo Maduna

GLAZBARI DO GAŠENJA HRVATSKE GLAZBE MOSTAR

MUSICIANS BEFORE THE DISBANDMENT OF THE CROATIAN WIND ORCHESTRA MOSTAR

	Prezime, ime Last name, first name	Rođenje Birth	Djelovanje Active period	Glazbalo Musical instrument
1.	Asić M., Ivan	1901.	1932. – 1944.*	korna
2.	Asić, Vinko	–	1925. – 1934.	rolo
3.	Bagatella, Ivan	1918.	1934. – 1937.	bubanj
4.	Bajalo, Ante	–	1923. – 1930.	bas flighorna
5.	Balić A., Muhamed	1902.	1918. – 1921.	klarinet
6.	Bedeniković V., Zvonimir Zvonko	1909.	1934. – 1936.	klarinet
7.	Belobrk S., Adolf	1888.	1918. – 1924.	bubanj
8.	Benco N., Luka	1901.	1920. – 1928.	bas
9.	Benco N., Ljubo	1910.	1920. – 1935.	flighorna
10.	Benić S., Mile Jure	1913.	1927. – 1932.	rolo
11.	Bernadić N., Mate zv. Kula	1914.	1932. – 1944.*	korna
12.	Bjelavac A., Mustafa zv. Muja	1897.	1933. – 1940.	bubanj, čineli
13.	Blažević M., Berislav Lovro	1925.	1932. – 1940.	klarinet
14.	Bogut P., Vitomir	1903.	1920. – 1924.	flighorna
15.	Bojčić P., Ivan zv. Mića	1920.	1936. – 1941.*	bubanj
16.	Bojčić P., Mladen	1922.	1939. – 1941.	tromba

17.	Bortuzzi, Frano	1889.	1920. – 1922.	korneta
18.	Brešan B., Ante zv. Toni	1910.	1928. – 1940.	đenis, korna
19.	Brešan B., Ljubo	1913.	1928. – 1940.	tromba, flighorna
20.	Bulat A., dr. Franjo	1871.	1918. – 1922.	flauta
21.	Buljan, Vinko	1918.	1932. – 1936.	klarinet, saksofon
22.	Buljko, Mehmed	–	1918. – 1922.	klarinet
23.	Cigić M., Radoslav	1907.	1924. – 1929.	korna
24.	Czaczkes A., Samuel	1911.	1934. – 1937.	korneta
25.	Čevro M., Vahdet	1912.	1930. – 1941.*	klarinet
26.	Čolić M., Dragutin zv. Drago	1906.	1924. – 1931.*	trombon
27.	Čološ, Drago	–	1926. – 1930.	bariton
28.	Ćatović, Mehmed	1907.	1933. – 1940.	tromba
29.	Ćorić S., Ante	1905.	1926. – 1929.	klarinet
30.	Ćorić I., Frano	1907.	1924. – 1932.	flighorna
31.	Ćorić I., Pero	1910.	1925. – 1944.*	klarinet
32.	Devčić T., Dragutin zv. Karlo	1906.	1927. – 1930.	klarinet
33.	Dijanić, Valent	1912.	1931. – 1932.	flighorna
34.	Divković I., Frano Josip	1910.	1926. – 1932.	klarinet
35.	Dogan L., Slavko zv. Drago	1918.	1935. – 1941.*	klarinet
36.	Dogan I., Stjepan	1913.	1933. – 1938.	flighorna
37.	Dujmović M., Ante	1908.	1923. – 1927.	tromba
38.	Dujmović N., Blago	1903.	1920. – 1926	klarinet
39.	Dujmović Z., Nikola	1926.	1942. – 1944.	klarinet
40.	Đozlić A., Ibrahim	1913.	1928. – 1932.	klarinet
41.	Fertilio N., Niko zv. Nikica	1893.	1918. – 1926.	truba
42.	Gabrić L., Ilija	1901.	1935. – 1936.	fllighorna
43.	Goatti E., Vilhelm Vilko	1906.	1920. – 1924.	bariton
44.	Grbešić I., Anton Pero	1912.	1924. – 1926.	klarinet
45.	Grgić F., Tončo	1914.	1932. – 1935.	trombon

46.	Grüner I., Frano Ferdinand	1902.	1919. – 1928. *	bas flighorna
47.	Grüner I., Josip Ivan	1900.	1919. – 1925.	klarinet
48.	Jovanović V., Karlo	1914.	1930. – 1934.	bas F
49.	Kalin, Zvonko	1905.	1925. – 1926.	klarinet Es
50.	Karlović A., Frano	1906.	1930. – 1935.	pikolo, flauta
51.	Knezović J., Tončo	1924.	1939. – 1941.	saksofon tenor
52.	Komad, Ejub	1910.	1930. – 1944.	klarinet Es,saksofon sopran
53.	Komljenović M., Dragutin Ivan	1912.	– 1928.	bas flighorna
54.	Komljenović R., Mirko	1901.	1925. – 1928.	tromba
55.	Komljenović R., Petar Anđeo	1903.	1922. – 1928.	tromba
56.	Krešić M., (dr.) Ivan Leonardo	1912.	1934. – 1935.	rolo
57.	Krešić S., Marko	1913.	1929. – 1930.	tromba
58.	Krtalić, Rafo	–	1925. – 1930.	korna
59.	Kučinović J., August	1905.	1928. – 1932.	tromba
60.	Kukić B., Ivan zv. Ivica	1928.	1940. – 1941.	pikolo, flauta
61.	Kukić B., Radoslav zv. Rade	1927.	1939. – 1944.	pikolo, flauta
62.	Kumpara, Anton	–	– 1910.	tromba
63.	Kumpara F., Bogoljub zv. Ljubo	1923.	1942. – 1944. *	flighorna
64.	Kumpara I., Fridrik	1884.	– 1910.	flighorna
65.	Kumpara A., Eugen Rudolf	1901.	–	čineli
66.	Lasić P., Petar	1913.	1930. – 1935.	tromba
67.	Lasta N., Ante	1897.	1918. – 1944.	rolo
68.	Lovniček, Vjeko	1917.	1932. – 1934.	flighorna
69.	Ljolje B., Mirko	1922.	1935. – 1942.	klarinet
70.	Marić N., Jozo	1915.	1933. – 1944.	čineli, bubanj
71.	Marić N., Marko	1912.	1928. – 1944. *	bas F
72.	Marić I., Niko zv. Čiko	1914.	1930. – 1944. *	flighorna
73.	Marić I., Petar zv. Pera	1908.	1925. – 1944. *	trombon, tenor
74.	Markić P., Frano	1904.	1930. – 1934.	tromba, đenis

75.	Markić P., Ilija	1903.	1920. – 1928.	tromba
76.	Markić M., Pijo	1923.	1935. – 1941.	bas F
77.	Markić P., Stanislav Ante zv. Cako	1914.	1928. – 1944. *	flighorna
78.	Markulin J., Josip zv. Puba	1897.	1918. – 1922.	truba
79.	Martinović I., Berislav zv. Berto	1924.	1936. – 1944.	klarinet
80.	Martinović S., Slavko	1909.	1927. – 1934.	rolo
81.	Mašić J., Josip zv. Joško	1913.	1933. – 1938.	klarinet
82.	Matić N., Ante zv. Soko	1924.	1940. – 1942.	đenis
83.	Matić I., Tomislav Mihajlo zv. Toma	1910.	1928. – 1944. *	bariton
84.	Melcher A., Pavao Paul	1899.	1918. – 1928.	klarinet
85.	Mihić M., Nikola zv. Jastreb	1897.	1918. – 1924.	korna
86.	Mihić J., Šimun zv. Pena	1901.	1901. – 1925.	korna
87.	Mijan A., Viče Nedjeljko zv. Kiselina	1915.	1932. – 1936.	đenis
88.	Miladin P., Ante	1905.	1921. – 1938. *	klarinet, saksofon
89.	Miletić J., Karlo Drago	1928.	1940. – 1944. *	klarinet Es
90.	Milićević A., Blago zv. Ćuta	1918.	1935. – 1940.	trombon
91.	Milićević M., Frano	1911.	1926. – 1932. *	tromba
92.	Milićević F., Stojan zv. Čoka	1888.	1918. – 1922.	bas trombon
93.	Milićević I., Živko	1900.	1918. – 1922.	korna
94.	Mostarčić N., Bogumir	1905.	1919. – 1922.	trombon
95.	Nevrt A., Zvonimir	1919.	1930. – 1936.	pikolo, flauta
96.	Ogorelc J., Ludvig	1905.	1922. – 1924.	rolo
97.	Ondelj, Franjo	–	1909. – 1934.	bas
98.	Ondelj F., Ivan zv. Ivo	1913.	1932. – 1944. *	korna, rolo
99.	Pandža, Milivoj Mile zv. Ronka	1918.	1935. – 1941.	flighorna
100.	Pećar, Drago	–	1932. – 1940.	korna
101.	Pečinka J., Josip zv. Pepi	1907.	1930. – 1934.	flighorna
102.	Perić I., Slavko	1920.	1937. – 1941.	bariton
103.	Pervan T., Dragutin Berislav zv. Tana	1921.	1938. – 1941.	klarinet

104.	Pezelj J., Đuro	–	1908. – 1925.	trombon
105.	Pezelj J., Josip zv. Franjo	1892.	1906. – 1925.	flighorna
106.	Pezelj J., Zvonimir Zvonko	1902.	1918. – 1927.	korna
107.	Pezić I., Drago zv. Rila	1922.	1938. – 1941.	bariton
108.	Pipal, Jozo	1918.	1936. – 1938.	klarinet
109.	Porobija I., Ante zv. Gute	1914.	1932. – 1944.	rolo
110.	Prce, Nikola	–	1930. – 1936.	klarinet
111.	Precca G., Ivan	1892.	– 1926.	bas flighorna
112.	Prohaska J., Frano	1858.	1903. – 1910.	klarinet
113.	Prohaska F., Jaroslav	1907.	1922. – 1924.	klarinet
114.	Prpić B., Stanislav Kažimir	1907.	1926. – 1932.	klarinet
115.	Puser, Anton	–	1930. – 1937.	flighorna
116.	Radiljević I., Dane	1923.	1938. – 1940.	klarinet
117.	Raspudić F., Krešimir zv. Krešo	1906.	1919. – 1933.	bas
118.	Rebac M., Hajrudin	1913.	1930. – 1933.	klarinet
119.	Rimac M., Nikola zv. Niko	1904.	1919. – 1928.	bariton
120.	Romić I., Berislav	1926.	1937. – 1941.	tromba
121.	Romić I., Slavko	1922.	1936. – 1941.	tromba
122.	Slezak A., Anton	1903.	1936. – 1937.	korna
123.	Smodlaka, Trifun zv. Tripo	1908.	1926. – 1930.	klarinet
124.	Smoljan F., Drago zv. Njepa	1922.	1935. – 1941.	flighorna
125.	Smoljan M., Grgo zv. Gering	1882.	1900. – 1924.	bas F
126.	Smoljan P., Ivan zv. Ivo	1910.	1925. – 1944.	flighorna
127.	Smoljan N., Milivoj Antun	1907.	1922. – 1940.	bas flighorna
128.	Smoljan P., Zvonko	1900.	1918. – 1928.	bubanj
129.	Sojka B., Vilibald zv. Vilko	1917.	1929. – 1940.	klarinet
130.	Stojčić N., Josip zv. Jozo	1909.	1926. – 1930.	klarinet
131.	Stojić M., Drago zv. Noga	1905.	1924. – 1944.	trombon
132.	Sušac, Ivan	–	1925. – 1932.	korna

133.	Suton S., Eduard zv. Edo	1920.	1932. – 1938.	korna
134.	Suton I., Nikola zv. Puhalo	1910.	1927. – 1944. *	bas B
135.	Šapina, Rafo	–	1918. – 1920.	flighorna
136.	Šešelj I., Alfons zv. Fonzo	1904.	1930. – 1932.	pikolo
137.	Šešelj I., Leopold zv. Leo	1887.	1907. – 1925.	flighorna
138.	Šiljeg M., Pero	1878.	1900. – –	korna
139.	Šiljeg P., Stanko zv. Mostarac	1908.	1924. – 1944. *	klarinet, saksofon
140.	Šinkić, Jakov	–	1933. – 1935.	flighorna
141.	Schnattinger J., Drago	1915.	1931. – 1935.	klarinet
142.	Schnattinger J., Vilim Josip zv. Vilko	1914.	1930. – 1937.	klarinet
143.	Šulentić S., Mihajlo	1903.	1918. – 1922.	bariton
144.	Schwarz P., Emil Josip	1913.	1926. – 1931.	bas
145.	Schwarz P., Josip Frano zv. Pepo	1908.	1925. – 1931.	trombon
146.	Tiss P., Josip Jozo	1903.	1923. – 1935.	korna
147.	Tolić I., Nikola zv. Niko	1901.	1920. – 1932.	bas
148.	Ulčakar J., Ivan	1922.	1934. – 1940.	klarinet
149.	Ulčakar J., Josip zv. Joško	1921.	1934. – 1939.	klarinet
150.	Vladić J., Ivan zv. Turić	1910.	1924. – 1936. *	bas F
151.	Vladić J., Tomislav zv. Miso	1908.	1924. – 1927.	tromba
152.	Vladić J., Zvonimir zv. Zvonko	1913.	1930. – 1936.	klarinet
153.	Veber I., Oto	1914.	1930. – 1934.	đenis
154.	Vrančić I., (dr.) Vjekoslav	1904.	1918. – 1923.	trombon, bariton
155.	Zadro L., Jozo	1907.	1923. – 1936. *	bariton
156.	Zovko, Marko	–	1900.	fligorna
157.	Zovko, Stjepan	1903.	1934. – 1935.	bas flighorna
158.	Zrimšek F., Franjo	1923.	1936. – 1941.	klarinet
159.	Žuža, Mihajlo	–	1920. – 1925.	bas F

* Svirao i u *Napretkovoj* glazbi od 1945. do 1947.
* Also played in *Napredak's* Wind Orchestra from 1945 till 1947

Broj glazbara kroz godine od 1919. do 1943.
The number of musicians ranging from 1919 till 1943

Godina Year	Glazbu napustili Left the Wind Orchestra	Obučeni i pridošli Trained and admitted	Ukupan broj glazbara The total number of musicians
1918.	–	–	20
1919.	–	5	25
1920.	1	9	33
1921.	1	1	33
1922.	8	4	29
1923.	1	4	32
1924.	9	8	31
1925.	5	9	35
1926.	5	8	38
1927.	3	4	39
1928.	9	7	37
1929.	2	2	37
1930.	7	16	46
1931.	3	2	45
1932.	11	10	44
1933.	2	6	46
1934.	8	7	45
1935.	9	7	43
1936.	9	6	40
1937.	5	2	37
1938.	5	3	34
1939.	1	3	36
1940.	10	3	29
1941.	15	–	14
1942.	2	3	15
1943.	–	–	15

Paško Akšam

Ivan Asić

Ivan Bagatella

Karlo A. Bajer

Muhamed Ballić

Ljubo Benco

Mate Bernadić

Mustafa Bjelavac

Berislav Blažević

Melhior Boček

Vitomir Bogut

Ivan Bojčić

Mladen Bojčić

Frano Bortuzzi

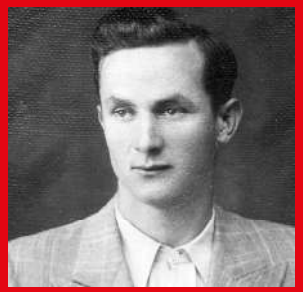
Ante Brešan

Ljubo Brešan

Franjo Bulat

Vinko Buljan

Mehmed Buljko

Radoslav Cigić

Vahdet Čevro

Dragutin Čolić

Mehmed Ćatović

Ante Ćorić

Frano Ćorić

Pero Ćorić

Frano Josip Divković

Slavko Dogan

Stjepan Dogan

Blago Dujmović

Nikola Dujmović

Ibrahim Đozlić

Nikica Fertilio

Vilhelm Vilko Goatti

Franjo Ferdinand Grüner

Zvonko Kalin

Frano Karlović

Ejub Komad

Dragutin Ivan Komljenović

Petar Anđeo Komljenović

Ivan Leonardo Krešić

Bogoljub Kumpara

Ivan Kukić

Radoslav Kukić

Antun Lasta

Vjeko Lovniček

Mirko Ljolje

Karlo Malaček

Josip Marić

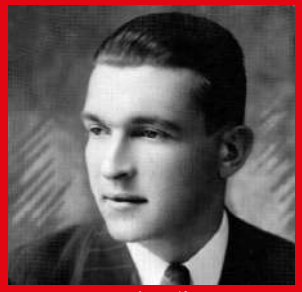
Marko Marić

Niko Marić

Petar Marić

Ilija Markić

Pijo Markić

Stanislav Markić

Josip Markulin

Berislav Martinović

Josip Mašić

Tomislav Mihajlo Matić

Pavao Paul Melcher

Nikola Mihić

Ante Miladin

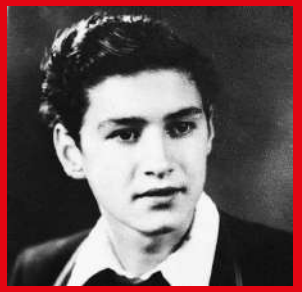
Karlo Drago Miletić

Frano Miličević

Blago Milićević

Stojan Milićević

Živko Milićević

Bogumir Mostarčić

Franjo Ondelj

Ivan Ondelj

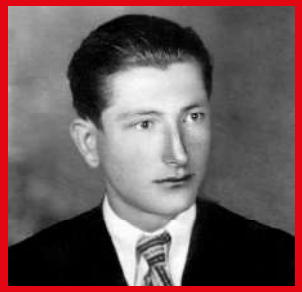
Milivoj Mile Pandža

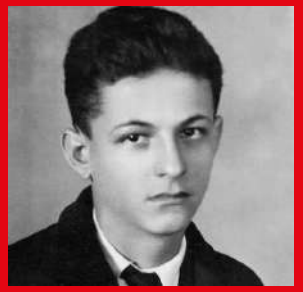
Drago Pečar

Slavko Perić

Dragutin Berislav Pervan

Đuro Pezelj

Josip Franjo Pezelj

Zvonimir Zvonko Pezelj

Drago Pezić

Ante Porobija

Ivan Precca

Frano Prohaska

Jaroslav Prohaska

Krešimir Raspudić

Hajrudin Rebac

Nikola Rimac

Berislav Romić

Slavko Romić

Drago Schnattinger

Vilim Josip Schnattinger

Anton Slezak

Drago Smoljan

Grgo Smoljan

Ivan Smoljan

Milivoj Antun Smoljan

Rade Smoljan

Tomislav Smoljan

Zvonko Smoljan

Vilibald Sojka

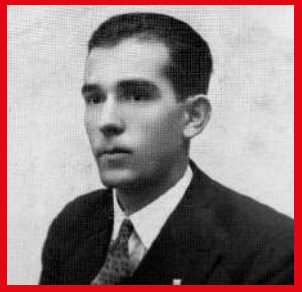
Drago Stojić

Eduard Suton

Nikola Suton

Rafo Šapina

Stanko Šiljeg

Jakov Šinkić

Mihajlo Šulentić

Nikola Tolić

Alfred Tuček

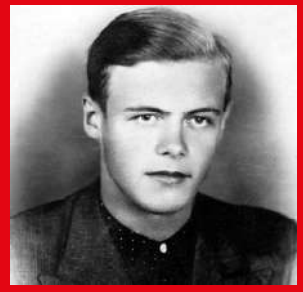
Ivan Ulčakar

Josip Ulčakar

Ivan Vladić

Tomislav Vladić

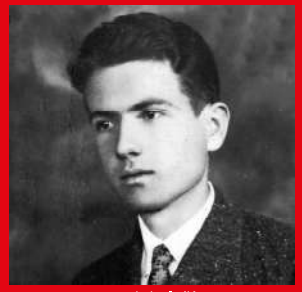
Zvonimir Vladić

Vjekoslav Vrančić

Jozo Zadro

Franjo Zrimšek

Marijo Maduna

Marijo Maduna

ZALASKOM STOLJEĆA SVANULA JE NOVA ZORA

Fra Jakov Bubalo u *Kršnomu zavičaju* iz 1989. jasno ističe kao u *ovodobnim izdanjima zagrebačkoga Leksikografskog zavoda nema ni spomena o postojanju mostarskog glazbeno-pjevačkog društva 'Hrvoje' dok su o nekim manje poznatim 'Hrvojevim' srodnicima objelodanjeni u istim enciklopedijskim svescima posve dostatni prilozi.* Fra Jakov, izravno i bez ograda, to naziva *hotimičnim pokopom jednoga znamenitoga uljudbenog društva.*

– Istina, njegove su grane već davno posjećene, ali njegovi plodovi još nisu potrošeni. Tim se plodovima i danas krijepe uljuđeni naraštaji. Ne samo u uskom hercegovačkom prostoru, već i u širokom domovinskom okružju – poručuje ovaj franjevac, navodeći kako je o *Hrvoju* 1978. pisao fra Mićo Pinjuh, također na stranicama *Kršnoga zavičaja* i kako je, u povodu 100. obljetnice osnutka, objavljen *podulji dvodijelni članak u četvrtom i petom broju Svete baštine 1989.* dok je u zagrebačkoj književnoj reviji *Marulić* izišao *jedan posve kratki podsjetnički člančić* pod naslovom *Bio jednom jedan 'Hrvoje'.*

Uvijek bude onih koji su izgubili vjeru… Neki se, pak, ne prestanu zaneseno nadati usprkos sasma nepovoljnim okolnostima i surovoj stvarnosti… Većina i jednih i drugih nije doživjela ono o čemu su nastavili snivati samo najzaokupljeniji hrvatskom slobodom i pitkom ljepotom hrvatske pjesme. Oni koji su doživjeli, u sutonu jednoga bremenitog stoljeća, u zori novoga vremena, zori koja je donijela pomiješane hrabrost, ponos, prkos, tugu i suze, umili su obraze suzama iskrene radosti. Vratili su se, i

WITH THE TURN OF THE CENTURY, A NEW DAWN BROKE

Friar Jakov Bubalo in *Kršni Zavičaj* from 1989 clearly emphasizes that in *contemporary editions of the Zagreb Institute of Lexicography, there is no mention of the existence of the Mostar Music and Singing Society 'Hrvoje,'* while *some lesser-known relatives of 'Hrvoje' have been adequately documented in the same encyclopedic volumes.* Friar Jakov directly and without reservations calls it a *deliberate burial of a notable cultural society.*

– Indeed, its branches were cut long ago, but its fruits have not yet been exhausted. These fruits still nurture cultured generations today. Not only in the narrow Herzegovinian space but also in the broad homeland environment – Friar Jakov conveys, noting that Friar Mićo Pinjuh wrote about *Hrvoje* in 1978, also in the pages of *Kršni Zavičaj,* and how, on the occasion of the 100th anniversary of its founding, a *lengthy two-part article was published in the fourth and fifth issues of Sveta Baština in 1989,* while in the literary review *Marulić* from Zagreb, *a very short reminder article* titled *Once Upon a Time, There Was 'Hrvoje'* was published.

There are always those who have lost faith... Some, however, continue to hope fervently despite extremely unfavorable circumstances and harsh realities... Most of both groups did not experience what the most preoccupied with Croatian freedom and the gentle beauty of Croatian songs continued to dream about. Those who did, at the twilight of a burdensome century, at the dawn of a new era, a dawn that brought mixed courage, pride,

mislima i duhom, u vrijeme svojega i djetinjstva *Hrvoja* i Hrvatske glazbe i, osim što su se ujedno i osmjehivali i plakali, tih su godina ponovno slobodno zasvirali i zapjevali.

Demokratskim promjenama, kao uvertirom u krvavi raspad SFR Jugoslavije, od njezinih su republika nastale samostalne države. Rat je počeo napadom Jugoslavenske narodne armije (JNA) i srpsko-crnogorskih paravojnih postrojbi na Sloveniju, Hrvatsku, potom i na BiH.

– Malobrojni su se i tada uvjeravali kako će sve to zaobići BiH, premda su joj se granice, pritisnute zlogukom silom JNA i srpskih paravojnih postrojbi u plamteću Hrvatskoj, tada doimale tješnjima nego ikada prije. No, oni kojima su otvorili oči tenkovi s Pologa, iz svibnja 1991. godine, ona armada koja je iz Mostara krenula pomoći uspostavljanju nedosanjane velikosrpske zapadne granice na crti Karlobag – Ogulin – Karlovac – Virovitica… oni koje je razbudio neuspjeli desant JNA na Bilama, poviše Mostara, od 20. rujna iste godine, kada su u Hercegovinu iz Srbije ušli dijelovi Užičkoga i Titogradskog korpusa JNA… čak i oni koji su spoznali stvarnost tek 2. listopada 1991. kada je Ravno sravnjeno sa zemljom i spaljeno zajedno s njegovim radno i borbeno nesposobnim pukom… oni su se krenuli organizirati i samostalno pripremati obranu u ratu koji nisu tražili, ali koji je već bio prešao prag Bosne i Hercegovine. (…) Dakle, savezna je republika BiH napadnuta, njezini civili masakrirani, a pričuvne postrojbe JNA s prostora Crne Gore i Srbije raspoređivale su se istočnom stranom Hercegovine, sve do neretvanskih obala… (…) No, prvi čovjek službene bh. vlasti (Alija Izetbegović, nap. a.), čovjek kojeg su Hrvati poslušali i propustili tenkove s Pologa (ipak omogućivši tim zastojem uspostavu obrane Kupresa i Splita), tih se istih Hrvata i jugoistoka svoje zemlje javno odrekao, kao zločesta maćeha svoje siročadi (…) – ulomak je iz *Jukinih crtica*, kao objašnjenje zašto su Hrvati 18. studenog 1991. osnovali Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu, zašto su 8. travnja 1992. osnovali Hrvatsko vijeće obrane (prvu uopće ustrojenu regularnu oružanu silu otpora agresiji na BiH) zašto su 28. kolovoza 1993. reorganizirali HZHB u Republiku unutar BiH, slijedeći smjernice međunarodnoga Owen-Stoltenbergova plana.

defiance, sadness, and tears, moistened their cheeks with tears of sincere joy. They returned, in thought and spirit, to the time of their childhood as well as *Hrvoje's* and Croatian Wind Orchestra Mostar's childhood, and, besides smiling and crying, in those years, they freely played music and sang again.

Democratic changes, as a prelude to the bloody dissolution of the SFR Yugoslavia, led to the emergence of independent states from its republics. The war began with the attack of the Yugoslav People's Army (JNA) and Serbian-Montenegrin paramilitary units on Slovenia, Croatia, and then Bosnia and Herzegovina.

– There were a few who believed even then that all of that would bypass Bosnia and Herzegovina, although its borders, pressed by the ominous force of the Yugoslav People's Army and Serbian paramilitary units in blazing Croatia, seemed tighter than ever before. However, those to whom tanks from Polog opened their eyes in May 1991, that armada that set out from Mostar to help establish the long-dreamed-of Greater Serbian western border on the Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica line... those who were awakened by the failed Yugoslav People's Army landing on Bile, above Mostar, on September 20 of the same year when parts of the Užice and Titograd Corps of the Yugoslav People's Army entered Herzegovina from Serbia... even those who realized the reality only on October 2, 1991, when Ravno was leveled to the ground and burned together with its labor and combat ineffective population... they started organizing and preparing for defense in a war they did not seek but which had already crossed the threshold of Bosnia and Herzegovina. (...) Therefore, the federal republic of Bosnia and Herzegovina was attacked, its civilians massacred, and reserve units of the Yugoslav People's Army from Montenegro and Serbia were deployed on the eastern side of Herzegovina, all the way to the Neretva River shores... (...) However, the top official of the Bosnian-Herzegovinian authorities (Alija Izetbegović, author's note), the man whom the Croats listened to and let the tanks from Polog pass (even though enabling the establishment of the defense of Kupres and Split with that halt), publicly disowned those same Croats and the southeast of his country, like a wicked stepmother disowning

Zastava Hrvatskoga vijeća obrane
The Croatian Defense Council flag

Mostar se u travnju 1992. godine našao gotovo u potpunomu okruženju okupatorskih snaga. Grmjelo je od detonacija, gorjela su zdanja, smrt je plesala po razorenim gradskim krovovima, zavladali su očaj i strah, ali je prokljućao i bijes pravedničkoga otpora. Upravo je taj prkos zasvirao iz mraka podruma zgrade *Projektanta*. Zasvirala je nada iz pluća nekolicine hrvatskih glazbara. Rođen je Vojni orkestar Hrvatskoga vijeća obrane!

Prišivka Vojnoga orkestra HVO-a
Patch of the Croatian Defense Council's Armed Forces Band

her orphans (...) – is an excerpt from *Jukine Crtice*, as an explanation on why the Croats established the Croatian Community of Herzeg-Bosnia on November 18, 1991, why they established the Croatian Defense Council on April 8, 1992 (the first regularly organized armed force in resistance to aggression on Bosnia and Herzegovina), why they reorganized the Croatian Community of Herzeg-Bosnia into a Republic within Bosnia and Herzegovina on August 28, 1993, following the guidelines of the international Owen-Stoltenberg plan.

In April 1992, Mostar found itself almost completely surrounded by occupying forces. The city echoed with detonations, buildings were burning, death danced on the shattered city roofs, despair and fear prevailed, but righteous resistance also boiled with anger. It was precisely that defiance that sounded from the darkness of the basement of the *Projektant* building. Hope resounded from the lungs of a few Croatian musicians. The Croatian Defense Council's Armed Forces Band was born!

– While the coffins, draped in flags, swayed slowly between the strong arms of comrades, the Wind Orchestra drew tears even from the toughest, before the ceremonial salute that would chill the blood – is a description from *Jukine Crtice*, along with the remark that they were led by the thought that every fallen knight must receive a deserved solemn military farewell on the way to his eternal resting place.

Vojni orkestar Hrvatskoga vijeća obrane / Croatian Defense Council's Armed Forces Band

Spomenik hrvatskim braniteljima na Trgu hrvatskih velikana, djelo hrv. ak. kipara Slavomira Drinkovića – Stojan Stole Lasić
Monument to Croatian veterans on the Croatian Nobles Square, the work of the Croatian sculptor Slavomir Drinković – Stojan Stole Lasić

– Dok su se ljesovi, prekriveni zastavama, usporeno njihali između snažnih ruku suboraca, limena je glazba izvlačila suze i iz onih najčvršćih, prije počasne paljbe koja bi ledila krv – opis je iz *Jukinih crtica*, uz opasku kako ih je vodila misao da svaki pali vitez mora dobiti zasluženi svečani vojni ispraćaj na putu do mjesta njegova vječitog počinka.

Vojna glazba HVO-a Mostar, kako se prvotno zvala, bila je u sastavu umjetničkoga voda HVO-a *Art Forces*. U lipnju 1993. dobila je svoje povijesno ime kao Vojni orkestar HVO-a, ustrojen u IPD Odjelu obrane HZ Herceg-Bosne, pod satnikom Antonom Tonom Zadrom kao prvim zapovjednikom. Orkestrom su ravnali natporučnik Stanko Buhač i Joško Slišković.

Kroz Vojni je orkestar HVO-a, do okončanja rata, prošao 61 član, a jedan je glazbar 1993. položio život za Domovinu. Upravo iz kruga hrvatskih vojnih glazbenika, u čemu su se posebno isticali Stanko Buhač, Niko Martinović i Anton Zadro, rođena je zamisao o obnovi Hrvatske glazbe u Mostaru, što je zdušno podržala skupina mostarskih

The Croatian Defense Council's Wind Orchestra Mostar, as it was initially called, was part of the *Art Forces* of the Croatian Defense Council. In June 1993, it acquired its historic name as the Croatian Defense Council's Armed Forces Band, organized in the Department of Defense of the Croatian Community of Herzeg-Bosnia, with Captain Anton Tona Zadro as its first commander. The orchestra was conducted by Lieutenant Commander Stanko Buhač and Joško Slišković.

Through the Croatian Defense Council's Armed Forces Band, 61 members passed until the end of the war, and one musician laid down his life for the Homeland in 1993. It was precisely from the circle of Croatian armed forces musicians, with notable figures like Stanko Buhač, Niko Martinović, and Anton Zadro, that the idea of reviving the Croatian Wind Orchestra Mostar was born. This initiative was wholeheartedly supported by a group of Mostar intellectuals: Stojan Bošković, Mijo "Mišo" Brajković, Don Dragan Filipović, Friar Luka Marić, Jure Musa, Mario Oreč, Nikola Smoljan, and Željko Šimić.

The concert of the unofficially assembled orchestra, along with the first mention of the revival of the Croatian Wind Orchestra, took place on December 9, 1993, during the war, at the St. Anthony's Lodge in the Cim neighborhood, considering the exceptional danger of gathering and staying in the central part of the city, which was being destroyed that year by the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina as well in the war conflict with the Croatian Defense Council. With careful preparations and a valid legal basis, the Restorative Assembly of the Croatian Wind Orchestra Mostar, as the legal and spiritual successor of the original Croatian Wind Orchestra, which became independent from *Hrvoje's* wing in 1919, was held at the Croatian Lodge *Herceg Stjepan Kosača* less than a year later, on October 14, 1994, in a state of *dormant war.* The band was entirely composed of members of the Croatian Defense Council's Armed Forces Band. Mijo Mišo Brajković was elected as the first president of the revived Wind Orchestra on that occasion, with Jure Musa and Mario Oreč as vice presidents, Niko Martinović as secretary, Stojan Bošković as treasurer, Stanko Buhač as chaplain, and Nikola Smoljan as president of the Board.

Prišivka Hrvatske glazbe Mostar iz 1994.
Patch of Croatian Wind Orchestra Mostar from 1994

Mijo Mišo Brajković – Stojan Stole Lasić

intelektualaca: Stojan Bošković, Mijo Mišo Brajković, don Dragan Filipović, fra Luka Marić, Jure Musa, Mario Oreč, Nikola Smoljan i Željko Šimić.

Koncert neslužbeno okupljenoga orkestra, uz prvi spomen obnove Hrvatske glazbe, održan je 9. prosinca ratne 1993. godine u Domu sv. Ante u naselju Cimu, s obzirom na iznimnu opasnost okupljanja i zadržavanja u središnjemu dijelu grada koji te godine razara i Armija RBiH, u ratnomu sukobu s Hrvatskim vijećem obrane. Uz pomne pripreme i valjanu pravnu podlogu, Obnoviteljska skupština Hrvatske glazbe u Mostaru, kao pravne i duhovne nasljednice izvorne Hrvatske glazbe, osamostaljene iz *Hrvojeva* krila 1919. godine, održana je u Hrvatskomu domu hercega Stjepana Kosače, u stanju *mirujućega rata*, nepunu godinu poslije odnosno 14. listopada 1994. godine. Glazba je u cijelosti stvorena od članova Vojnoga orkestra HVO-a, tom je prigodom za prvoga predsjednika obnovljene Glazbe izabran Mijo Mišo Brajković, dok su dopredsjednicima postali Jure Musa i Mario Oreč, tajnikom Niko Martinović, rizničarem Stojan Bošković, kapelnikom

In the accompanying part of the program, alongside the magnificent performance of the musicians, accompanied by the enthusiasm of the gathered crowd, an exhibition of preserved photographs of old musicians was set up, and the new coat of arms of the Croatian Wind Orchestra Mostar was presented.

The majority of the photographs exhibited at that time, and contained in this monograph as well, were saved from destruction and the relentless passage of time by the musician Frano Ćorić. In addition to him, a significant number of the photographic and documentary materials exhibited at that time were preserved by Berislav Martinović, Karlo Drago Miletić, and Dragutin Pervan. Unfortunately, this material, including the original photographs, is not currently in the possession of the Croatian Wind Orchestra Mostar. The Archives and Museum of Herzeg-Bosnia have issued a commemorative booklet with basic information from the history of the Wind Orchestra.

In addition to those owned by the musicians, musical instruments, as in ancient times, were purchased with

Stanko Buhač i predsjednikom Skupštine Nikola Smoljan. U pratećemu dijelu programa, uz veličanstveni nastup glazbara, popraćen oduševljenjem okupljenoga mnoštva, postavljena je i izložba sačuvanih fotografija starih glazbara, a predstavljen i novi grb Hrvatske glazbe u Mostaru.

Najviše tada izloženih fotografija, sadržanih i u ovoj monografiji, od uništenja i neumoljiva zuba vremena spasio je glazbar Frano Ćorić, a osim njega značajan broj tada izložene fotografske i dokumentarne građe sačuvali su Berislav Martinović, Karlo Drago Miletić i Dragutin Pervan. Nažalost, ta građa odnosno izvorne fotografije danas nisu u posjedu Hrvatske glazbe Mostar. Arhiv i Muzej Herceg-Bosne izdali su prigodnu knjižicu s osnovnim podacima iz povijesti Glazbe.

Glazbala su, osim onih u vlasništvu glazbara, kao i u stara vremena, kupovana novcem iz milodara društvenih dobrotvora. Ističući zaslugu Srećka Vučine, zapovjednika Sektora za IPD (Informativno-propagandnu djelatnost) *ART Forces* Herceg-Bosne, za nabavu svečanih odijela mostarskim glazbarima, *Slobodna Dalmacija* od 26. lipnja 1995. godine, bilježi i jedan značajan pojedinačni dar. Mermann Hoskamp iz njemačkoga gradića Mesuma darovao je Hrvatskoj glazbi u Mostaru dva nova glazbala, u tadanjoj vrijednosti od 7000 njemačkih maraka. Svjedoci vremena zahvalni su i pripadnicima međunarodnih mirovnih snaga (*Stabilisation Force in Bosnia and Herzegovina* – SFOR) koji su također nabavili i nesebično darovali Mostarce setom novih puhačkih glazbala. O sličnomu javlja i *Večernji list* od 16. prosinca 2000. godine kada je francuska bojna u sastavu SFOR-a Hrvatskoj glazbi Mostar darovala čak 36 puhačkih glazbala i udaraljki, nabavljenih u Parizu, u vrijednosti od 60.000 njemačkih maraka. To su tek neki od primjera.

Mostar se, u međuvremenu, počinje oporavljati od rata. Hrvatska glazba u Mostaru korača sigurnim stopama rasta, pomladivanja i razvitka, kako u smislu osuvremenjivanja opreme, glazbala, partitura, tako i u smislu svojega stvarnog glazbenog procvata. Istražuje nove zvuke, hrabrije iskorađuje prema novim glazbenim žanrovima, obogaćuje repertoar, privlačeći sve više novih poklonika, među njima i sve već broj mladih koji ih tek otkrivaju.

"HRVATSKA GLAZBA"
U MOSTARU
HRVATSKE GLAZBE
1890. - 1994.
ARHIV I MUZEJ HRVATSKE REPUBLIKE HERCEG-BOSNE

Knjižica Arhiva i Muzeja Hrvatske Republike Herceg-Bosne, 1994.
Booklet of the Archives and Museum of the Croatian Republic of Herzeg-Bosnia, 1994

money from donations from social benefactors. Highlighting the merit of Srećko Vučina, the commander of the Information-Propaganda Department (IPD) of *Art Forces* of Herzeg-Bosnia, for the procurement of ceremonial uniforms for the Mostar musicians, *Slobodna Dalmacija* on June 26, 1995, records a significant individual donation as well. Mermann Hoskamp from the German town of Mesum donated two new musical instruments to the Croatian Wind Orchestra Mostar, valued at 7000 German

Obnoviteljska skupština, 1994. - Ćiril Ćiro Raič
Restorative Assembly, 1994 - Ćiril Ćiro Raič

Marijo Maduna

Jedna od donacija glazbala od brojnih dobročinitelja / One of the musical instrument donations from numerous benefactors

Nakon prerane smrti kapelnika Željka Šimića, 2007. godine, čovjeka kojega njegova *glazbarska djeca* spominju s istinskim poštovanjem, koji im je bio duhovnim pokretačem, voditeljem, dirigentom, tajnikom i učiteljem u jednoj osobi, ulogu dirigenta preuzeo je Joško Slišković. On se, za potrebe ove monografije, prisjetio kako ga je upravo publika redovito zadivljivala:

Znao sam točno kamo dolazim, upravo zbog velike povijesti i vertikale koju Hrvatska glazba Mostar čini za ostale glazbe u Hercegovini. Uvijek me bez daha ostavljala vjerna publika. Mi smo, s druge strane, na probama ginuli za svaki ton, željni dokazivanja izgarali smo u svojoj želji za što boljom izvedbom. Repertoarom sam pokušao

marks at the time. Witnesses of the time are also grateful to the members of the international peacekeeping forces (*Stabilisation Force in Bosnia and Herzegovina* - SFOR) who also procured and generously donated a set of new wind instruments to the Band. Similar reports can be found in *Večernji List* on December 16, 2000, when a French battalion within SFOR donated as many as 36 wind instruments and percussion instruments to the Croatian Wind Orchestra Mostar, procured in Paris, valued at 60,000 German marks. These are just some examples.

In the meantime, Mostar is beginning to recover from the war. The Croatian Wind Orchestra Mostar is steadily progressing in terms of rejuvenation, growth, and development, both in terms of modernizing equipment, instruments, scores, and in terms of its actual musical

Hrvatska glazba Mostar na Stadionu HŠK *Zrinjski* Mostar, 1998. / Croatian Wind Orchestra Mostar at the Stadium of HŠK *Zrinjski* Mostar, 1998

ostaviti trag nasljeđa te uvesti neke nove elemente. Svirali smo sakralne skladbe, koračnice i dosta radili na klasičnoj, kao i na popularnoj glazbi. Hrvatska glazba Mostar ima prepoznatljiv zvuk, mediteranski štih koji sobom nose lepršavost i lakoća sviranja.

Kroz godine se razvijala i suradnja s brojnim drugim društvima i ustanovama, a Marina Bazina u vrijednoj knjizi *Glazbena kultura u mostarskoj katedrali od 1980. do 2012. godine*, objavljenoj 2023., pri opisivanju rada Pjevačkoga katedralnog zbora *Marija* prisjetila se 10. travnja 1994. i svete zadušne mise za sve poginule hrvatske branitelje koju je predslavio biskup mostarsko-duvanjski i apostolski upravitelj trebinjsko-mrkanski mons. dr. Ratko Perić:

Poslije mise je u župnoj dvorani katedrale održan uskrsni koncert na kojem su sudjelovali orkestar Hrvatske glazbe pod ravnanjem gospodina

flourishing. It explores new sounds, bravely ventures into new musical genres, enriches its repertoire, attracting more and more new enthusiasts, including a growing number of younger individuals who are just discovering them.

After the premature death of the chaplain Željko Šimić in 2007, a man whom his musical children mention with genuine respect, who was their spiritual driving force, leader, conductor, secretary, and teacher all in one, the role of conductor was taken over by Joško Slišković. He recalled for the purposes of this monograph how he was regularly amazed by the audience:

I knew exactly where I was coming because of the great history and tradition that the Croatian Wind Orchestra Mostar represents for other Wind Orchestras in Herzegovina. The loyal audience always left me breathless. On the other hand, during rehearsals, we worked tirelessly for every note, eager to prove ourselves and burned

Mons. dr. Ratko Perić predslavi zadušnu misu za poginule hrvatske branitelje – Ćiril Ćiro Raič
Mons. Dr. Ratko Perić leads the memorial service for fallen Croatian veterans – Ćiril Ćiro Raič

Stanka Buhača i Katedralni zbor 'Marija'. (...) Cjelokupni program priredio je, uz župnika don Tomislava Majića, maestro don Dragan Filipović i ravnatelj orkestra Hrvatske glazbe iz Mostara gospodin Anton Tona Zadro čija je ideja i bila ovaj koncert. Kako sam don Dragan kaže, na koncertu je sudjelovao veliki broj pjevača i veliki orkestar s preko 40 puhača. 'Bože, čuvaj Hrvatsku' je pjesma koja je otpjevana na kraju programa u čast svim hrvatskim braniteljima.

Bazina, takoder, u poglavlju o Akademskomu zboru *Pro Musica* naglašava plodonosnu suradnju toga uspješnog mostarskog zbora s Hrvatskom glazbom Mostar, a tako i s. Elvira Lovrić u članku *Prinos sestara milosrdnica razvoju kulture i školstva u Bosni i Hercegovini s posebnim osvrtom na Mostar*, objavljenomu 2022. u 128. broju *Motrišta* Matice hrvatske, iskazuje zahvalnost Hrvatskoj glazbi Mostar na prisnoj suradnji sa zajednicom časnih sestara milosrdnica.

with desire for a better performance. Through the repertoire, I tried to leave a legacy and introduce some new elements. We played sacred compositions, marches, and worked extensively on classical as well as popular music. The Croatian Wind Orchestra Mostar has a recognizable sound, a Mediterranean vibe that brings with it lightness and ease of playing.

Over the years, collaboration with numerous other societies and institutions has developed, and Marina Bazina in her valuable book *Musical Culture in the Mostar Cathedral from 1980 to 2012*, published in 2023, and describing the Cathedral Singing Choir *Marija*, recalled the events of April 10, 1994, during a solemn memorial service for all fallen Croatian defenders presided over by

Don Dragan Filipović s Hrvatskom glazbom Mostar, 2023. – Marijo Maduna
Don Dragan Filipović with Croatian Wind Orchestra Mostar, 2023 - Marijo Maduna

Za ovo se monografsko izdanje maestro don Dragan Filipović, istaknuti hercegovački glazbeni djelatnik, ugledni skladatelj, pokretač brojnih crkvenih i svjetovnih zborova i drugih glazbenih sastava, tvorac glazbe prve hrvatske opere u BiH *Dive Grabovčeve*, pitko osvrnuo na suradnju s Hrvatskom glazbom Mostar:

U Konstituciji o svetoj liturgiji 'Sacrosanctum Concilium' iz 1963. kao crkveni instrument se preporučuju 'orgulje sa sviralama kao tradicionalno glazbalo' koje bi trebalo imati prednost pred ostalim glazbalima koji se upotrebljavaju u crkvama. Glazbala bi morala pratiti pjevanje i podržavati glasove. Ostala glazbala se, takoder, mogu pripustiti u bogoslužju 'ako su prilagođena

the Bishop of Mostar-Duvno and Apostolic Administrator of Trebinje-Mrkan, Mons. Dr. Ratko Perić:

After the Mass, an Easter concert was held in the parish hall of the cathedral, featuring the Croatian Wind Orchestra under the direction of Mr. Stanko Buhač and the Cathedral Choir 'Marija'. (...) The entire program was organized by Maestro Don Dragan Filipović, along with parish priest Don Tomislav Majić, and the director of the Croatian Wind Orchestra Mostar, Mr. Anton Tona Zadro, whose idea it was to hold this concert. As Don Dragan said, the concert involved a large number of singers and a large orchestra with over 40 wind players. 'Bože, čuvaj Hrvatsku' was the song sung at the end of the program in honor of all Croatian defenders.

Bazina, in the chapter about the Academic Choir *Pro Musica*, also emphasizes the fruitful collaboration of this successful Mostar choir with the Croatian Wind Orchestra Mostar, as does Sister Elvira Lovrić in her article *Contribution of the Sisters of Mercy to the Development of Culture and Education in Bosnia and Herzegovina with a Special Focus on Mostar*, published in 2022 in the issue 128 of *Motrišta* by the Croatian Cultural Society *Matica hrvatska*, expressing gratitude to the Croatian Wind Orchestra Mostar for their close collaboration with the community of the Sisters of Mercy.

For this monograph, Maestro Don Dragan Filipović, a prominent Herzegovinian music professional, respected composer, initiator of numerous church and secular choirs and other musical ensembles, and creator of music for the first Croatian opera in Bosnia and Herzegovina, *Diva Grabovčeva*, eloquently reflected on the collaboration with the Croatian Wind Orchestra Mostar:

In the Constitution on the Sacred Liturgy 'Sacrosanctum Concilium' from 1963, the 'organ with pipes as a traditional musical instrument' is recommended as the church instrument, which should take precedence over other musical instruments

ili se mogu prilagoditi sakralnoj uporabi, ako odgovaraju dostojanstvu hrama te stvarno pomažu u izgradivanju vjernika'. Medutim, u liturgijska slavlja ušla su i druga glazbala, primjerice električne gitare, udaraljke, bubnjevi, ali i neprikladni registri elektroničkih orgulja. Sa zadovoljstvom mogu ustvrditi kako se mi u partikularnoj Crkvi držimo smjernica VI. poglavlja Konstitucije o svetoj liturgiji Drugoga vatikanskog koncila o sakralnoj glazbi. Osim orgulja koje prate pjevače u liturgijskomu slavlju, za pojedine blagdane i svetkovine uključujemo i plemenite orkestre koji obogaćuju liturgijsko slavlje, uzdižu duše vjernika pomažući pjevačima na uzvišen način slaviti Boga. Takov je i puhački orkestar Hrvatska glazba Mostar koji već 135 godina oplemenjuje naše liturgijske sastanke uzdižući vjerničke katoličke duše k Bogu. Vrijedno je spomenuti njihov glazbeni prinos nekolicini božićnih koncerata i ostalih svečanih liturgijskih slavlja.

Rođena su kroz povijest i neka osobito izražena prijateljstva s pojedincima poput nadaleko poznate mostarske ugostiteljske obitelji Zubac koja je, u današnjoj Ulici kneza Branimira, godinama držala kultni gradski restoran *Hladovina*, poznat po gostoprimstvu, izvrsnoj hrani i neopisivo lijepu vrtu, bogatom miomirisnim cvijećem. Priča o tomu prijateljstvu traje još od 1967. godine, kada je skupina glazbara Gradskoga puhačkog orkestra, nakon jedne od prvosvibanjskih budnica, svratila kod Zupca, na okrjepu. Oduševljenje domaćina Šćepe spontano je pokrenulo tradiciju pa je svršetak ranojutarnjega prvosvibanjskog kruga gradskim ulicama postao nezamislivim bez *Hladovine*. Šćepin sin Zdenko nastavio je očevim stopama, a tradicija nije prekinuta ni nakon što se, 2008. teško razbolio, što je godinu poslije dovelo do trajnoga zatvaranja restorana. Hrvatska glazba svaku svoju prvosvibanjsku budnicu, do današnjih dana, završava ispod Zupčeva prozora. Glazba bi zastala i svoju posljednju pjesmu toga jutra izvela bolesnomu Zdenku u čast čija bi supruga otvorila prozor njegove sobe kako bi ih mogao čuti iz bolesničke postelje u kojoj je proveo dugo desetljeće, sve do 2019. kada je

used in churches. Instruments should accompany singing and support voices. Other instruments may also be admitted to worship 'if they are suitable or can be adapted for sacred use, if they correspond to the dignity of the church and truly help to build up the faithful.' However, other instruments, such as electric guitars, percussion, drums, and inappropriate registers of electronic organs, have also entered into liturgical celebrations. I can affirm with satisfaction that we in the particular Church adhere to the guidelines of Chapter VI of the Constitution on the Sacred Liturgy of the Second Vatican Council on sacred music. In addition to the organs that accompany singers in liturgical celebrations, for certain holidays and solemnities, we include noble orchestras that enrich the liturgical celebration, uplift the souls of the faithful, and help singers glorify God in a sublime manner. Such is the case with the brass band Croatian Wind Orchestra Mostar, which has been enriching our liturgical gatherings for 135 years, uplifting the faithful Catholic souls to God. It is worth mentioning their musical contribution to several Christmas concerts and other solemn liturgical celebrations.

Throughout history, some particularly strong friendships have been born with individuals, such as the widely known caterer family Zubac from Mostar, who owned the iconic city restaurant *Hladovina* on today's Kneza Branimira Street for years. The restaurant was renowned for its hospitality, excellent food, and an indescribably beautiful garden, rich with fragrant flowers. The story of this friendship dates back to 1967 when a group of musicians from the City Wind Orchestra, after one of their May Day reveilles, stopped by Zubac's restaurant for refreshments. The host Šćepo's enthusiasm spontaneously sparked a tradition, making the end of the early morning May Day march through the city streets inconceivable without a visit to *Hladovina*. Šćepo's son Zdenko continued in his father's footsteps, and the tradition was not interrupted even after he fell seriously ill in 2008, which led to the permanent closure of the restaurant a year later. The Croatian Wind Orchestra Mostar

Hrvatska glazba Mostar ispred restorana *Hladovina* / Croatian Wind Orchestra Mostar in front of the restaurant *Hladovina*

preminuo. Hrvatska ga je glazba Mostar ispratila na vječni počinak, a i danas, tamo gdje još na zidu stoji znak *Hladovina*, svaka se prvosvibanjska budnica završava pozdravom obitelji Zubac.

Godina 1999. značila je i veliki jubilej za Hrvatsku glazbu Mostar. Osim što su Statutom od 25. rujna te godine *utegnuli* i svoje ime, postavši iz Hrvatske glazbe u Mostaru današnja Hrvatska glazba Mostar, slavili su navršenih 110 godina od svojega osnutka. Te im je godine predsjednikom bio Mario Oreč, dopredsjednikom Vlado Bandić, tajnikom Niko Martinović, kapelnikom Stanko Buhač, rizničarem Anđelka Vlaho (prva žena u upravljačkim tijelima Hrvatske glazbe Mostar), članom Predsjedništva Željko Šimić, a predsjednikom Skupštine Nikola Smoljan.

concludes each of its May Day reveilles under Zupac's window to this day. The band would pause and perform their final song of the morning in honor of the ill Zdenko, whose wife would open the window of his room so he could hear them from his sickbed, where he spent a long decade until his passing in 2019. The Croatian Wind Orchestra Mostar bid him farewell to his eternal resting place, and even today, where the *Hladovina* sign still hangs on the wall, each May Day reveille concludes with a greeting to the Zubac family.

The year 1999 marked a significant milestone for the Croatian Wind Orchestra Mostar. In addition to formalizing their name through the Statute on September 25 of that year, becoming today's Croatian Wind Orchestra Mostar, they celebrated 110 years since their founding. That year, Mario Oreč served as the president, Vlado Bandić as the vice president, Niko Martinović as the secretary, Stanko Buhač as the chaplain, Anđelka Vlaho as the treasurer (the first woman in the management of Croatian Wind Orchestra Mostar), Željko Šimić as a member of the Presidency, and Nikola Smoljan as the president of the Assembly.

110. obljetnica osnutka Hrvatske glazbe Mostar, 1999. - Ćiril Ćiro Rajič
110th anniversary of the founding of Croatian Wind Orchestra Mostar, 1999 - Ćiril Ćiro Rajič

Marijo Maduna

TRADICIJA S KOJOM RASTU I GLAZBA I GRAD

Hrvatska glazba Mostar danas je suvremeni, naraštajno mladi, glazbeno i glazbarski potpuno osvježen sastav, pred kojim su godine i desetljeća uspjeha kojima će razgaljivati mostarsku kotlinu i svaku sredinu u kojoj svojim skladnim zvucima stvore melodiju koju se ne zaboravlja. Sastav je to koji svoju povijest poznaje, svoje naslijeđe njeguje i zaštitnički čuva, svoje ime časno pronosi svijetom, ali životom hodi neopterećen

Suvremena prišivka Hrvatske glazbe Mostar
Contemporary patch of Croatian Wind Orchestra Mostar

A TRADITION WITH WHICH BOTH THE WIND ORCHESTRA AND THE CITY GROW

The Croatian Wind Orchestra Mostar today is a modern, generationally young ensemble, completely refreshed in terms of music and marching, poised for years and decades of success that will delight the Mostar valley and every community where they create a melody with their harmonious sounds that is unforgettable. It is a group that knows its history, nurtures and protects its heritage, proudly carries its name worldwide, but walks through life unburdened, strengthened by the weight of past trials and tribulations, entirely open to every kind-hearted person with whom it can share a love for musical art.

Among the provisions of the Statute of the Croatian Wind Orchestra Mostar, their mission and purpose are to encourage and promote musical art among the population, especially the youth, to encourage and organize musical events and music education and education for children and youth, to promote Croatian culture and heritage, musical spirituality, and other values, and above all, to dignify the presentation of the musical culture and heritage of their region to the world. Not only do they fulfill their purpose to the fullest, but they have made such strong strides that their innovation, dedication, organization, and quality of performance are recognized far beyond the borders of Bosnia and Herzegovina.

Hrvatski dom hercega Stjepana Kosače – Stojan Stole Lasić
Croatian Lodge *Herceg Stjepan Kosača* – Stojan Stole Lasić

nego izgrađen i osnažen bremenom proživljenih nedaća, sasma otvoren svakomu dobroćudnom čovjeku s kojim može podijeliti ljubav prema glazbenoj umjetnosti.

Među odrednicama Statuta Hrvatske glazbe Mostar, njihovom su misijom i svrhom poticanje i promicanje glazbene umjetnosti među pučanstvom, osobito mladima, poticanje i organiziranje glazbenih manifestacija te glazbene izobrazbe i prosvjećivanja djece i mladeži, promicanje hrvatske kulture i baštine, glazbene duhovnosti i drugih vrijednosti, a povrh svega u dostojno predstavljanje glazbene kulture i naslijeđa svojega podneblja u svijetu. Ne samo da svoju svrhu ispunjavaju u punini nego su načinili tako snažne iskorake da su inovativnošću, predanošću, organizacijom i kakvoćom izvedbi zamijećeni i daleko izvan granica Bosne i Hercegovine.

Oni su od 2000. godine smješteni u prostorijama Hrvatskoga doma hercega Stjepana Kosače i, nažalost, nakon

Since 2000, they have been housed in the premises of the Croatian Lodge *Herceg Stjepan Kosača*, and unfortunately, after the described 135 years of struggle, growth, and true maturity, after so many callous ups and downs, building and losing their lodge, they do not have a building they can call their own. There, in the Croatian Nobles Square in Mostar, they feel comfortable, they are productive, and, regardless of individual years and the 135 years of the Band's existence, they are still youthful and enthusiastic. However, for their further growth and development, which has shown immense potential especially in Mostar over the past six years, a serious space for work, rehearsals, and instrument storage is unquestionably necessary, along with a large music room and a magnificent concert hall. The City Council, demonstrating in recent years how they recognize and value the artistic wealth that the Croatian

GLAZBA ŽIVOTA THE MUSIC OF LIFE
135 godina Hrvatske glazbe Mostar 135 Years of Croatian Wind Orchestra Mostar

Marijo Maduna

ovih opisanih 135 godina borbi, rasta i istinskoga zrenja, nakon toliko žuljevitih uspona i padova, izgradnje i gubitke svojega doma, nemaju zdanje koje bi mogli zvati svojim. Tu, na Trgu hrvatskih velikana u Mostaru, oni se osjećaju lijepo, oni su plodotvorni i, bez obzira na pojedinačne godine i na 135 godina trajanja Glazbe, i danas mladenački zaneseni. Međutim, za njihov daljnji rast i razvitak nedokučivo velikoga potencijala koji se osobito razotkrio Mostaru kroz proteklih šest godina, neupitno su nužni ozbiljan prostor za rad, uvježbavanja i pohranu glazbala, velika glazbaonica i veličanstvena koncertna dvorana. O tomu bi Gradsko poglavarstvo, pokazujući proteklih godina kako prepoznaju i cijene umjetničko bogatstvo kojim Hrvatska glazba Mostar raspolaže, moralo ozbiljno razmisliti.

Za razliku od isključivo muškoga društva u vremenima nastanka i trajanja, sve do obnove Hrvatske glazbe Mostar u jeku Domovinskoga rata, današnja je glazba i pojavnošću ljepša, oplemenjena damama koje su podarile jednu novu razinu i kakvoće i lepršavosti i pristupa svakodnevnomu djelovanju i milozvučnosti izvedenih skladbi.

Članovi Hrvatske glazbe Mostar, njih trideset i četvoro, istinskom su obitelji, i u stvarnomu i u prenesenomu smislu te riječi. Izučavajući povijest mostarskih obitelji životom naslonjenih na ovaj sastav, jasnom postaje nit prema kojoj sin nasljeđuje oca, unuk djeda, svirajući pikolo, flautu, klarinet, saksofon, trubu, trombon, tubu ili, pak, udarajući o bubanj, doboš, činele… Zamjećuje se braću, zamjećuje supružnike, spojene ljubavlju u glazbi iz koje im je rođena mlada obitelj… Osim njihovih, i mostarski mališani danas odrastaju uz koncerte Hrvatske glazbe Mostar, uz izvedbe visoke kakvoće koje ih poučavaju širokoj paleti klasične, sakralne, također i zabavne, pop i *rock* glazbe.

Hrvatska glazba Mostar ne čeka na mališane, ona ide k njima, animira ih, potiče i pokreće. Na tomu su tragu njihovi redoviti posjeti mostarskim vrtićima, gdje razgovaraju s mališanima, upoznajući ih s glazbalima. Djeca, u svojoj razigranosti, tijekom tih susreta razdragano pokušavaju smoći dostatno snage proizvesti zvukove iz teškoga saksofona ili nešto laganijega klarineta za prvo životno puhanje zraka kroz usnik i njegovo putovanje grlom glazbala gdje se pretvara u zvuk. Nekima se to preinači u sudbinski životni trenutak poslije kojega od svojih roditelja

Marijo Maduna

Wind Orchestra Mostar possesses, must seriously consider this matter.

Unlike the exclusively male society during its inception and duration, until the revival of the Croatian Wind Orchestra Mostar during the peak of the Homeland War, today's band is enriched by the presence of women who have brought a new level of quality, gracefulness, and approachability to their everyday activities, as well as to the melodiousness of the performed pieces.

The members of the Croatian Wind Orchestra Mostar, twenty-four of them, are truly a family, both in the literal and figurative sense of the word. Studying the history of Mostar families closely associated with this ensemble, the thread becomes clear: sons inherit from fathers, grandsons from grandfathers, playing piccolo, flute, clarinet, saxophone, trumpet, trombone, tuba, or percussion instruments like drums, snares and cymbals. Brothers are found, as are spouses, united by their love for music from which a young family is born... Besides their own, the children of Mostar today grow up attending concerts by the Croatian Wind Orchestra Mostar, experiencing high-quality performances that introduce them to a wide range of classical, sacred, as well as popular, pop, and rock music.

The Croatian Wind Orchestra Mostar does not wait for the little ones; it goes to them, engages them, encourages and inspires them. In line with this, they regularly visit kindergartens in Mostar, where they interact with the children, introducing them to musical instruments. In their playful nature, during these encounters, the children eagerly attempt to summon enough strength to produce sounds from instruments like the heavy saxophone or the lighter clarinet, experiencing their first breath blown through the mouthpiece and its journey through the instrument's throat where it transforms into sound. For some, this moment becomes a pivotal point in their lives, after which they ask their parents to enroll them in music lessons, request to purchase musical instruments, and some grow up to become members of the Croatian Wind Orchestra Mostar.

Marijo Maduna

HRVATSKA
GLAZBA
MOSTAR

HRVATSKA
GLAZBA
MOSTAR

Marijo Maduna

Marijo Maduna

Marijo Maduna

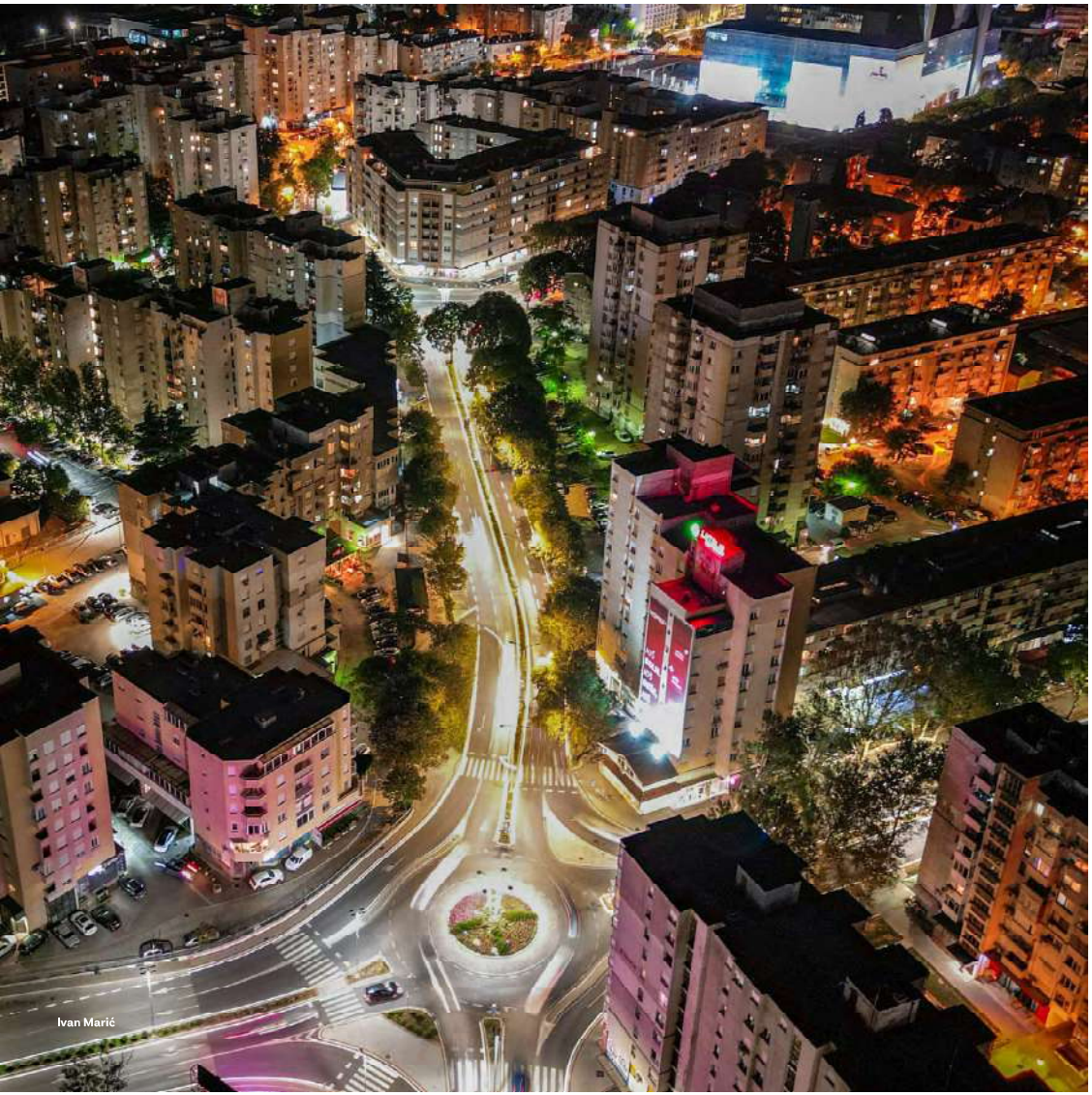

Ivan Marić

zatraže upis na poduku, zatraže kupnju glazbala, a neki izrastu u glazbare Hrvatske glazbe Mostar.

U skladu s dugotrajnom tradicijom, prema kojoj ih grad zdušno poznaje još iz vremena njihova nastanka, Hrvatska glazba Mostar godišnje redovito napravi nekoliko glazbenih mimohoda odnosno svečanih parada, čvrsto vezanih za određene nadnevke ili svetkovine. Kada Mostarcu uputite riječi *Hrvatska glazba Mostar* s neizgovorenim, ali jasno naglašenim znakom pitanja na kraju, prvom poveznicom bit će mu prvosvibanjska budnica. Samo je nekoliko godina u kojima ta svečana svirka na uranku za Međunarodni praznik rada nije izvedena, a riječ je o ratnomu vremenu, potom 2020. godini pandemijske krize te rijetkim slučajevima kada je prvoga dana svibnja Mostar pogodilo nevrijeme po kojemu nije bilo moguće svirati.

Osim tih izuzetaka, raspored kretanja zorom toga jutra, s početkom u 6 sati, ustaljen je i općepoznat: Glazbari se postrojavaju na Trgu hrvatskih velikana, otkud polaze i kreću se Ulicom kneza Mihajla Viševića Humskoga, nastavljaju Ulicom Rade Bitange do Staroga grada i potom prelaze Stari most. Nastavljaju, svirajući, Kujundžilukom pa Ulicom braće Fejić do Trga Ivana Krndelja, gdje se odvajaju na Carinski most i nastavljaju Ulicom kardinala Alojzija Stepinca. Na križanju te s Ulicom dr. Ante Starčevića ulaze u ulicu Oca Domovine i slijede ju, potom i Ulicu kneza Višeslava, do velikoga raskružja koje ih vodi u Ulicu kralja Tomislava. Tim, najduljim dijelom prvosvibanjskoga kretanja idu ravno, sve do Katedrale, gdje ulaze u Ulicu kneza Branimira i posljednju skladbu izvode ispred restorana *Hladovina*.

Praćeni medijima, policijskim vozilima uz rotacijska svjetla te pukom koji ih, premda u rane sate, razdragano pozdravlja na ulici ili, pak, im maše s prozora obiteljskih kuća i zgrada, Glazba u prosjeku svira puna dva sata i tim nastupom prehoda više od pet kilometara, izvodeći repertoar zabavnih melodija, domaćih i svjetskih *evergreena* pa i najpoznatijih skladbi klasične glazbe. Zanimljivost kod Prvosvibanjskih budnica svakako su vjerni poklonici mostarskih glazbara, poput Salka Bijavice koji ih svake godine dočeka na istomu mjestu i isprati ih istim dijelom grada.

Osim Prvosvibanjske budnice, obvezni su im nastupi Božićni koncert i svirka za poklade odnosno nastup u

In line with a long-standing tradition, by which the city has fervently known them since their inception, the Croatian Wind Orchestra Mostar annually conducts several musical processions or solemn parades, closely tied to specific dates or celebrations. When you mention the Croatian Wind Orchestra Mostar to a local, with an unspoken but clearly emphasized question mark at the end, their first association will likely be the May Day reveille. There have been only a few years in which this ceremonial performance at dawn for International Workers' Day was not performed, namely during the wartime, then in the year 2020 during the pandemic, and on rare occasions when Mostar was struck by a thunderstorm making it impossible to play on the first day of May.

Aside from these exceptions, the schedule for the early morning procession, starting at 6 a.m., is well-established and widely known: The musicians assemble at the Croatian Nobles Square, from where they depart and proceed along Kneza Mihajla Viševića Humskog Street, continuing through Rade Bitange Street to the Old Town and then cross the Old Bridge. They continue, playing their instruments, through Kujundžiluk and then along Braće Fejić Street to Ivan Krndelj Square, where they come off onto the Carinski Bridge and proceed along Kardinal Alojzije Stepinac Street. At the intersection with Dr. Ante Starčević Street, they enter and follow it, then Kneza Višeslava Street, to a large roundabout leading into King Tomislav Street. Along this longest stretch of the May Day route, they proceed straight until reaching the Cathedral, where they enter Kneza Branimira Street and perform their final piece in front of the *Hladovina* restaurant.

Accompanied by the media, police vehicles with rotating lights, and bystanders who, although in the early hours, cheerfully greet them on the street or wave from the windows of family homes and buildings, the Wind Orchestra typically plays for a full two hours and covers a distance of over five kilometers during their performance, presenting a repertoire of entertaining melodies, local and international evergreens, and even the most famous classical music compositions. A notable aspect of the May Day reveilles is the faithful supporters of the Mostar musicians, such as Salko Bijavica, who greets them every year

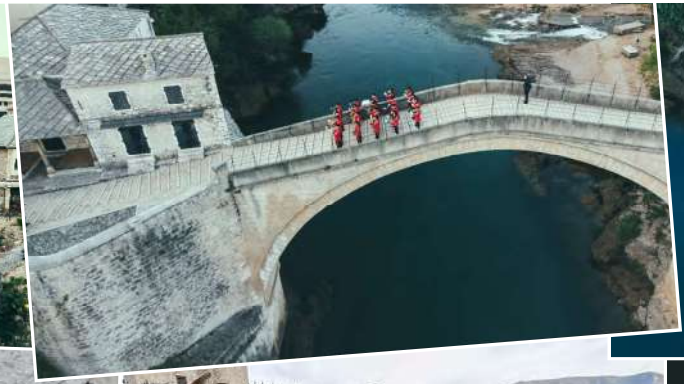

Denis Kapetanović
i Emilio Perić

Božićni koncert u Posušju, 2010. / Christmas concert in Posušje, 2010

at the same spot and sees them off as they proceed through the city.

In addition to the May Day reveille, the mandatory performances are the Christmas concert and the performance for the Shrovetide festivities and participating in the carnival procession, and they are regular participants in the annual gatherings of brass bands in Bosnia and Herzegovina.

Spreading cheer and musical nobility of this region, Croatian Wind Orchestra from Mostar also showcases Croatian musical tradition and the ability to perform both globally renowned, popular, and classical musical pieces. In its recent history, the Croatian Wind Orchestra Mostar has embarked on several journeys to neighboring and more distant countries. They traveled together with the Mostar Majorettes, presenting the world with the distinctive local musical sound. Particularly memorable were their impressive performances in France, Spain, and Slovenia.

karnevalskoj povorci, a redovitim su sudionicima i godišnjih smotri limenih glazbi u BiH.

Pronoseći svijetom vedrinu i glazbenu plemenitost ovoga podneblja, hrvatsku glazbenu tradiciju i sposobnost izvođenja i svjetski poznatih, popularnih i klasičnih glazbenih ostvaraja, Hrvatska glazba Mostar u svojoj novijoj povijesti bilježi nekoliko putovanja u susjedne, ali i u udaljenije zemlje. Putovali su tako zajedno s Mostarskim mažoretkinjama, predstavljajući svijetu ovdanji poseban glazbeni zvuk, a posebno pamte dojmljive nastupe Francuskoj, Španjolskoj i Sloveniji.

Tako su se 2011. našli u Castellón de la Plana, glavnomu gradu španjolske pokrajine Castellón, na obali Sredozemnoga mora. To je mostarskim glazbarima bilo prvo značajnije putovanje u inozemstvo, a bili su pozvani na festival *Hodočašće Magdaleni* (*Romeria a la Magdalena*) koji okuplja skupine orkestara iz raznih dijelova svijeta, s ciljem predstavljanja izvorne glazbe i kulture. Na putovanje dugo 2500 km Glazba je otputovala 30. ožujka, da bi 1. travnja imali prvi nastup na kojemu su, uz ovacije okupljenih, predstavili rodni grad. Sljedećega je dana gradski poglavar Castellóna primio izaslanstva sudionika festivala,

Poklade, 2016. / Shrovetide, 2016

One such journey took place in 2011 when they found themselves in Castellón de la Plana, the capital of the Spanish province of Castellón, on the coast of the Mediterranean Sea. This marked the Mostar musicians' first significant trip abroad, as they were invited to the *Pilgrimage to Magdalena Festival* (*Romeria a la Magdalena*), which gathers orchestral groups from various parts of the world to showcase indigenous music and culture. The journey covered 2500 km, and the Band set off on March 30, with their first performance taking place on April 1, where they proudly presented their hometown amidst applause from the gathered audience. The following day, the mayor of Castellón received delegations of festival participants, after which they had time to explore the city. In the evening, they performed in another parade, which concluded with the local tradition of setting off fireworks called *Mascletà*.

In June 2012, they visited Slovenia together with the Mostar Majorettes, with Laško as their destination. There, besides visiting Thermana Laško and hanging out atop the hill overlooking the city, they performed alongside several other orchestras and majorette groups. In

Smotra limenih glazbi u Livnu, 2022.
Brass band festival in Livno, 2022

Putovanje u Castellón de la Plana, Španjolska, 2011. / Trip to Castellón de la Plana, Spain, 2011

nakon čega su imali vremena i za razgledavanje grada, da bi navečer nastupili u drugomu defileu koje je završeno tamošnjom tradicijskom svečanošću paljenja petardi *Mascletà*.

Sloveniju su pohodili u lipnju 2012. godine, zajedno s Mostarskim mažoretkinjama, a odredišnom im je točkom bilo Laško, gdje su, uz obilazak *Thermana Laško* i prijateljevanje na brdu ponad grada, imali nastup s više drugih orkestara i skupina mažoretkinja. Iste su godine, u vrućemu srpnju, putovali i u Francusku, u grad

the same year, during the hot month of July, they traveled to France, to the city of Lodève in the southern part of the country. Again, accompanied by the Mostar Majorettes, they had a performance in Lodève as part of a grand parade through the city streets in the late afternoon and evening, with a side trip to Montpellier. The following morning, they performed in Saint-Etienne-de-Gourgas, and in the afternoon, they performed once again in Lodève. They utilized their return journey to visit the famous Monte Carlo.

Putovanje u Lodève, Francuska, 2012. / Trip to Lodève, France, 2012

Lodève, u južnomu dijelu zemlje. Također su zajedno s Mostarskim mažoretkinjama, uz usputni obilazak Montpelliera, u Lodèveu imali nastup u sklopu svečanoga defilea gradskim ulicama u predvečernjim i večernjim satima. Sutradan ujutro, nastup je održan u Saint-Etienne-de-Gourgas te poslijepodne ponovno u Lodèveu. Povratak su iskoristili za obilazak čuvenoga Monte Carla.

Sljedeće ozbiljno putovanje u inozemstvo ponovno je bilo u Francusku, u svibnju 2013. godine, kada su u gradu

Their next significant trip abroad was once again to France, in May 2013, when they traveled to the city of Beauvais, located 75 km north of Paris. Yet again they were accompanied by the Mostar Majorettes, and they had two performances as part of a grand parade of orchestras and majorettes from various parts of the world. They remembered this performance for the heavy rain that failed to spoil the overall impression, especially after a day of enjoying the charms of Paris. In the middle of the following year, France was once again their destination, temporarily taking them

Putovanje u Herceg-Novi, Crna Gora, 2023. – Elena Šmakova
Trip to Herceg-Novi, Montenegro, 2023 – Elena Šmakova

Putovanje u La Bassée, Francuska, 2014.
Trip to La Bassée, France, 2014

Putovanje u Beauvais, Francuska, 2013.
Trip to Beauvais, France

Putovanje u Beauvais, Francuska, 2013.
Trip to Beauvais, France

Beauvais, smještenomu 75 km sjeverno od Pariza, i ovoga puta s mažoretkinjama s Neretve, imali dva nastupa na svečanomu defileu orkestara i mažoretkinja iz brojnih krajeva svijeta. Upamtili su taj nastup po jakoj kiši koja im nije uspjela pokvariti ukupan dojam, osobito onaj s jednodnevnoga uživanja u čarima Pariza. Polovicom sljedeće godine, Francuska im je ponovno bila odredištem zbog kojega su nakratko napustili svoj Mostar. Na dugomu put u La Bassée, u blizini Lillea, u sjevernoj Francuskoj, gdje su sudjelovali na festivalu *La cavalcade de La Bassée*, away from Mostar. They traveled to La Bassée, near Lille in northern France, to participate in the festival *La cavalcade de La Bassée*. Along the way, they visited Munich in Germany and several other places. This trip also included a return visit to the Eiffel Tower, and after visiting Paris, they stayed overnight in the municipality of Vitry-sur-Seine, where they had another splendid parade. An evening performance followed in the town of Saint Chéron, where they played in front of the town hall the next morning and once again paraded through the city.

Marijo Maduna

posjetili su njemački Munchen i još nekoliko usputnih mjesta. I taj je odlazak iskorišten za povratak pod Eiffelov toranj, a nakon posjeta Parizu, noćili su u pariškoj općini Vitry-sur-Seine, gdje su također imali sjajan defile. Uslijedio je večernji nastup u mjestu Saint Cheron, gdje su sutradan ujutro svirali pred gradskom vijećnicom i ponovno prošli gradom.

Osvježenje u radu Hrvatske glazbe Mostar zbilja se snažno osjeća u proteklih šest godina, kako je pomlađena i upravljačka struktura, a spoj mladosti i iskustva i ovoga se puta pokazao pobjedničkom kombinacijom. Došlo je do provedbe nekoliko smjelih zamisli koje su naišle na plodno tlo kod gradske publike i obogatili repertoar glazbe, s poštovanjem zadržavši i sve ono uobičajeno i tradicijski vezano za nastupe kroz kalendarsku godinu.

Zanimljiv je podatak kako je rođendanski koncert Hrvatske glazbe Mostar iz 2018. godine ujedno i prvi nastup uopće na tada tek obnovljenomu i estetski izvrsno dotjeranomu platou Hrvatskoga doma hercega Stjepana Kosače. Tim je koncertnim nastupom, koji je okupio zavidno mnoštvo poklonika dobre glazbe, Hrvatska glazba Mostar najavila jedan dinamičan put kojim će krenuti, a te je večeri Mostar plesao uz uspješnice *ABBE*, *Beatlesa*, *Deep Purplea*, Michaela Jacksona, Toma Jonesa, Tine Turner i drugih neprolaznih imena svjetske glazbene scene. Mostarska je mladost poželjela još…

Proslavljajući okruglih 130 godina, 2019. su organizirali Koncert zabavne glazbe u Tržnomu središtu *Mepas Mall*, gdje su publiku najvećma duhovno šetali jadranskom obalom uz hitove neprežaljenih Olivera Dragojevića, Tereze Kesovija i Vinka Coce, ali i sjajne Zorice Kondža te *evergreene* hrvatskih glazbenih divova Ive Robića i Vice Vukova. Ustalili su otad nastupe na koncertu zabavne glazbe u veljači, otvaranju gradskoga ljetnog festivala, jesenskomu koncertu… Obilježavajući, nizom programa, veliki jubilej, pod krovom Kosače izvode povijesne *Banovce*, koju su i njihovi osnivači svirali na svojemu prvom nastupu, 130 godina ranije.

Slijede susreti s publikom na koncertima *Dalmacija u Mostaru* kojim su otvorili put nizu uspješnih tematskih nastupa koji su uslijedili: *Pop&Rock strana A*, *Pop&Rock strana B*, *Božićni koncert To Go*, *Split u Mostaru*, *Ljetni koncert*...

The revitalization of the Croatian Wind Orchestra Mostar has indeed been strongly felt over the past six years, with a rejuvenated management structure. The combination of youth and experience has proven to be a winning formula once again. Several bold ideas have been implemented, which have found fertile ground among the city's audience and enriched the music repertoire, while respectfully retaining all the usual and traditionally linked performances throughout the calendar year.

An interesting fact is that the birthday concert of the Croatian Wind Orchestra Mostar in 2018 was also the first performance ever on the newly renovated and aesthetically well-groomed plateau of the Croatian Lodge *Herceg Stjepan Kosača*. With this concert performance, which gathered a remarkable crowd of music enthusiasts, the Croatian Wind Orchestra Mostar announced a dynamic path it would embark on. That evening, Mostar danced to the hits of ABBA, the Beatles, Deep Purple, Michael Jackson, Tom Jones, Tina Turner, and other timeless names from the global music scene. The youth of Mostar wished for more...

Celebrating their 130th anniversary in 2019, they organized a Concert of Popular Music in the *Mepas Mall Shopping Center*, where they led the audience on a spiritual stroll along the Adriatic coast with hits from the late Oliver Dragojević, Tereza Kesovija, Vinko Coce, as well as the great Zorica Kondža and *evergreens* from Croatian music legends Ivo Robić and Vice Vukov. Since then, they have established performances at the concert of popular music in February, the opening of the city's summer festival, the autumn concert... Marking the great jubilee with a series of programs, they performed the historic *Banovci* under the roof of Kosača, the same piece their founders played at their first performance 130 years earlier.

Following are encounters with the audience at the concerts *Dalmacija in Mostar*, which paved the way for a series of successful themed performances that followed: *Pop & Rock Side A*, *Pop & Rock Side B*, *Christmas Concert to Go*, *Split in Mostar*, *Summer Concert*... The atmosphere at these performances is difficult to convey on paper because the audience follows them from the first to the last note, often calling for encores, sometimes multiple times.

Hrvatska glazba Mostar s fra Antom Marićem, 2024. - Marijo Maduna
Croatian Marching Band Mostar with friar Ante Marić, 2024 - Marijo Maduna

Ozračje na tim nastupima nije zahvalno prenijeti na papir, jer ih publika prati od prvoga do posljednjega takta, vraćajući ih na bis, ponekad i više puta. Ovisno o temi iz naslova, nebitno je li koncert u Galeriji kraljice Katarine u mostarskoj Kosači ili na platou ispred nje, publika je na nogama uz uspješnice Zdravka Čolića, Dine Dvornika, Josipe Lisac, Harija Rončevića, Zlatana Stipišića Gibonnija, Vanne, *Novih fosila*, potom *Azre*, *Bijeloga dugmeta*, Dade Topića, *Đavola*, *Galije*, *Haustora*, *Majki*, *Parnoga valjka*, *Prljavoga kazališta*, Vajte te Andree Bocellija, Eltona Johna, Leonarda Cohena, Stinga, sastava *Queen*…

Posebna je emocija obilježila koncert iz 2023., održan na Trgu hrvatskih velikana, u povodu 30. godišnjice pogibije Tomislava Ivčića, na koji je došla i pjevačeva kći Izabela Vrtar, pozdravljena snažnim pljeskom Mostaraca. Plato se pokazao premalenim za sve koje je ponijela strast nadahnute poezije Ivčićevih pjesama. Te se večeri pjevalo puna srca i zaplakalo dušom, u spomen na ime neprežaljena pjevača.

Glazba odnedavno za Božić običava napraviti dva koncerta, jedan zabavne naravi, a drugi koji izvode u Katedrali Marije Majke Crkve, zajedno s katedralnim zborom *Marija*, kada izvode tradicijske hrvatske pučke i crkvene božićne skladbe. Inače, na Božićnomu koncertu iz 2019. prvi je nastup imao *Sax Quartet* Hrvatske glazbe Mostar. Inovativnost su posvjedočili i u vremenu pandemijskih ograničenja pa, kako su bili spriječeni održati prvosvibanjsku budnicu, rodni su grad darovali elektronički odnosno snimljenom izvedbom koju su postavili na mrežu, učinivši ju, putom medija koji su sjajno reagirali na tu gestu, trajno dostupnom svima.

Zanimljiv projekt u rođendanskoj 135. godini jest *Jazz radionice* s Marinom Živkovićem, saksofonistom i skladateljem iz Zagreba, osmišljen tako da polaznici dobiju osnovna teorijska znanja i početno upoznavanje s harmonijom, nakon čega prelaze na sviranje *jazz* standarda.

Predsjedništvo Hrvatske glazbe Mostar 2024. čine: predsjednik Miroslav Šimunović, tajnik Darko Šunjić i predvodnik Glazbe Damir Zadro. Od razdoblja obnove djelovanja, dirigentima su bili: Stanko Buhač, Željko Šimić, Joško Slišković, Alica Nurkić, Damir Bunoza i Filip Milošević. Maestro Bunoza dominantno se ističe kako po broju nastupa s Hrvatskom glazbom Mostar tako i po činjenici da potpisuje

Depending on the theme in the title, whether the concert is in the Gallery of Queen Katarina in Mostar's Kosača or on the plateau in front of it, the audience is on their feet enjoying hits by Zdravko Čolić, Dino Dvornik, Josipa Lisac, Hari Rončević, Zlatan Stipišić Gibonni, Vanna, *Novi fosili*, *Azra*, *Bijelo dugme*, Dado Topić, *Đavoli*, *Galija*, *Haustor*, *Majke*, *Parni valjak*, *Prljavo kazalište*, Vajta, and Andrea Bocelli, Elton John, Leonard Cohen, Sting, *Queen*...

A special emotion marked the concert in 2023, held at the Croatian Nobles Square, on the occasion of the 30th anniversary of the death of Tomislav Ivčić, attended by the singer's daughter, Izabela Vrtar, who was greeted with strong applause from the people of Mostar. The square proved too small for all those carried away by the passion of Ivčić's inspired poetry. That evening, hearts sang and souls wept, in memory of the unforgettable singer.

Recently, the band has been holding two Christmas concerts, one of an entertaining nature, and the other performed in the Cathedral of Mary, Mother of the Church, together with the cathedral choir *Marija*, where they perform traditional Croatian folk and church Christmas compositions. In 2019, at the Christmas concert, the *Sax Quartet* of the Croatian Wind Orchestra Mostar made their debut. They demonstrated innovation even during the time of pandemic restrictions; when they were unable to hold the May Day reveille, they gifted their hometown with a recorded performance, which they posted online, making it permanently accessible to everyone through the media, which reacted wonderfully to the gesture.

An interesting project in their 135th anniversary is the *Jazz Workshops* with Marina Živković, a saxophonist and composer from Zagreb, designed to provide participants with basic theoretical knowledge and an initial introduction to harmony, followed by playing *jazz* standards.

The Presidency of the Mostar Croatian Music Band in 2024 consists of: President Miroslav Šimunović, Secretary Darko Šunjić, and leader of the Band Damir Zadro. Since the period of its revival, the conductors have been: Stanko Buhač, Željko Šimić, Joško Slišković, Alica Nurkić, Damir Bunoza, and Filip Milošević. Maestro Bunoza stands out prominently both in terms of the number of performances with the Croatian Wind Orchestra Mostar and for being the author of the majority of

Koncert na platou Hrvatskoga doma hercega Stjepana Kosače – Marijo Maduna

Concert on the plateau of the Croatian Lodge *Herceg Stjepan Kosača* – Marijo Maduna

GLAZBA ŽIVOTA *THE MUSIC OF LIFE*
135 godina Hrvatske glazbe Mostar *135 Years of Croatian Wind Orchestra Mostar*

Marijo Maduna

Marijo Maduna

Emilio Perić

većinu aranžmana za koncerte s kojima su i načinili zamijećeni iskorak, osobito prema mlađim naraštajima kroz proteklih nekoliko godina.

Hrvatska glazba Mostar ostvaruje osobito prisnu suradnju s Maticom hrvatskom Mostar, Katedralnim zborom *Marija*, Akademskim zborom *Pro Musica*, HKD *Napredak*, HKUD *Sv. Ante* Cim, HKUD *Seljačka sloga* Trebižat, HKUD *Dinara* Livno, Klapom *Kruševo*, Klapom *Concordia* iz Međugorja, potom mostarskim sastavima *Smooth Groove* i *Mostar Big Band* te vrsnim glazbenicima: Marko Jakovljević (bass gitara), Zvonimir Kordić (gitara), Josip Palac (gitara), Dragan Raspudić (bubnjevi), Damir Škutor (gitara) i Josip Zovko (bass gitara). Sjajni solisti koji upotpune njihove koncerte i razgale srca publike redom su: Josip Aničić, Mario Berišić, Josip Bilać, Anđela Bukovac, Antonio Čarapina, Josip Drinovac, Monija Jarak, Ana Krešo, Gordana Krezo, Leon Lasić, Anita Ljubić, Karlo Milićević, Romeo Nikolić, Josip Palameta, Hrvoje Sušac, Ivan Sušac, Pavo Sušac, Ante Šunjić, Nenad Tomičić. U to se društvo neodvojivo uklopio i mostarski radijski voditelj Boris Čerkuč, kao voditelj gotovo svih njihovih tematskih nastupa, bez čijih su duhovitih i informativnih dosjetki susreti publike i Hrvatske glazbe Mostar postali nezamislivima.

Upečatljiv dizajn grbova, kako onoga iz 1994. tako i ovoga suvremenog koji Hrvatska glazba Mostar na odorama nosi od 2005. godine, potpisuje Damir Zadro koji je osmislio i izgled svečanih odora iz 2005. te 2021. godine. On je jedan od onih koji se može podičiti životnim stapanjem s Glazbom u kojoj su mu, prije njega, svirali djed i otac, a sada i njegov brat.

Zaključenjem priče o prvih 135 godina Glazbe koja svojim zvucima sreće i budi i na počinak šalje drevni Mostar, nema dvojbe u to kako će glazbari Hrvatske glazbe Mostar koji tek dolaze znati preuzeti *stijeg čestitosti* i uspravno hoditi pod imenom za kojega se umrli naraštaji mukom izboriše. Nama ostaje predati se zvucima Hrvatske glazbe Mostar, zvucima mostarske glazbe života…

arrangements for concerts that have made a noticeable breakthrough, especially towards younger generations in recent years.

The Croatian Wind Orchestra Mostar maintains a particularly close collaboration with the Matica Hrvatska Mostar, the Cathedral Choir of *Marija*, the Academic Choir *Pro Musica*, the Croatian Cultural Association *Napredak*, the Croatian Cultural and Artistic Society *Sv. Ante Cim*, the Croatian Cultural and Artistic Society *Seljačka sloga* Trebižat, the Croatian Cultural and Artistic Society *Dinara* Livno, the Klapa *Kruševo*, the Klapa *Concordia* from Međugorje, as well as Mostar bands *Smooth Groove* and *Mostar Big Band*, and talented musicians: Marko Jakovljević (bass guitar), Zvonimir Kordić (guitar), Josip Palac (guitar), Dragan Raspudić (drums), Damir Škutor (guitar), and Josip Zovko (bass guitar). The brilliant soloists who enhance their concerts and warm the hearts of the audience are: Josip Aničić, Mario Berišić, Josip Bilać, Anđela Bukovac, Antonio Čarapina, Josip Drinovac, Monija Jarak, Ana Krešo, Gordana Krezo, Leon Lasić, Anita Ljubić, Karlo Milićević, Romeo Nikolić, Josip Palameta, Hrvoje Sušac, Ivan Sušac, Pavo Sušac, Ante Šunjić, Nenad Tomičić. Also, the well-known Mostar radio host Boris Čerkuč seamlessly fits into this company, serving as the host of almost all of their thematic performances, without whom the encounters between the audience and the Croatian Wind Orchestra Mostar would be unimaginable and his witty and informative jokes.

The striking design of the emblems, both the one from 1994 and the modern one worn by the Croatian Wind Orchestra Mostar since 2005, is signed by Damir Zadro, who designed the ceremonial attire in 2005 and again in 2021. He is one of those who can boast of a lifelong integration with the Wind Orchestra, in which his grandfather and father played prior to him, and now his brother plays as well.

By concluding the story of the first 135 years of the Wind Orchestra, which with its sounds of happiness encounters, awakens, and sends ancient Mostar to sleep, there is no doubt that the musicians of the Croatian Wind Orchestra Mostar that are yet to come will know how to take up the *flag of honor* and walk proudly for the name which past generations struggled hard for. All that remains for us is to yield to the sounds of the Croatian Wind Orchestra Mostar, the sounds of the music of life...

Marijo Maduna

Marijo Maduna

GLAZBARI NAKON OBNOVE GLAZBE

MUSICIANS AFTER THE REVIVAL OF THE WIND ORCHESTRA

	Prezime, ime Last name, first name	Rođenje Birth	Djelovanje Active period	Glazbalo Musical instrument
1.	Ajvaz, Goran	1988.	2003. – 2012.	bas tuba
2.	Babić, Lucija	2002.	2017. – 2019.	flauta
3.	Baković, Stipica	–	1994. – 1998.	tenor sax
4.	Barišić, Davor	1994.	2008. –	klarinet
5.	Barišić, Marko	1987.	1999. – 2014.	flauta
6.	Begić, Ana Marija	2005.	2021. –	flauta
7.	Bevanda, Filip	1935.	1994. – 2006.	truba
8.	Bevanda, Ivan	1976.	1994. –	truba
9.	Bevanda, Tomislav	1999.	2012. – 2012.	klarinet
10.	Bilić, Šime	1988.	2008. – 2010.	udaraljke
11.	Borovac, Zdenko	1979.	2015. –	tenor
12.	Bošković, Kristina	1989.	2002. – 2015.	tenor
13.	Bošković, Lidija	1995.	2009. – 2014.	klarinet
14.	Bošnjak, Marija	1993.	2008. –	klarinet
15.	Brekalo, Maria	2006.	2022. –	flauta
16.	Buhač, Dražen	1966.	1994. – 2005.	truba

17.	Buhač, Stanko	1938.	1994. – 2005.	dirigent
18.	Bukmir, Dražen	1994.	2016. –	trombon
19.	Bunoza, Damir	1980.	2017. –	dirigent
20.	Čale Kovač, Monika	1986.	2000. – 2017.	flauta
21.	Čamber, Ivana	1986.	2002. – 2013.	flauta, piccolo
22.	Ćorić, Anton	–	–	truba
23.	Ćorić, Antonio	1983.	1996. – 2003.	klarinet
24.	Ćorić, Filip	–	–	–
25.	Ćorić, Marko	1990.	2005. – 2017.	klarinet, truba
26.	Crnjac, Krešo	2004.	2021. –	klarinet
27.	Ćuk, Tomislav	1976.	2019. –	alt sax
28.	Cvjetković, Miroslav	1991.	2015. – 2018.	udaraljke
29.	Đerek, Mijo	1997.	2016. – 2019.	truba
30.	Diviš, Boris	2003.	2018. –	truba
31.	Diviš, Nenad	1961.	2004. – 2007.	tenor sax
32.	Diviš, Siniša	1978.	1994. – 2008.	truba
33.	Dragićević, Mladen	2000.	2017. – 2018.	truba
34.	Draško, Boris	1981.	1994. – 2000.	klarinet
35.	Drljo, Željko	1988.	2000. – 2007.	klarinet
36.	Džeba, Ivana	1994.	2009. – 2013.	flauta
37.	Džeba, Robert	1998.	2014. – 2021.	truba
38.	Džinić, Erin	2000.	2019. – 2022.	trombon
39.	Ereš, Ivana	2003.	2018. – 2022.	flauta
40.	Filipović, Josip	1989.	2005. – 2017.	klarinet, tenor sax
41.	Glavina, Nikolina	1991.	2013. – 2015.	flauta
42.	Glekner, Enriko	1975.	1995. – 2004.	tuba
43.	Gojak, Josip	–	1994. – 2000.	truba
44.	Gradiška, Ivo	1933.	1994. – 1996.	činele
45.	Gradiška, Željko	1972.	1994. – 2019.	trombon

46.	Grujić, Perica	1949.	1995. –	gitara
47.	Gutić, Boris	1978.	1997. – 2015.	alt sax
48.	Gvozdenović, Nebojša	1955.	1995. – 2008.	bass gitara
49.	Hrkač, Nikica	1949.	1994. – 1996.	solist
50.	Ivanković, Mateo	1999.	2023. –	tenor
51.	Ivelja, Leon	2005.	2022. –	udaraljke
52.	Ivelja, Sebastijan	2007.	2022. –	udaraljke
53.	Jakovljević, Marko	1978.	2020. –	bas gitara, kontrabas
54.	Jarak, Mirko	1985.	2001. – 2010.	klarinet, bariton sax
55.	Jerkić, Petar	1968.	1994. – 2018.	klarinet
56.	Jonlija, Dora	2005.	2021. –	ksilofon
57.	Jovanović, Helena	1991.	2006. – 2018.	flauta
58.	Jovanović, Igor	1993.	2007. – 2022.	udaraljke
59.	Karačić, Damir	1962.	1994. –	truba
60.	Kevo, Marina	1983.	2012. – 2020.	korna
61.	Kljajo, Matej	1995.	2009. – 2015.	klarinet, tenor sax
62.	Knezović, Goran	1988.	2005. –	tenor sax
63.	Komadina, Martina	1989.	2016. – 2022.	alt sax
64.	Kordić, Zvonimir	1997.	2019. –	gitara
65.	Kožul, Davor	1988.	2005. – 2012.	klarinet
66.	Kožul, Marina	1994.	2015. – 2017.	truba
67.	Kraljević, Irena	1979.	1996. – 1999.	flauta
68.	Krezo, Gordana	1985.	2015. –	alt sax
69.	Krezo, Petra	1998.	2017. – 2021.	flauta
70.	Krtalić, Tihomir	1978.	1994. – 2012.	trombon
71.	Kučić, Stipe	1989.	2019. –	udaraljke
72.	Laličić, Emica	1991.	2012. – 2016.	alt sax
73.	Lesko, Andrija	1990.	2002. – 2006.	udaraljke
74.	Lesko, Toni	1996.	2019. – 2021.	udaraljke

75.	Marić, Anton	1985.	2000. – 2005.	truba
76.	Marić, Dora	1993.	2009. – 2013.	flauta
77.	Marić, Maida	2000.	2024. –	flauta
78.	Marinčić, Marijan	1933.	1994. – 2000.	korna
79.	Markić, Marko	1963.	1994. – 2008.	udaraljke
80.	Martinović, Ivo	1985.	1998. – 2000.	klarinet
81.	Martinović, Niko	1955.	1994. – 2000.	klarinet
82.	Mihaljević, Ina	1978.	1998. – 2003.	flauta
83.	Mikulić, Sveto	1932.	1994. – 1999.	tenor
84.	Milinković, Petra	2005.	2022. – 2023.	flauta
85.	Miloš, Marina	1985.	2007. – 2011.	flauta
86.	Milošević, Filip	1998.	2022. –	dirigent, klavir, klarinet
87.	Muminagić Šunje, Amra	1990.	2012. – 2019.	flauta, piccolo
88.	Munkači, Tina	1989.	2000. – 2012.	klarinet
89.	Munkači, Monika	1989.	2000. – 2012.	flauta
90.	Musa, Sandro	1965.	1996. – 2000.	trombon
91.	Nurkić, Alica	1958.	2000. – 2014.	truba, dirigent
92.	Opančar, Boris	1988.	2002. – 2007.	bariton
93.	Pavlović, Slavica	1971.	2018. – 2022.	udaraljke, arhivar
94.	Pavlović, Slavko	1932.	1994. – 2002.	klarinet
95.	Popara, Jovan	1936.	1997. – 2000.	oboa
96.	Prusina, Josip	2003.	2017. – 2021.	alt sax
97.	Radulović, Nikola	1932.	1994. – 2002.	klarinet
98.	Rajič, Mihaela	1995.	2013. –	flauta
99.	Raspudić, Dragan	1983.	2021. –	udaraljke
100.	Raspudić, Luka	2001.	2016. –	truba
101.	Rotim, Dorijan Emanuel	2004.	2021. –	klarinet
102.	Rotim, Miran	1991.	2004. – 2005.	klarinet
103.	Ružićić, Duje	1995.	2015. – 2019.	truba

104.	Soldo, Gabrijela	2002.	2016. –	flauta, piccolo
105.	Stojkić, Anđela	1991.	2003. – 2020.	flauta
106.	Sušac, Domagoj	1999.	2020. –	trombon
107.	Sušac, Hrvoje	2001.	2018. –	truba, klarinet, bass klarinet
108.	Sušac, Ivan	1987.	2001. –	truba
109.	Sušac, Krešimir	2003.	2021. –	korna
110.	Sušac, Pavo	1960.	1996. –	truba
111.	Šandrk, Ana	1990.	–	flauta
112.	Šarac, Tomo	1975.	1996. – 2013.	tenor sax
113.	Šator, Đani	1976.	1994. – 1994.	bass
114.	Šator, Toni	1955.	1994. – 1994.	korna
115.	Šator, Zlatko	1983.	1994. – 1994.	truba
116.	Šimić, Darko	1986.	2000. – 2007.	udaraljke
117.	Šimić, Goran	1981.	1997. – 2006.	truba, tenor
118.	Šimić, Željko	1956.	1994. – 2007.	alt sax, dirigent
119.	Šimunović, Igor	1990.	2007. –	udaraljke
120.	Šimunović, Miroslav	1950.	1994. –	udaraljke, predsjednik
121.	Slišković, Joško	1968.	1996. – 2012.	truba, dirigent
122.	Šunjić, Ante	1995.	2013. –	klarinet, saksofon
123.	Šunjić, Darko	1988.	2000. –	klarinet, saksofon, tajnik
124.	Šunjić, Ema	2006.	2019. –	klarinet
125.	Šunjić, Josipa	1992.	2003. – 2018.	klarinet
126.	Šunjić, Marcel	1970.	1994. – 2007.	korna
127.	Terzić, Đorđe	1932.	1994. – 2000.	tenor
128.	Topčić, Saša	1981.	1998. – 2004.	udaraljke
129.	Tošić, Dražan	1975.	1994. – 2011.	tenor sax
130.	Vidović, Berislav	1950.	1994. –	alt, tenor, bariton sax
131.	Vidović, Darko	1988.	2000. –	klarinet
132.	Vidović, Konrad	1938.	1994. – 2015.	udaraljke

133.	Vidović, Vedran	1988.	2002. – 2007.	truba
134.	Vlaho, Anđelka	1947.	1994. – 2017.	rizničar
135.	Vlašić, Ivan	1994.	2006. – 2013.	klarinet
136.	Vlašić, Josipa	1995.	2010. – 2014.	flauta
137.	Zadro, Anton-Tona	1939.	1994. – 2002.	bariton, predsjednik
138.	Zadro, Damir	1969.	1994. –	alt, tenor, bariton sax, predvodnik
139.	Zadro, Danko	1973.	1994. –	bas tuba
140.	Zelenika, Ivo	1987.	2000. – 2004.	alt sax
141.	Zelenika, Josip	1986.	2000. – 2004.	truba
142.	Zovko, Dinko	1971.	1994. – 1999.	klarinet
143.	Zovko, Josip	1997.	2017. –	bass gitara
144.	Zovko, Rafael	–	–	–
145.	Zrimšek, Ivana	1978.	1997. – 2000.	flauta

Marijo Maduna

GLAZBARI HRVATSKE GLAZBE MOSTAR

MUSICIANS OF CROATIAN WIND ORCHESTRA MOSTAR

Davor Barišić

Ana Marija Begić

Ivan Bevanda

Marija Bošnjak

Maria Brekalo

Damir Bunoza

Monika Čale Kovač

Boris Diviš

Josip Filipović

Leon Ivelja

Sebastijan Ivelja

Marko Jakovljević

Petar Jerkić

Dora Jonlija

Helena Jovanović

Goran Knezović

Stipe Kučić

Emica Lalićić

Amra Muminagić Šunje

Mihaela Rajič

Dragan Raspudić

Luka Raspudić

Gabrijela Soldo

Anđela Stojkić

Pavo Sušac

Igor Šimunović

Miroslav Šimunović

Ante Šunjić

Darko Šunjić

Ema Šunjić

Josipa Šunjić

Darko Vidović

Damir Zadro

Danko Zadro

Denis Kapetanović

POGOVOR
AFTERWORD

Hrvatska glazba Mostar u Crkvi sv. Petra i Pavla, 2024. - Marijo Maduna
Croatian Marching Band Mostar in Church of St. Peter and Paul, 2024 - Marijo Maduna

Uprigodi proslave 50. obljetnice osnutka Hrvatske glazbe Mostar i Hrvatskoga glazbeno-pjevačkog društva *Hrvoje* Mostar, 1938. godine, na 2. stranici prigodno objavljene Spomenice, otisnuto je predivno razmišljanje tadanjega predsjednika HGPD *Hrvoje* dr. Bariše Smoljana:

> *50 godina! ... U relaciji prema svemirskom zbivanju – jedva trenutak, prema trajanju ljudskog života – respektabilan period, prema trajanju društvenog života – izmjena triju generacija! Da, triju generacija: djedovi ga osnovaše, unuci ga danas vode i drže.*

A stotinu trideset i pet godina. Evo, pokušajmo sračunati. Potomstvo se onih slavnih osnivača i danas bori i nastoji da se ljubav i baklja pradjedova u ovomu gradu na Neretvi, u našemu Mostaru, ne ugasi. Gori baklja Hrvatske glazbe Mostar. Visoko su je podigli u svojim desnicama potomci i kroče u nova desetljeća.

Negdje ćutiš ponos da su hercegovački franjevci u okrilju svojega samostana, poput nekoga prostora koji daje poticaj za život i poput inkubatora, legli i klijali pučki ponos, pučku pjesmu, pučku glazbu, pučko kazalište, pučko gombanje. U Predhumu i Podhumu, u Crkvenoj i Paralelnoj ulici dosta se toga izleglo i naraslo do neslućenih visina. Oplemenilo Grad i Hercegovinu.

Ponoviti treba da je HŠK *Zrinjski* rođen upravo u tomu Domu sv. Ante. Svjetlo dana ugledao 1905. godine, šest godina prije *Hajduka* iz Splita. Tu se rodila Hrvatska glazba koja je dugo vremena lutala od nemila do nedraga i iskala

On the occasion of the celebration of the 50th anniversary of the founding of the Croatian Wind Orchestra Mostar and the Croatian Music and Singing Society *Hrvoje* Mostar in 1938, a beautiful reflection by the at-the-time president of *Hrvoje* Dr. Bariša Smoljan was published on the page 2 of the Memorial honoring that occasion:

> *50 years! ... In relation to universal events – barely a moment, in terms of human life span – a respectable period, in terms of societal life span – the turnover of three generations! Yes, three generations: the grandfathers founded it, the grandchildren lead and maintain it today.*

And one hundred and thirty-five years. Let's try to calculate. The descendants of those illustrious founders still fight and strive today to ensure that the love and torch of their forefathers in this city on the Neretva River, in our Mostar, does not fade. The torch of the Croatian Wind Orchestra Mostar burns. Their descendants have lifted it high in their hands and stride into new decades.

Somewhere, you feel proud that Herzegovinian Franciscans, in the shelter of their monastery, like a space that inspires life and like an incubator, nurtured and incubated folk pride, folk songs, folk music, folk theater, folk fun. In Predhum and Podhum, in Crkvena and Paralelna streets, much has hatched and grown to unimaginable heights. It enriched both the City and Herzegovina.

It should be reiterated that HŠK *Zrinjski* was born precisely in the Lodge of Saint Anthony. It saw the light of

svoje pravo, svoje hrvatsko ime. Tu je svoj prvi pjev doživjelo Hrvatsko pjevačko društvo *Hrvoje*. Tu svoje korijene i žilište ima Sveta Cecilija, crkveni zbor Franjevačke crkve u Mostaru.

Ponoviti treba da prva Hrvatska franjevačka tiskara nastaje u franjevačkoj kući u Vukodolu, Staroj biskupiji, i da će s vremenom doći do samostana, pred njegov ulaz, tu tiskati monografije i periodiku, tu pričati puku svu slavu i ponos, ali i sav jad i krv teške hrvatske povijesti.

Ponoviti treba da su uz časopis *Kršćanska obitelj* stasali i novinski biseri hrvatske katoličke srednjoškolske mladeži, organizirani u Marijinu kongregaciju i pod geslom: *Za vjeru i dom!* Uvijek se o njima brinuo i na čelu im stajao netko od profesora Franjevačke bogoslovije. Kao, uostalom, i na čelu Hrvatske glazbe i drugih hrvatskih društava.

Samostan sv. Petra i Pavla i danas ljubomorno čuva stijeg Hrvatske glazbe i *Hrvoja* iz 1904. godine, kao i stjegove hrvatskih srednjoškolaca i hrvatskih srednjoškolskih djevojaka. Jubilarne fotografije *inštalacije* stijega iz 1904. u klaustru su Franjevačkoga samostana.

Hercegovačka franjevačka provincija uvelike, od svojih početaka, pozornost daje tradiciji i pučkomu. To se najbolje dade vidjeti u tomu što je svoje fratre školovala kako bi to znali i još bolje u životu ostvarili. Nekoliko je fratara u inozemstvo išlo po čast doktora znanosti iz pučkoga pjevanja, glazbe, slikanja, gombanja – tjelovježbe. Sami su htjeli svladati sve te vještine, kako bi ih onda lakše i uspješnije prenosili na buduće franjevce – sjemeništarce i bogoslove, ali i na hrvatske mladiće i djevojke i u gradu i na selu.

Iz vida se ne smije izostaviti činjenicu kako su sve osnovane organizacije i društva uvijek bili na meti politike koja Hrvatima u Bosni i Hercegovini nikada nije bila sklonom.

day in 1905, six years before *Hajduk* from Split. Here was born the Croatian Wind Orchestra, which wandered from pillar to post for a long time, seeking its rights, its Croatian name. Here, the Croatian Singing Society *Hrvoje* had its first song. Here is the birthplace and dwelling place of *Sveta Cecilija*, the church choir of the Franciscan Church in Mostar.

It should be reiterated that the First Croatian Franciscan Printing House was established in the Franciscan house in Vukodol, in the Old Diocese, and that over time it would come to the monastery, where it would print monographs and periodicals, where it would tell the people all the glory and pride, but also all the sorrow and blood of the difficult Croatian history.

It should be reiterated that alongside the magazine *Kršćanska Obitelj*, journalistic gems of the Croatian Catholic high school youth also emerged, organized in the Marija Congregation and under the slogan: *For faith and homeland!* They were always cared for and led by a teacher from the Franciscan Theology Seminary, as were, indeed, the Croatian Wind Orchestra and other Croatian societies.

The monastery of St. Peter and Paul still jealously guards the flag of the Croatian Wind Orchestra and *Hrvoje* from 1904, as well as the flags of Croatian high school boys and Croatian high school girls. Jubilee photographs of the consecration of the flag from 1904 are in the cloister of the Franciscan Monastery.

From the very beginning, the Franciscan Province of Herzegovina has paid great attention to the tradition and the folk. This can best be seen in the fact that they educated their friars so that they would know that and realize it in life better. Several friars went abroad to earn the title

GLAZBA ŽIVOTA THE MUSIC OF LIFE
135 godina Hrvatske glazbe Mostar 135 Years of Croatian Wind Orchestra Mostar

Hrvati su, sa svojim kulturnim ustanovama, preživjeli dva velika svjetska rata i Domovinski rat. I ostali živi, i ostali u svojemu gradu Mostaru. I nikada nisu zaboravili ni svoja društva ni svoju Hrvatsku glazbu Mostar.

Grad je bio ponosan kada je ponovno oživjela, i kada je ponovno krenula gradskim ulicama u svoje zornice i darovala Gradu svoje Božićne koncerte. Hrvatska glazba Mostar. Male su djevojčice stupale s dječacima, sa svojim očevima i djedovima, i zdušno svirale svoje klarinete i flaute. A melodija hrvatske glazbe miješala se, poput lahora, sa žuborom Radobolje i plahe Neretve, o svemu pripovjedivši moru Jadranskome.

Stoga, neka je čestit ovaj broj od stotinu trideset i pet godina Hrvatskoj glazbi Mostar. To je puno više od toga! To je hrvatski ponos i prkos, to je hrvatski život! To je Mostar!

Fra Ante Marić

of a doctor of science in folk singing, music, painting, and gymnastics. They themselves wanted to master all these skills so that they could pass them on more easily and successfully to future Franciscans – seminarians and theologians, but also to Croatian boys and girls in the city and countryside.

It must not be overlooked that all the established organizations and societies were always targeted by politics that was never favorable to Croats in Bosnia and Herzegovina. Croats, with their cultural institutions, survived two world wars and the Homeland War. They remained alive, and they remained in their city of Mostar. And they never forgot their societies nor their Croatian Wind Orchestra Mostar.

The city was proud when it was revived, and when it once again took to the city streets for its reveilles and gave the City its Christmas concerts once again. The Croatian Wind Orchestra Mostar. Little girls walked with boys, with their fathers and grandfathers, and played their clarinets and flutes with enthusiasm. And the melody of Croatian music mingled, like a breeze, with the murmur of the Radobolja River and the timid Neretva River, telling the whole story to the Adriatic Sea.

Therefore, let this number of one hundred and thirty-five years of the Croatian Wind Orchestra Mostar be congratulated. It is much more than that! It is Croatian pride and defiance! It is Croatian life! It is Mostar!

Friar Ante Marić

LITERATURA
LITERATURE

KNJIGE / BOOKS

- *25 Simfonijski orkestar u Mostaru* (Mostar, 1979.);
- *29. hercegovačka divizija* (Mostar, 1979.);
- *45 godina Sveučilišta u Mostaru* (Mostar, 2022.);
- *75 Radničko kulturno-umjetničko društvo 'Abrašević' Mostar 1926. – 2001.* (Mostar, 2004.);
- Augustinović, Anto: *Mostar: Ljudi, kultura, civilizacija* (Mostar, 1999.);
- Bakula, fra Petar: *Hercegovina prije sto godina ili Šematizam fra Petra Bakule iz godine 1867.* (Mostar, 1970.);
- Bakula, fra Petar: *Hercegovina za devetnest godinah vezirovanja Hali-pašina* (Mostar, 1999.);
- Bašagić, Safvet-beg: *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine, 1463. – 1850.* (Sarajevo, 1900.);
- Bašagić, Safvet-beg: *Safvet-beg Bašagić – Trofanda iz hercegovačke dubrave (1890. – 1894.)* (Zagreb, 1896.);
- Bašagić, Safvet-beg: *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini* (Zagreb, 1931.);
- Bazina, Marina: *Glazbena kultura u mostarskoj katedrali od 1980. do 2012. godine* (Mostar, 2023.);
- Besarović, Risto: *Kultura i umjetnost u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom* (Sarajevo, 1968.);
- Budak, Mile: *Hrvatski narod u borbi za samostalnu i nezavisnu hrvatsku državu* (Ohio, 1934.);
- Draganović, Krunoslav / Mandić, fra Dominik Mandić: *Herceg-Bosna i Hrvatska* (Split, 1991.);
- Đurđević, Martin: *Memoari sa Balkana 1858.-1878.* (Sarajevo, 1910.);
- *Enciklopedija Jugoslavije* 1 – 8 (Zagreb, 1955. – 1971.);
- *Friar Didak Buntić – Čovjek i djelo* (Zagreb, 2009.);
- *Franjevci i Hercegovina (Zbornik radova)* (Mostar, 2009.);
- Giljferding, Aleksandar: *Putovanje po Hercegovini, Bosni i staroj Srbiji* (Sarajevo, 1972.);
- Glavaš, fra Radoslav: *Spomenica pedesetogodišnjice hercegovačke franjevačke redodržave* (Mostar, 1897.);
- Grđić Bjelokosić, Luka: *Mostar nekad i sad* (Beograd, 1901.);
- Hasandedić, Hivzija: *Spomenici kulture turskog doba u Mostaru* (Mostar, 2005.);
- Horvat, Josip: *Kultura Hrvata kroz 1000 godina – Gospodarski i društvovni razvitak u 18. i 19. stoljeću* (Zagreb, 1942.);
- *Hrvatska enciklopedija Bosne i Hercegovine (A – Đ)* (Mostar, 2009.);
- *Hrvatska enciklopedija Bosne i Hercegovine (E – J)* (Mostar, 2015.);
- *Hrvatski franjevački biografski leksikon* (Zagreb, 2010.);
- *Hrvatsko glazbeno-pjevačko društvo Hrvoje – 120 obljetnica* (Mostar, 2009.);
- *HŠK Zrinjski Mostar 1905. – 1993.* (Mostar, 1993.);
- *Hum i Hercegovina kroz povijest (Zbornik radova) – Knjiga II.* (Zagreb, 2011.);
- Ilić, Žarko: *Hercegovina sa svetim Antom* (Humac, Ljubuški, 1996.);
- Jolić, fra Robert: *Leksikon hercegovačkih franjevaca* (Mostar, 2011.);
- Jolić, fra Robert / Marić, fra Ante: *Friar Andeo Nuić – Život i djelo* (Mostar, 2010.);
- Jovanović, Marinko: *100 godina Hrvatskog katoličkog pogrebnog društva sv. Ante Padovanskog Mostar 1921. – 2021.* (Mostar, 2021.);
- Juka, Darko: *Jukine crtice* (Mostar, 2020.);

- Jukić, fra Ivan Frano: *Zemljopis i poviestnica Bosne* (Zagreb, 1851.);
- Klaić, Vjekoslav: *Povjest Hrvata – Od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća* I. – III. (Zagreb, 1899. – 1911.);
- Knezović, Oton: *Život i rad fra Didaka Buntića* (Zagreb, 1938.);
- Komnenović, Danilo / Kreso, Muharem: *29. hercegovačka divizija* (Beograd, 1979.);
- Kraljačić, Tomislav: *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882 – 1903)* (Sarajevo, 1987.);
- Lorković, Mladen: *Narod i zemlja Hrvata* (Zagreb, 1939.);
- Mandić, fra Dominik: *Bosna i Hercegovina – Povjesno-kritička istraživanja – Svezak I* (Chicago – Rim, 1978.);
- Mandić, fra Dominik: *Bosna i Hercegovina – Povjesno-kritička istraživanja – Svezak II* (Chicago – Rim, 1979.);
- Mandić, fra Dominik: *Bosna i Hercegovina – Povjesno-kritička istraživanja – Svezak III* (Chicago – Rim, 1982.);
- Mandić, fra Dominik: *Etnička povijest Bosne i Hercegovine* (Rim, 1967.);
- Mandić, fra Dominik: *Hrvatske zemlje u prošlosti i sadašnjosti* (Chicago – Rim, 1973.);
- Mandić, Mihovil: *Povijest okupacije Bosne i Hercegovine, 1878.* (Zagreb, 1910.);
- Marić, fra Branimir: *Narodna glazba Bosne i Hercegovine* (Sarajevo, 2022.);
- Mažuranić, Matija: *Pogled u Bosnu ili Kratak put u onu krajinu, učinjen 1839 . – 40. po jednom domorodcu* (Zagreb, 1842.);
- Miletić, Karlo Drago: *Glazbena škola u Mostaru – Uz 50. obljetnicu* (Mostar, 1999.);
- Miletić, Karlo Drago: *Hrvatska glazba u Mostaru* (Mostar, 2000.);
- Miletić, Karlo Drago: *Mostar – Susret svjetskih kultura* (Mostar, 1997.);
- Nikić, fra Andrija: *Regesta Franjevačkog arhiva u Mostaru, 1446. – 1862.* (Mostar, 1984.);
- *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga* (Zagreb, 2005. – 2007.);
- Paar, Adolf: *Hrvatski sokol* (Samobor, 2011.);
- Pandžić, fra Bazilije: *Hercegovački franjevci – Sedam stoljeća s narodom* (Mostar – Zagreb, 2001.);
- *Pedeset godina Srpskog pjevačkog društva Gusle u Mostaru 1888 – 1938* (Mostar, 1938.);
- Peez, Carl: *Mostar i njegova kultura – Slika jednog grada u Hercegovini* (Mostar, 2002.);
- Prusina-Prašo, Ubavka: *60 godina glazbenih škola u Mostaru* (Mostar, 2011.);
- Prusina-Prašo, Ubavka: *Muzička škola I. i II. stupnja u Mostaru 1947. – 1993.* (Mostar, 2007.);
- Radulović, Jovan: *Slavno doba Mostara* (Mostar, 2010.);
- Sakcinski, Ivan Kukuljević: *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku I. – XII.* (Zagreb, 1851. – 1875.);
- Sakcinski, Ivan Kukuljević: *Putovanje po Bosni* (Zagreb, 1858.);
- Srkulj, Stjepan*: Kratka povijest Hrvata* (Zagreb, 1926.);
- *Stopama naših djedova – Prvi sabor sokolskih četa župe Mostar održan u Mostaru 14. i 15. decembra 1935.* (Mostar, 1936.);
- *Šematizam franjevačke provincije uznesenja Bl. Dj. Marije u Hercegovini 1977.* (Mostar, 1977.);
- *Šematizam Hercegovačke franjevačke provincije 2012. godine* (Mostar, 2012.);
- Ševo, fra Ivan: *Crkva sv. Petra i Pavla u Mostaru – U prošlosti i sadašnjosti* (Mostar, nedovršeno);
- Šišić, Ferdo: *Herceg-Bosna prigodom aneksije – Geografsko-entografsko-historička i državopravna razmatranja* (Zagreb, 1905.);
- Šurmin, Đuro: *Hrvatski preporod I. – Od godine 1790. do 1836.* (Zagreb, 1903.);
- Šurmin, Đuro: *Hrvatski preporod II. – Od godine 1836. do 1843.* (Zagreb, 1904.);
- Truhelka, Ćiro; *Hrvatska Bosna – Mi i 'oni tamo'* (Sarajevo, 1907.);
- Truhelka, Ćiro: *Studije o podrijetlu – Etnološka razmatranja iz Bosne i Hercegovine* (Zagreb, 1941.).
- Verunica, Zdravko / Loose, Paulina: *25 godina Muzičke škole u Mostaru 1949 – 1974* (Mostar, 1974.);
- *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925* (Zagreb, 1925.).

KNJIŽICE / BOOKLETS

- *Kruh sv. Ante* (Mostar, 1911.);
- *Hrvatska glazba u Mostaru 1890. – 1994.* (Mostar, 1994.);
- *Pravila Bratovštine sv. Ante Padovanskoga u Mostaru* (rukopis, Mostar, 1872.);
- *Pravila Bratovštine Sv. Ante Paduanskog u Mostaru ustanovljene 1872. godine.* (Mostar, 1893.);
- *Pravila Hrvatske dioničke tiskarne u Mostaru, 1899.* (Mostar, 1899.);
- *Pravila Hrvatske glazbe Mostar* (Sarajevo, 1920.);
- *Pravila hrvatskog katoličkog društva sv. Ante* (Mostar, 1937.);
- *Pravila pogrebnog društva sv. Ante Paduanskog u Mostaru* (Mostar, 1922.);
- *Pravila Pogrebnog društva sv. Ante Paduanskoga u Mostaru, prihvaćena i odobrena po članovima na Glavnoj Godišnjoj skupštini u god. 1925.* (Mostar, 1926.);
- *Spomenica o pedeset-godišnjici hrvatskog pjevačkog društva 'HRVOJE' u Mostaru (1888 – 1938)* (Mostar, 1939.);
- *Spomenica u slavu svetčanog razvijanja zastave Hrvatskog glasb.-pjevačkog družtva Hrvoje* (Mostar, 1904.);
- *Statut Hrvatske glazbe Mostar* (Mostar, 1999.);
- *Statut Hrvatske glazbe Mostar* (Mostar, 2021.).

ČASOPISI I TISKOVINE / MAGAZINES AND NEWSPAPERS

- *Bošnjak* (Sarajevo);
- *Crkva na kamenu* (Mostar);
- *Gardist* (Mostar);
- *Glas Hercegovca* (Mostar);
- *Glasnik Zemaljskoga muzeja* (Sarajevo);
- *Glazba* (Zagreb);
- *Hercegovački tjednik* (Mostar);
- *Hercegovina* (Mostar);
- *Hercegovina franciscana* (Mostar);
- *Hrvatica* (Zagreb);
- *Hrvatska obrana* (Osijek);
- *Hrvatska straža* (Zagreb);
- *Hrvatski vojnik* (Zagreb);
- *Hum* (Mostar);
- *Jadranski dnevnik* (Split);
- *Jugoslavenski list* (Sarajevo);
- *Jutarnji list* (Zagreb);
- *Katolički tjednik* (Sarajevo);
- *Kršćanska obitelj* (Mostar);
- *Kršni zavičaj* (Humac, Ljubuški);
- *Most* (Mostar);
- *Mostariensia* (Mostar);
- *Motrišta* (Mostar);

· *Nada* (Sarajevo);
· *Napredak* (Sarajevo);
· *Napredak, Hrvatski narodni kalendar* (Sarajevo);
· *Narodna sloboda* (Mostar);
· *Narodna svijest* (Dubrovnik);
· *Naša ognjišta* (Tomislavgrad);
· *Novo doba* (Split);
· *Oslobođenje* (Sarajevo);
· *Osvit* (Mostar);
· *Riječ* (Mostar);
· *Sarajevski list* (Sarajevo);
· *Sloboda* (Mostar);
· *Slobodna Dalmacija* (Split);
· *Sloga* (Karlovac);
· *Stopama otaca* (Mostar);
· *Sveta Cecilija* (Zagreb);
· *Svijet* (Zagreb);
· *Večernja pošta* (Sarajevo);
· *Večernji list* (Zagreb);
· *Virovitičanin* (Virovitica);
· *Vjesnik* (Zagreb);
· *Živila Hrvatska* (Zagreb).

MREŽNE STRANICE / WEBSITES

· Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM (www.franjevci.info);
· *Hrvatska enciklopedija* (https://www.enciklopedija.hr/);
· *Hrvatski biografski leksikon* (https://hbl.lzmk.hr/Projekt);
· *Proleksis enciklopedija* (https://proleksis.lzmk.hr/).

PISMOHRANSKA GRAĐA / ARCHIVAL MATERIALS

· Arhiv Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja Blažene Djevice Marije, Mostar;
· Arhiv Hercegovačko-neretvanske županije, Mostar;
· Arhiv i Muzej Hrvatske Republike Herceg-Bosne, Mostar;
· Franjevačka knjižnica Mostar;
· Osobna pismohrana Frane Ćorića;
· Osobna pismohrana Nike Martinovića;
· Osobna pismohrana Karla Drage Miletića;
· Pismohrana Foto-ateljea Ćirila Ćire Raiča.

Marijo Maduna

130 godina
Hrvatske glazbe
Mostar
26. svibnja 2019. u 19 sati
obljetnicu obilježavamo promenadom gradom
i svečanim koncertom ispred HD HS Kosača
s prijateljskim Glazbama iz Livna i Trebižata
leda

pop&rock
strana B
Hrvatska glazba Mostar
izvođači
Leon Lasić . Josip Drinovac .
Anđela Bukovac . Oliver Bevanda
maestro Damir Bunoza
moderator Boris Čerkuč
26.07.2022. 20:30
Plato ispred HD Herceg Stjepan Kosača

U susret Božiću
KONCERT
HRVATSKE GLAZBE
MOSTAR
dirigent Joško Sliško
zborovođa mr. Katja Krolo-Šarac
17.12.07.
u 20h

BOŽIĆ U
MOSTARU
KONCERT
HRVATSKE GLAZBE MOSTAR
DIRIGENT JOŠKO SLIŠKOVIĆ
GOSTI
KATEDRALNI DJEČJI ZBOR SLAVUJ
ZBOROVODA S. MATEA KREŠIĆ
PAUL COLEMAN
JOSIP BILAĆ
ALMA KARMELIĆ
ŠIMA JOVANOVAC
ALEN NIŽETIĆ
VODITELJ PROGRAMA VESELKO ČERKEZ
17. PROSINCA 2008.
SRIJEDA, 20 SATI

Božićni
koncert
HRVATSKA GLAZBA MOSTAR SIMFONIJSKI
ORKESTAR MUŠKA KLAPA KRŠ ŽENSKA KLAPA
DRAČA KATEDRALNI ORATORIJSKI ZBOR
DJEČJI ZBOR SLAVUJ LUCIJA HRSTIĆ MARIO
ZOVKO KARLO MILIĆEVIĆ IVO JURIĆ JOSIP
PRSKALO JOSIP BILAĆ MARIJAN ŽUPIĆ VUKAS
korepetitor MARIJANA PAVLOVIĆ
zborovođa DRAGAN FILIPOVIĆ
zborovođa MATEA KREŠIĆ
dirigent JOŠKO SLIŠKOVIĆ
H.D. herceg Stjepan Kosača
22.12.2009.
20 sati
ulaz 5 KM

Koncert Hrvatske glazbe Mostar
Božiću i Novoj godini
sudjeluju
Josip Bilać
Nebojša Gvozdenović Čiči
Željka Bošnjak
Romeo Nikolić
Mia Tadić i Josipa Vukoja
dirigent Joško Slišković
voditelj programa Davor Babić
H.D. herceg Stjepan Kosača
15. prosinca 2010.
srijeda, 20 sati
ulaz 5 KM

Božić
koncert
HRVATSKA GLAZBA MOSTAR
dirigent JOŠKO SLIŠKOVIĆ
Josip Bilać
Nebojša Gvozdenović Čiči
Anđela Zelenika
Helena Ivanković
Karlo Zeljko
H.D. herceg Stjepan Kosača
petak 16.12.2011.

koncert
HRVATSKA GLAZBA MOSTAR
i PRIJATELJI
ROMEO NIKOLIĆ
JELENA ŠIMIĆ
MIA TADIĆ
KARLO ŽELJKO
dirigent DAMIR BUNOZA
Stjepan Kosača – Mala galerija

Božićni
koncert
HRVATSKA
GLAZBA MOSTAR
dirigent Damir Bunoza
i gosti
Karlo Milićević
Ivan Sušac
Hrvoje Sušac
Josip Palameta

Božić
koncert
HRVATSKA GLAZBA M
PRIJATELJI
JOSIP BILAĆ
MONIJA JARAK
ROMEO NIKOLIĆ
KARLO MILIĆEVIĆ
TONI ČARAPINA
H.D. herceg Stjepan Kosač
23.12.2014.

21 PROSINAC 2017 19h
HRVATSKA GLAZBA MOSTAR
dirigent Damir Bunoza
i gosti
ORKESTAR GLAZBENE ŠKOLE BROTNJO - ČITLUK
dirigent Damir Karačić
Monija Jarak
Danijel i Tomislav Perić
Gordana Krezo
Hrvoje Sušac
HD HERCEG STJEPAN KOSAČA - MALA GALERIJA
Božićni konce

HRVATSKA GLAZBA MOSTAR
130 godina
Božićni koncert
dirigent Damir Bunoza
Gordana Krezo • Ivan Sušac
Smooth Groove
Sax Quartet HGM
20. prosinca 2019.
galerija HD HS Kosača u 19 sati

Božićni TO GO koncert
HRVATSKA GLAZBA MOSTAR
maestro Damir Bunoza
Pavo, Ivan i Hrvoje Sušac
19.12.2020. u 12h
plato ispred HD Kosača

BOŽIĆNI KONCERT
HRVATSKA GLAZBA MOSTAR
KVARTET HGM
MAESTRO DAMIR BUNOZA

130 godina Hrvatske glazbe M
Večer Dalmacije u Mostaru
dirigent Damir Bunoza
Hrvatska glazba Mostar
Gordana Krezo
Ivan Sušac • Hrvoje Sušac
i klapa Concordia

Sretan Božić
Koncert Hrvatske glazbe Mostar
19.12.2023. u 19:00
HD Herceg Stjepan Kosača
Galerija Kraljice Katarine
DIRIGENT Filip Miloševič
SOLISTI
Ivan Sušac
Brigita Marić
Filip Šantić
Ivan Raić
Marija Primorac
Josip Odak
Dora Jonlija
Laura Sušac
Josipa Medić

LJETNI RODENDANSKI KONCERT
DALMACIJA U MOSTARU
06. LIPNJA 2023. 18:30h
PLATO ISPRED HD KOSAČA
BEND
HRVATSKA GLAZBA MOSTAR
LJETO U MOSTARU
GOSTI
IVAN SUŠAC
JOSIP ANIČIĆ
JOSIPA MEDIĆ
KLAPA TREBIŽAT
KLAPA BELCANTO

HRVATSKA GLAZBA MOSTAR
135 GODINA
1889 - 2024
JAZZY DAY
SVJETSKI DAN JAZZA
solist Ivana Zrimšek
Filip Miloševič
30. travnja 202

Studenti SUM-a,
koji umijete svirati neki puhački instrument ili udaraljke...
najstariji puhački orkestar u Bosni i Hercegovini vas poziva na druženja, svirke i zabavu

Večer sjećanja na Tomislava Ivčića
HRVATSKA GLAZBA MOSTAR
DIRIGENT
MAESTRO DAMIR BUNOZA

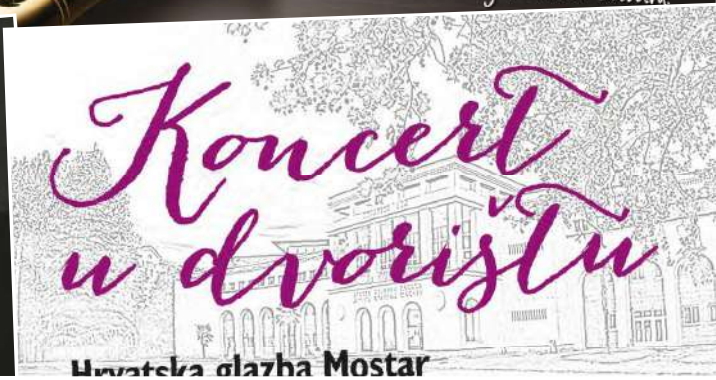
Koncert u dvorištu
Hrvatska glazba Mostar

BOSNA I HERCEGOVINA
HRVATSKI
NARODNI SABOR

Monografija je tiskana pod pokroviteljstvom
dr. Dragana Čovića, predsjednika
Hrvatskoga narodnog sabora BiH

The monograph is printed under the patronage of
Dragan Čović, PhD, President of the
Croatian National Assembly of B&H

ISBN 978-9926-8893-0-2